
KARUN
AŞUN
2018
KİNE 20 TL
8/9
GOR

mezma

Üretmek...

GOR çıkmaya başladığı 2014 Sonbaharından bu yana ikinci defa çift sayı olarak karşınızda. Gönül isterdi ki her sayımızı planladığımız periyoda uygun olarak altı ayda bir çıkarabilelim. Ancak bir kısmı bizden, bir kısmı toplumumuzdan, bir kısmı ise ülkemizin içinde bulunduğu genel durumdan kaynaklanan çeşitli nedenlerle bu mümkün olmadı.

Bizden kaynaklanan kısmını, hiçbirinin esas işi dergi çıkarmak olmayan, farklı işkollarından, dahası farklı coğrafyalarda yaşayan dolayısıyla da sık sık bir araya gelemeyen bir ekip olmamız olarak özetleyebiliriz.

Hemşin toplumundan kaynaklanan nedenlerine dair de bir iki söz söylemek gerekir. Toplumumuzun derginin çıkışından itibaren belli bir ilgiyle dergiyi izlediğini, belli ölçüde sahiplendiğini söylemek yanlış olmaz. Ancak bu ilgi ve sahiplenmenin yetersiz olduğunu belirtmek gerekir. Toplumumuz henüz maalesef yok edilen doğası, kaybolma tehlikesi altındaki dili ve asimilasyonu hızla devam eden kimliği konusunda yeterli duyarlılığa sahip değil. Toplumumuzdaki genel eğilimin bu duyarlılığın yükselmesi yönünde olduğu ise özellikle gençlik içinde Hemşince ve Hemşin kültürüne ilişkin çabaların daha fazla görülmeye başlanmasından, dergimize yazıları ile katkı sunan insanların sayısının artmasından da anlaşılabilir.

Ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik ve demokratik sorunlar ister istemez bizi ve toplumumuzu da etkiliyor. Yayın maliyetlerinin artması bizim gibi bir dergi için önemli bir sorundur. Ama bu sorundan daha büyüğü, söz söylemenin, muhalefet etmenin, bırakın toplumsal sorunlara duyarlı olmayı kendi yaşam alanları veya çalışma koşulları ile ilgili hassasiyetlerini ortaya koymanın bile çeşitli bedelleri göze almayı gerektirir hale geldiği ülke koşullarıdır. Başta havalimanı işçileri olmak üzere bir dizi işçi direnişinin ve ekoloji mücadelesi verenlerin sürekli baskı altında tutulmaları, gözaltı ve tutuklamalarla karşılaşmaları bu durumun çarpıcı örneklerini oluşturuyor.

Bu koşullar altında da olsa biz dilimiz ve kültürümüz için üretmeye ve mücadelemizi büyütmeye kararlıyız. Bugüne kadar onlarca yazarın sayfalarımızda yer bulmuş olması, daha önce hiç yazmamış insanların ilk Hemşince metinlerinin sayfalarımızda yayınlanması bu iddiamızın kanıtlarından biri durumundadır. Bu iddianın bir diğer kanıtını ise büyük ölçüde bütün sayılara düzenli katkı sunan bir yazarlar topluluğunun hal-i hazırda oluşmuş olmasıdır.

Bütün olumsuz koşullara karşın ortaya koyduğumuz değerlerin önemini, büyüklüğünü gösteren bir sayı oldu bu sayı. Söylediklerimizin somut karşılığı olan içerik ve biçimde sayfalarla karşı karşıyasınız. Bu sayımızda, dergimiz yayına başladığı günden bu yana hep aklımızda olan bir dosya hazırladık: Ekoloji.

Hemşinliler için dere ne demektir? Deniz ne demektir? Yayla ne demektir? Orman ne demektir? derin bir içgüdüyle biliriz. Yaşamımıza sinmiş bir şekilde içimizde durur bu bilgi. Bu nedenle de HES karşıtı mücadeleler, Yeşil Yol'a karşı ortaya konan direniş şaşırtıcı değil. Ancak yaşamımıza sinenin bilincini de ortaya koymak ve bu bilinci eylemimize yansıtmak da ihtiyacımız. Bu ihtiyaca bu sayıda küçük de olsa bir yanıt üretmeye çalıştık. Mücadelenin hem teorik, hem pratik, hem de dil ve kültür mücadelesi ile ekoloji mücadelesi ilişkisini çeşitli yönleri ile ortaya koyan bir dosya hazırlamış olduk. Bütün okurlarımızı dilimiz, kültürümüz ve doğamız için kaleme sarılmaya, kendi dilinin okur yazarı olması için öne çıkmaya çağırıyoruz.

Önkapak fotoğraf: Koray Çelik
Arkakapak fotoğraf: İsrafil Akman

GOR
HEMŞİN KÜLTÜR DİL TARİH DERGİSİ
ALTI AYDA BİR YAYIMLANIR
SAYI : 8-9
KAUN-AŞUN/BAHAR-SONBAHAR **2018**

DİLİ : **Türkçe- Hemşince**

YAYIN TÜRÜ : **Yerel Süreli Yayın**

SAHİBİ
Mehmet Ali Gümüşkaya

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Hikmet Akçiçek

BU SAYIYA KATKIDA BULUNANLAR
Hikmet Akçiçek, Cemil Aksu, İsmail Akyıldız, Nursel Çakmak Ataman, Ramazan Balcıoğlu, Mecit Çeliktaş, Mine Erdoğan, İslam Gümüşkaya, Songül Gündoğdu,Bülent Haberal, Lafonten, İbrahim Karaca, Neşe Kaya, Evrim Kepenek, Mahir Özkan, Hüseyin Sarıbaş, Cihan Şahin, Harun Topaloğlu, Hasan Uzunhasanoğlu, Yusuf Vayiç, Asiye Yalçın, Birkan Yüksel, Antranik Zabunyan

TASARIM
Ramazan Balcıoğlu

YÖNETİM YERİ
Lus Ajans, Dizdariye Mah. Başçavuş Sok. No: 5/4
Büyükçekmece / İSTANBUL
TEL: 0532 326 83 48
E-MAİL : **gordergisi@gmail.com**

BASKI: Zirve Matbaa

GOR içindekiler

Dzovan hede kedan hede!

Mommede igvana bargele, "Ella, bu fakir kullaruna yardum et ya Rebbi" deyi duva aav Astedzun. Pade Nordain, Gyucuğe hanegur haral u Marde ebbedu haneçer. Furtunan gedrer, dzove işnoğ pad joğvoğer.

hikmet akçiçek

Candarman lerine dagniver tem engadzer, millate joğvevadzeni, dozernin, kapçanin gungadzeni inatin. İnke, genciye emica tun nist bi yaim, tatretsar astin ana, kiçme vetin, tumbin vaan, hovutinin yan eguşin bes, yan eyev u ser enuşi gebav millatin. Kelxun meç haur şe gertar ku kar. Millatin arçeve şarvadz candarmenun memeg memeg put enuşi gebav. Meg asker me tark engadz ağçgenun put gener. Kani dari araç Gopmişin ağçgenun kağduts kağduts put enoğ askere mide eyev. Andi al morove Gopmişin nor campun cotan betsxi filis kaşuşnin, Kadidine ardin denguşnin, tsemran govoun ama Abuislah i tus dzevağnetsa ertuşnin. Dzevağnetse şalage lertin tarnale, 'kez moallime desnu gu ta? Ağçgena engernun rast ku kak ta?' deyi amçelov dziyapane meçnine nenasnuşnin, tapul tapul egoğ tizoğ tsune... Hedev Xavula'in aşiğ enguşe, neşane, tsunin meç pagenin vaan yaar nexotvelov neşanlu desnuşnin, dzovun çayan pad enuşnin... aman ne xarevetsav yan egadz dağe...

Hukumatin hesabe Nordain logor gebadzer, kağetsets hesabe Gaakeşin edisoğnukner. Şapat mener, çax, puç danan ellel ç'gartsin. İnçug eeg igunn ges kişer, ergu orer furtunan zate gungnetsavoç, çaxe lomi bes cobnets. Mommede igvana bargele, "Ella, bu fakir kullaruna yardum et ya Rebbi" deyi duva aav Astedzun. Pade Nordain, Gyucuğe hanegur haral u Marde ebbedu haneçer. Furtunan gedrer, dzove işnoğ pad joğvoğer.

Ges kişer zartetsav, anguc etir, baduhanin(pencaain) perden yed kaşets, put aav turn i us, çaxe gedradzer. "Sen bilursin ya Rebbi" asats Xavula'in lerte medav. Xerke dzovuner, kiç me xorgentsav, inçxadig antsav çkider, zartetsav ali, bi yaim istus intus tartsav, ter ezan devuşi epeyi gar, al gungi ç'garats, vielav. Şeiye hakav, kude keloxe etir, Xavula'in şeoun meçnan şal me vegalav, pattets kelxun. Xavula'in uluts eyed "yes ertam meme put enim dzovun" asats, turs elav. Herevantsma dzovun tsene kukar. Pagenin dagnan gatsinm u çvon me ape arav. Medoğumin meçn i var kalets. Moni moni gertar. Kyose'in şune meme ğorğats, "Zalum" asat usulila Mommede, tsenan cançets şune, kutsuxviyetsav taznadz dağe. Tsurder, şad tsurder, çaxe gungadzer ama puçe peçegur, temn al tsun tskegur. Aman kenats..

Lusn u mute ter yaatsma logor uruşvigur. Dzovun çaye inçnuşier dalgain tsenin xare ezanin tsene imats ana. Dzove şidag xeleradzer, dalgan entskubi ordalov pokşegur u çağelnun vaan i ver, yed tarnale mart vaxegur kaşa danigu deyi uyinn al. Saroun u kağoun kedapnuke al inç u go; dzar, kutug, sun, daxtag, pad, sac, bad, bidon dzove inçetsutsadz unen kedane. Vov kida vor kağ um pagen xeçetsuts, um dun sel arav, um çayin cote dzove inçetsuts. Ays pana ta bitun, megin vare, kelxun egadz elile, megalin dardin car ta gelli? Ç'ellir ana betker ama inç enik, aşxeri pan a. Sud dağe astadz çunin xoş "yema oğul yema yetim

malidur, yemamiş da olmaz dunya halidur" deyi. Axkadnun ama nimata kedannun u dzovun ture tskadze. Hoğ u ard çunnoğnin, ardoun dzar çunnoğnin, isman oxtunake tsemrantsu pade, dane, tervike bidatsadz isa ina dzovun ture tskadzan hanegun. Bazinin pad mad dzaxen kanime geroş xarçluğ bila genen. İsa tsurdis u puçis meç isman terçaduşnin açvenun kaxtsadz elluşan çer, axkad elluşnuner.

Uyinman araç ook ç'gonnagu deyi hesabegur ama entu kağan vağe ergu yiek Cani mart egadz terçadegun dzovun çayin. Mommede herevantsma selam eyet martotse "kolay gelsun" asats, inkn al kiçme tayna gebav kimag xoşor inç u kedav joğvuşi. "Allah yuzumuza bakti" asats medin

teve jandarmatsan zor xalesets u bolokelov zartetsav. Lorxadz dağner, ter jandarmanin neketin gungadzen, millatn al entin. Ook imats ta deyi polore putaav. 'Dagmata?' Xore meg şunç me arav.

meçn i var. Terçir dzandre daliye çvanove gaber, kaşer yaar mod piyer, gungulegur. Kiçme tetevnin herevantsma meme ergus tsker, gungulin mod piyegur. Ges saat ellelu yiek çors tsiyaper pad joğvets. Hedev "isa isman elloğça ertam, Xavula'in u Kyose'in viyanim, tsin arnum kag" asats. Tsunn al xulusli eguşi gebav, herevantsma Gyulpaş'in Tuxe'in u Kentsele'in desav, aner al moni moni dzovun çaye inşnuşien. Anotsu desav ana kefe eyev, meme xexencats, tsene puçniyus xarevetsav, inkn al kalets. Tuxe'n "Mommeeeeed, daaa! Hay xelaar" deyi garşiluğ eyed. "İm pads al gollamiş aek, yes meme dune ellim Xavula'in u Kyose'in arnum kam" asats Tuxe'in, kalets viyantsav. Campu garmegutsk cincux me desav, ternu temruşier, pernets cange arav usul ila, şunçove şoğtsuts kiçme, paltoin cebe etir. Mani mani kalets, dune elav, dzungn al tsavuşi gebav, cincuxe sobin cotin igvantska lorxadz mindorin vaan var etir. Xavula'n ter bargadzer, zartetsuts. Kumn i us ertale "Kyoseeee" asats tsen eyed axporoçe "ter bargadzek ta millate tsemrantsu pade ayin, yes gertam edetiyas jemnetsek". Govoun arçeve kiçme xod etir, çur mur hedev tarmanigum asats. Nazargyul'in dzidze xotser, nen asnele Susligyul'in dzidzan gat kaşets kesets, papuligna deyi. Tsiyun kagets, kuman elan, pagenin dagnan şaide vegalav, percun u meg çvonm al Xavula'in ama arav. Xavula'n hedzav tsiyun, Mommede kaşets, mani mani kaletsin dzovn i var. "Aha mek kenatsak" asat, Kyose'in dane modnine nen asnele. "Jemnetsak" asats Kyose'n al.

Bi yaim hedev Kyose'n al genoçove eyev jemnets. İnçug tsorog joğvetsin dzovun çayin inç u kedan. Tsorogvan hedev al voe lertentsi voe tsiyove giyetsin inçug igun. İgvan dune medan, giyage koletsin, parça me inçime giyan hedev, lorxetsan giyagutse mod. Hokvenin eladzer tatrutinan. Giyagutse şoğutinin hed genkvagele "Eeeee mek al halbat meg or me şunç garnuk u dzidzağelov bededik gu isa aşxeris" asats medin meçn i var. Cincuxe hokovortsadz, dane meçe ferferagur istus intus, meçe tetevtsav, dzarğe eresin "Ella ya Rebbi, sen buyuksin" aselov xorgentsav, kun ağav...

Ergu or u hedev havan pardets. Tsorogvan hedev arakage tibav, tsune bespaxtuşi gebav. Kişere lusnikan elav, Gavurin purojektore çaragdelov dzovun vaanine eyev Goxilaniver Cefukine oğn i ver viyantsav. Emmen kişer kanime danum purojektor pernegur Gavure mer memlakats i us. Ağçig, manç, mart, genig Xigou harsnikan ku kan, Xopa u Makriyal i us dzovun cotnine nor campan logor şinegun, emmen ijer verevants barxe, hoğe pelçir campan xepvigur, dzove letsadz inç u kar go dalgan guttar danigur. Şad tejarer anine campa şinuşe haman saatu me campan dase dasnuhing dakkan inçesnoğa gaseni. Bi yaim nor campanine kenatsin, Gopmişin garakolin mod hin campan i ver tartsuts jandarman. Gungetsutsin minibuse, kimluğ kontrol ain. Jandarman vov kida kani amiser dadan, moran, uyine aşxeran heru, vov kida kani amisa ağçgan me hed xabradz çunir. Kağduts kağduts put aav ağçkenun. Ook xosetsav oç. Mommed'n al "obol aa put ena andered" asats.

Obol aa, obol aa, obol aaa, da obol aa gasim ... teve jandarmatsan zor xalesets u bolokelov zartetsav. Lorxadz dağner, ter jandarmanin neketin gungadzen, millatn al entin. Ook imats ta deyi polore putaav. 'Dagmata?' Xore meg şunç me arav. Ali genkvagele Gopmişin axkad askere mitke eyev. 'Ander mena' asats medin meçn i var. Himi al axkadn u andere edev engav lizvin. Axkad, ander, axkad, ander... ali xorgentsav ama kun ellelu aman hulyalanmış ağav...

Aser al anots bes axkad u anderin, "biz de emir kuluyuz amca" gasin, açvenin paxtsenigun. Şidaga, axkadin u emir kuliin, himi zate axkade asker gerta, paa unnoğe xoş ertal çi. İnkn al askerluğin isots bes axkader. Meg şok or me Kertoun kağe medadzen, kağ astadzd al lerines Kertoun komin bes kani me dun işta. Şad dzarvadzer, çur me devadz unir u Kertun ağçige, kides ta aşxare lusatsadzer. *Xoş elluşi pançer an axkadnun ağadznin. Ter entame isa teroris pane ç'gar, sinorin inatiyan tutun, dzigaa, çay isa ina peyin kaçakçiluğ genin deyi millatin kelxun enelu pan obol ain oç. Axkade emmen dağ axkada işta, inç u zor u var go ku ka anu kednu gu. Eeg kaçakçiluğ genin deyi, asor al ismana imana deyi martotse kelxenun gubete peyigun. Hekuts inç enoğun aspadz kida. Kertnotsin surime milat ler toğuçin, kağannun keşadzunin şaarnun cote letsadzunin. İnç tadin inç gudin balli ça gasin. İsatiyas inatiyan obol eneçin ergu pertuç hats udin, martu bes abrin.*

Obol eneçin, zate inçig obol eneçin ku kidatsadzid bes, ku uzadzid bes elli.

Lernukes, kedanes, sariyes kapça mednelu, porelu dağ obol ainoç. Campa gasin, maden gasin, alentirik gasin boyna dozer guttan. Al aselçin ta gove, horte vordağ ardzoğa, male vordağ mağvoğa, kağetsin inçan gaçim enoğa. Kedannukes, sariyes, oğnukes dase ameliyat antsutsadz martu bes yarai meça. İsman enelov enelov kidim ta kedanes, dzoves nağetsutin u anama isman sel u pelutske gelli, dzove campan garnu, kede dune dani gu. Arçina isğadig gellir ta vaa mediçim. Mer dadiyes, babiyes deniye puçan kov, kedin yatğan heru şinegun ta, galaşe ta oç, sele dani oç deyi. Himi şidag kedannun meçe şinigun deniye, hem al kani dabağa.

Kede, dzove pobi ana dağvorna şunç garnu. Tuk anu arçeve gedrek ana nağı gu, behuzur gelli. Nağadz, behuzur ağadz marte inçbes polore zaar guda, kedna amana. Kede tser uzadz dağn i var ça, uine umiş egadz dağn i var gerta, uine campan inke gena. Kede kezi hesebe çi, tun anu heseboğes, yon gungoğes, arçeve asnoğçes. Tsemran inçbesa, kaynan, amran, aşnan inçbesa kidanoğes. Xeleradz, godgod xerxer kenatsadz oxtn u dzaroun dagn i var nazli nazli sain sain karoun meçgeldağn i var şerşeralov ertuşin oxte kidanoğes. Ked go or gelli çağatsk tartsene çi, or kuka mart nenantsene çi, asor hortu bes gelli, hekuts xerdan tsiyu bes ore vertska terçi gu, ore orin perneçi.

Dzovun uce bucağe ç'go, ede arçeve erevnalçi gases, inç u lellus garnu kides, amana ta kez? Madem emmen şe garnu, inçi ture tska gu furtunain, selin piyadznin,

hesabetser ta? Amran bila meg ore megal orin perneçi. Çarşafi bes gelli meg ore dibe desnus gu, meçnan ellim oç kuzes, megal or putenes medoğumna gu, vaxes gu putenuşe meçn i var, lağuşn al nazat dalçi, zift negebçi gu otkined, kides ta ağdodis gu dzovun meç.

Havan gax engadz elli ana lerines, deglez hoyiv gertas ta? Yes, issun daria, soy çokut hoğan, kedan, or kuka govun hed lernas, or kuka çaxin hed dzovan gaçim genim. Geriv eneçim, umiş ku kam ana indzi zarar dalçi oç lerines tsurde, oç kede, oç al dzove. Zor ça ta, zora ama ali u emmen havatsa kef garnum kiçm al ta elli. Marte Astedzun astadzin tem kella toğus umiş kuka ta ? Astedzun şinadze havnuş çelluş gelli ta? Tun voves, Astedzun duzane havniçes?

Kede keda, dzove dzov, Hamşetsin Hamşetsia, Cane Can. Kede inç bes u uine ertuşin campan inke gena, ku uzadz dağd i var ça u uine kidatsadz dağn i var gerta, millatn al amana, uine baban moman desadzin, sorvadzin, serdin uzadzin bes abri gu, uine lizun tartsadzin bes xabra gu. 'İdman ça isman xabra, aman ça asman avda, vertin ça neketin nist, tsiyu ça arabi hedzi, kağin ça şaarin abra' ases, apun lere, torxuşin arde, kedin çure arnus ana millatn al nağı gu, kedi bes, dzovu bes be huzur gelli, mağavor gelli. 'E bedeva a ta, aradznus paan gudam' gases, gudas haman an al martu xelk xarna gu, mava kalçi, xayir dalçi umets. Obol aek mek mer kidatsadznus bes abrik. İnçug yep cendarmanus u şirketnun hed çal koşa ansnoğuk? İnçug yep mahkemenun tervike terçadoğuk, isa daragannus hedev garakol ta engoğ, xapis ta elloğuk?

Ergu daria lerines çein ama xabar ağak gazetanoun, televizyone elav mer leres. Meg danumin yes al ergu xabar asti, an al desetsutsin televizyonin. İstanbol, Ankara u genc dağake, ağçkenin egin, jandarman meg semt, mek megal semt ağak, genc dağake, ağçkenin, barvenin dozerin arçeve antsan. Araç kiçme yed gungetsan candarmanin, haman hedev kaşkeşelov dain. "Dereler Özgürdür Özgür Akacak" deyi kir kiadzunen şorin vaan, gartonnun vai kiroun meçe Hamşetsnak u Cani lizvov kir al gar. Meg ergu genc dağa al boyna videon ne garnen inç u gelli. Himi isa panous hed gazata a interneta epeyi moda ağadza, millates inç u enin kaşin internete tenin gu. Muim pana takidum isa pones, megaln al Metin'in çağe isa panas hed palas pandiras Xopa'u nabadi ağadzer al. Xelk a ta, Dzarğini çaxçaxanin çure arnoğ elektrik enoğeni. Xopai dziyapane inç xemoğen millate? Toğutsin oç tabi.

İsa panes sade mer polores ça, al Rize, Sinop, Antalya, Kastamoni vordağ meg ked me, meg çur me, meg ler me go isa panous vaan poroblem go. Tag Amerika'in, Çin'in, Hindistan'in bila go gasin isa pones. Millate behuzurin emmen dağ. Şadn al gendike arçeve engadzin isa panis. Xavula'n al emmenu arçetin terçi gu. Meme ergus tun inç pan unis an polor asti haman, ahh.. gungesnel gaes ta, gendotse hed terçigu. Ad ored inç zor unis iğadig isa ponas deyi hartsutsi. 'İsa aşxares, lernukes, oğnukles, kedanes, vov kida kani hazar dariya inçğadig mart, dağa, genig, halivor, barav geştatsuts, isti tus al

Kede, dzove pobi ana dağvorna şunç garnu. Tuk anu arçeve gedrek ana naği gu, behuzur gelli. Nağadz, behuzur ağadz marte inçbes polore zaar guda, kedna amana. Kede tser uzadz dağn i var ça, uine umiş egadz dağn i var gerta, uine campan inke gena.

mina hedev egoğnun geştasnoğa. Sade ku u imça, sade asor abroğinça isa aşxares, gove, horte, terçadoğ u haçoğ şune, kedin meçi tsuge, çamluğin dzare, egadz u nen antsadze, isti tus aşxares egoğe hax uni as aşxeris' asats. Şaş menatsi iğadig xabar inç bes yaar epir deyi.

Xopa'i dziyapane parkin dağotse apun desa, Xigoetsu dağa m'al isa panous vaan Turkiye'is vor coti, yep, inç ağadza anu kitabe kiyadz uni. Keuş asti u mer xorans u Hamşetsnak keuşs al moda ağadza himi. İnternetin meç Hamşetsnak kir kein, yuriyuşnoun mer xoranes xağagun. Hamşesnak kitab bila hanadz unin takidum. Kani me Hamşetsi dağa al GOR anunov dergi hanadz unin, Hamşesnak keigun. An al parkin dağotse apuner. Gartuşi tadetsa ama tejar eyev, yaar piel ç'gartsi. Hamşesnak gartuşe inçime martu çaşit teva gu, kides ta şaka pana. Ander Temalin Muzefer'in u axkad gavalci Tatarin Remziin vaan al kiadz unen. Kioğe Temalin Hikmetner takidum. Kia gu ama na fayda uine dağake uine kiadze haskenaçin. Heu lerines "iğadig merakliyes u Hamşetsets panoun, ku dağotse inçi Hamşetsnak sorvetsutseroç" deyi hartsutsi. "Mommed ağabey" asats, "yes şaarin abris u dağotse mare Hamşetsi çelli ana, darvun meme ergus kağş i ver kalov dağake Hamşetsnak sorviçin kide. Maga 'vordağ u abris abris toğ, dağin hed dadn u moran mege emmen ijer Hamşetsnak ta xabra, dağan lizun sorvi gu' gasin. Himi Bekarin dağan sorvesna gu uine ağçkane, yes uş sorvetsa isa" asats u keloxe gaxtskets, varetsa inçime. İm Murad'e Hamşetsnak ç'kidanar ana kez yes inç gene... ahhh. Da martun dağan uine lizun sorvoğa, uine lizun xabroğa, dane ocağe koloğa, muxe gedroğça ki toreman devam ena. Habaa...

İndzi al "ku hekiyat al kioğum meg orme" asats. "Yes inç hekiya unnoğum kağetsi duz mart menim" asti ama, çaaa "ku isa hovutinis kelxad antsadz paniye, astadz xağiyed, avalu aşikluğe, neşanlu desnuşe, dzovun çayan pad enuşnid, kiç hekiya ça" asats. Al çkidim, hala ta put enim yep kioğa. Şidaga gasa haaa, oluki film bila gelli im kaşadznis. Edisoğe mem al ta gançim... "İnç u xağ midet ka kia" asats Hikmete, "or kuka bidana gu". Andi havas ayi haral isa panis vaan al ergu xağ kietsi. Kiçme çalkoşai bes ağav ama ağadig umiş piel gartsi. Aha himi an mitkes eyev, hovutinin gaval peçuşn u gançuşn al soy gelli ha. İnç bes u umişka ana; vore Turkça, vore Hamşetsnak. Turkça'n al soya haman, Hamşetsnak gançuşe kidim ta al xulusli gelli. Martun uine lizvin bes go ta da? Mart uine lizun xabra ana çeyi bes istak vaza gerta. Turkçe xabrele amana ta, vor harfi vaan nokta tenoğes, vore nokta çunnoğa xarna gu mart, bazi al asuşin xabare kednuçes, Turkçain viraje tarnuşe zora. 'Öldü' asoğ iken 'oldu' asesna ali zaar çuni, 'sıkışun' asuşin dağe ta nokta tena, mart rezil gelli. Temalin dağan bila inçug universiten tamnetsi "Dişişleri Bakanlığı ta asoğum, Dışişleri Bakanlığı ta, dışum ağırıyur asoğum ta, dişim ağırıyur asoğum ta xarne gu" asats. Maktabin tiyatro xağale rolin meç "... duşmanlar hep bu duşmanlar" astadzuni ana inatiyan Cancoun Fexri'in dağan megal engernin anlamiş ellin oç deyi kentin dagnine "düşmanlar, düşmanlar" deyi takrar ağadz uni usulila, entame vaamedi egadza ta nokta tenuş bidi u'in vaan. Ah şad xarna da... aha himi im xelks al xarevetsav ha...

Xelke xarevetsav ana teve gavale kenats. Paltoin meç gavalin ama xususi ceb ağadz unir, nor u ertar hedner gavale. Adet ağadz unir arain tevove yoklamiş gener gavale, godri oç deyi. Hanets, lizvove tatvets, peçets, duzane etir tsene, usul usul gebav lerine havan peçuşi. An arain Sarxoşin dağin male çein keloxnine mağvetsav. Oçxarnin dozernun putain, ta iser al inçetsuin deyi. Hoyive apun gobalin vaan engav u teme gavale anguç etir, teme millatin ser enuşi gebav. Neketiyan al millate, cendarmanin tartsan Mommedin gavalin tsenn i ver. Gavalin, kedin u oçxarnun ardzuşin tsenan turs insuzluğe engav. Gavalin tsenove kides ta lere lizu eyev. Arakag ağav, usul usul ▶▶▶

Xelke xarevetsav ana teve gavale kenats. Paltoin meç gavalin ama xususi ceb ağadz unir, nor u ertar hedner gavale. Adet ağadz unir arain tevove yoklamiş gener gavale, godri oç deyi. Hanets, lizvove tatvets, peçets, duzane etir tsene, usul usul gebav lerine havan peçuşi.

tibav entu oğane edetiyan, guşloğ ağav, male bere etir, ikendu vaa tsadze meral ağav u engav aşiğnin ne xarevin deyi, ges kişer lusnika ağav çaragdetsav. Millate gavalin tsenin hed uruş aşxarm i us xarevetsan, medvenun meçn i var 'ispolori tsene gavalin, tulumin, davulin tsenna, dozerin, kapçain tsene ça' astin. Gavalin tsene Mommedin al arav u darav avalu şenluğ oxtunakn i us...

İsmaner ta? Kani yatağ mal gar mer lerines. Mağvegun poserniva, male malin xarevigur, şune şane, gove govun, marte martun. Himi cang me mal menats, gov u tsi monka ta kednus. Emmen şein vakite gar, ertuşin eguşin, uduşin xemuşin, barguşin, vielluşin. Avale Ağostose axer ellir var gasnaki Xopa i var, lernukes, xanin bila ook menaçer, memal tag Kiazin seftain kellaki lers i ver. Himi campedikes şinetsin. Dağake adet ağadz unin Ortagyuzin, Axergyuzin meç ku kan ges tsuni meç leres kellin, gudin xemin gu. Temalin dağan, 'inivar Başhemşinin semtin, Nordarvun meç bila İstanbol, Angara u ku kan tsunin meç lere kellin, kani me or ginagun' asats. Dognağ ağav emmen dağ, çei campa ain lernukes, al martu tev tibnelu dağ menats oç aşxeris, zor u kişer, amran u tsemran, kefiye uzats çağe, kefiye uzats dağn i us gertan, ku kan emmen ijer. Kidim ta an ama xayir barakat al menats oç aşxeris. Ç'kidim, indzi aman teva gu. Aviyetsav aşxeris duzane, tsemran gurağ gena, amran sel, turli çaşit hivandutin posn engav. Himi al isa madens u HES'is paniye hanatsin. Hala putenik ta al inç elloğa.

Gavale peçele memeg memeg iser antsan kelxan, en çağe al xulusli peçets, latsuts şidag gavale. Hedev al isa panous varan uine honats xağn i us tartsust gayden u gebav gançuşi;

Alentrik astin antsan
Al kedanes çur menats oç
Ergus gov gar kağannukes
Ardzuşi al hond menats oç
(Xiyar lilig tamun mamun
Peynenus nazat menats oç)

HES şinin gu ked menoğça
Kedin meçe tsug menoğça
Torx enuşi ard menoğça
Kyoç enuşi ler menoğça
(Aşxares ta isots mena
Or ka arakag tibnoğça)

HES nukleer termik maden
Bitunin al kyokn antsni toğ
Kutug pan elli kelxenun
Gonnaliknie gedri toğ
(Aspadz gerag da kelxenun
Ocağnun muxe gedri toğ)

Şinin oç toğ xeçesnik gu
Kelxenoun pan enik gu
Oç çure dzaxel gudak
Oç al lernas vaz antsnik gu
(oç dzar me gedrel gudak
oç al madennud tadik gu)

Hamşetsnak ç'kidanoğnin kidanoğnun hartsutsin ta, inç gasa?

İnç gasa, inç gasa, inç gasa????

Astin ta; 'mek ç'kidik inç gasa. Lere, sare, kede, dzare, horte, gove, marte, barave, halivore, terçadoğ u haçoğ şune, posin xağoğ dağan kida, mek ç'kidik. Kenatsek anots hartsutsek.'

Gançuşn u tamnets ara dalu Hamşetsu xorann i us tartsuts gayden. Gamats gamats vielav dağnan, kalets millatin modn i var. An arayin ağçig, genig, mart, dağa, genc, halivor, barav vov u go teve pernets modinin, dozernun u candarmanun arçetin xalka ayin xorane.

"Hemşin Hemşinn... Yerundeeeee....yerunde, yerunde...."
Mommede gavale peçelov eyev meçkedağe antsav.
"Vur çik siya ...
Xeça aşxar, hoyyyyy daaaa iiiiihhhhiiii" ■

Ayşe

Sırtında bedenini iyiden iyiye küçültmüş, belini bükmüş, kamburunu misliyle çoğaltmış çayır yüküyle yürüyor çünkü. Uzaktan bakanlar kendini göremez Ayşe'nin, yalnız sağa sola hafifçe devinerek ilerleyen, saçaklı, püsküllü dev bir çayır yığınıdır fark edecekleri.

Birkan Yüksel

Yürürken patikaya bakıyor. Yaz sıcağı vadiyi yakıyor. Tüm renklere bileyli bıçak keskinlikleri hediye ediyor güneş. Bin yeşil orman, buz gibi maviyle itişiyor ufuklara değin. Parlak ışık tüm gücüyle ağaçların üzerine yığılıyor. Gürgenin iri uzun gövdesinde ölgünleşip ladinlerin arasında kırılıp, son dermanıyla nemli toprağa düşüyor. Her yerde yol bulmuş ırmaklar, seslerini sözlerini bastıran yağmur, yüzlerini gizleyen duman olmadığından daha hür, daha gürültülü coşuyor. Türlü çeşitli, görünür görünmez mahlukat, ağaç kovuklarında, yüksek dallarda, gölgelerde, çayırları çatı etmiş gölgeliklerde ötüyor, şarkı söylüyor, birbirine sesleniyor. Vadide güneşin hükmü geçiyor yazın. Her zamankinden biraz daha çok. Sarı sıcak değilse dahi, yeşil sıcak vadinin yazı.

Bunlar olurken dahi önüne bakıyor Ayşe. Doğup büyüdüğü bu vadiye, alıştığından, kayıtsızlaştığından biraz elbet. Ama bazen tüm sıradanlığına karşın olana, bitene, görünene, seslere şaşmadığı, yeşil bu kainata içi taşmadığı için değil. O tuhaf orman gürültülerine kulak kabartmadığından, hatta belki bazen yalnızlığı sonsuzca çoğaltan bu kayıp, saklı patikada ürkmediğinden de değil.

Ayşe önüne bakıyor çünkü başka yere bakamaz.

Sırtında bedenini iyiden iyiye küçültmüş, belini bükmüş, kamburunu misliyle çoğaltmış çayır yüküyle yürüyor çünkü. Uzaktan bakanlar kendini göremez Ayşe'nin, yalnız sağa sola hafifçe devinerek ilerleyen, saçaklı, püsküllü dev bir çayır yığınıdır fark edecekleri. Keskin güzel kokulu, henüz biçilmiş ve buna karşın nasılsa yeniden hayat bulup yola düşmüş yemyeşil bir kütle.

Yükü çok ağır. Omzunda çayır yığınını bedenine bağlayan kalın iplerin yangını her metrede artıyor. Ağırlık, bu yükü saatler önce bahçede sırtlandığı anda olduğundan çok daha fazla. Terden sırılsıklam oldu, gözleri yanıyor terden, silmeye mecali yok. Adımlarını sayarken yorgunluktan paramparça Ayşe.

Uzak, hep uzak bahçelerden, uzak, hep uzak evlere gün ağarmadan başlayan bu uzun yolculuk akşama değin sürecek. ▶▶▶

İki yol daha çayır taşınacak bugün. İki yol daha ormanın ortasında, uzanıp giden kahverengi patikada geçmek bilmez zaman boyunca yürümeye mecbur. Aklında son seferin ardından kendini ölü gibi bırakacağı sedir, belki bir saat olsun soluklanışının ve demli bir çayın düşü. O kısa zamanda gözlerini kapayarak dinleyebilir kuşları, suyu, ağaçları. Evin erkekleri, gittikleri yerlerden dönüp, sert sessizce razı edilmeyi beklemeden, çocuklar mahrum, aç ve hal bilmez çığlıklarla ona seslenmeden ve kayınvalidesi onu dinlenirken görüp, beğenmez homurtular ve bitmez şikayetler ile yeni emirler yağdırmadan önce, belki biraz vakti olur gökyüzüne bakmak için.

Bunları düşünüyor Ayşe. Düşünüp, düşlemek, dua yahut beddua etmek yasak değil en azından. Uzayıp giden yol boyunca iki büklüm bakmaya mecbur olduğu toprağa anlatmak hikayesini, olanı biteni, yeri deşip durmuş, patikadan fışkırıp sonra yeniden toprakta yitmiş, kim bilir hangi kadim ağaçtan uzağa yürümüş köklere demek derdini, yasak değil.

17'sinde Mikron'a gelin oluşunu, yeni evi kendi evi, o evin ahalisini kendi ailesi, evlendiği adamı efendisi bilsin diye, henüz duvağı açılmışken yediği tokadı, yok yere yiyeceği diğer tokatları, altında mevsimler boyu ezileceği yüklerin, yüreğini de kambur ettiğini, hizmet etmekten başkaca bir hakkı olmadan gecenin geçine ulaşan günleri, bir vakit kurmaya cesaret ettiği düşlerin, ucu bucağı olmayan ormanlar içinde yitip gidişini...

Anlatmak yasak değil.

Anlatıyor Ayşe. Fısıltılı sitemleri, öfkeli isyanlara yükseliyor. Gözyaşları toprağa damlıyor. Tere bulanmış yüzünde birbirine karışıyor ıslak, kederli, erken yaşlanmış bir şeyler. Soluğu biraz düzelsin diye susup yeniden başlıyor. Canı yanıyor anlattıklarından ve yorgunluktan. Yine de döküyor içini patikaya. Sırtında ağır yük, koynunda ağır öfke. Ormanın seslerinden ve patikanın sessizliğinden başka kimsesi yok. Burada onu duyamazlar...

Tok bir erkek sesiyle irkiliyor Ayşe, duruyor. Adını seslendi biri. Bedeninin tamamını, yüküyle yapabileceği tek şekilde geriye çeviriyor yavaşça. Emin olamamıştı duyduğunda ama görüp tanıyor geleni. Kayınbabası.

Kasabadan, Vicedibi'nden, Mikrun'a ulaşan birkaç yoldan en uzun olanı seçmiş bugün. Köyde yapılacak elzem bir işi olmayan, geçmişte olanları ve gelecekte olacakları düşünerek uzun ve ağır aksak yürüyüşler yapmayı seven yaşlıca Hemşinlilerin kullanmayı sevdikleri patikayı. Ormanı seyreden, sıkça soluklanmak için durunca bir gürgene sırt verip keyifle sigarasını içen, bahçelerin sınır taşlarını kontrol eden, kara kovanlara göz atan, torunlar için yol üstündeki ağaçlardan toplanmış armut yahut erikle ceplerini şişirmiş eski adamlar...

Kayınbabası, kendi yorgunluğuyla yaklaşıyor Ayşe'ye. Gülümsüyor. İyi geliyor Ayşe'ye gülümsemesi.

"Kolay gelsun kezum" diyor, yanına geldiğinde. Kasketini çıkarıp, mendiliyle yüzünü, başını sıvazlıyor. O de ter içinde.

Yükün altında ezilen gelinine bakıyor mahçup gülümsemesiyle.

"Oy hen!" diyor. "Yorulduk Ayşe... Yaşliluk..."

"Sağol baba" diye karşılık veriyor Ayşe. Başkaca söze gerek duymadan patikada yan yana sürdürüyorlar yürümeyi. Kayınbabası ona uyduruyor adımlarını. Tabakasını çıkarıyor cebinden. Sigarasını duraksamaya gerek duymadan, tek kibritle yakıyor.

Kayınbabası, kendi yorgunluğuyla yaklaşıyor Ayşe'ye. Gülümsüyor. İyi geliyor Ayşe'ye gülümsemesi. "Kolay gelsun kezum" diyor, yanına geldiğinde. Kasketini çıkarıp, mendiliyle yüzünü, başını sıvazlıyor. O de ter içinde.

Rüzgarsız, durgun vadi göğünde alakarga sesleri var. Göğe doğru üflüyor dumanı güleç adam. Görmüyor; yeniden kara lastikli ayaklarına giydiği iki telli çoraplarına sabitlenmiş gözleriyle Ayşe. Ama duyuyor nefesini, adımlarını eşlikçisinin. Sırtında yük olmasa da bakamazdı yüzüne elbet. Ayıptır.

"Kezum Ayşe.. çok yorulursen, bilaam.."

Sessizliği bölüyor bu başlangıç. Cevap vermiyor Ayşe. Cevap beklenmiyor. Soluklu, duraklı sanki Ayşe ile değil de ormanla konuşur gibi uzaklara ses veren cümlelerle konuşuyor kayınbabası.

"Zor işung. Çok zor... Uni de bilaam... İş ağer... Evun yuki ağer... Kocang desan.." Uzunca bir aranın ardından ekliyor; "Çok zor..."

Ne demeli Ayşe. Bilemiyor. Yürüyüş sürerken bir cevap aranıyor, bulamıyor. Bir teselli gibi sözleri adamın. Bir teskin. Bildiğini, üzüldüğünü söyler gibi, hakkını teslim eder, neredeyse tüm bu ağır yüklere omuz verir gibi.

"Ama bilur misen" diyor adam bir süre sonra. "Geçecek Ayşe gelinum. Sen o kada eyi, o kada doğri bi ingsansen ki.. Bilip angliyecek herkes. Bunleen heppisi geçecek. Darlukleeng bitecek. Oğul uşağung içun, kuçuk sebileeng içun gayret et. Kötiya kapturma kendungi. Sabret.. Her şe eyi olecek. Yağmiyung duzelecek. Rahat edeceksen yakin zamande..."

Daha fazla engel olamıyor kendine Ayşe. Ağlıyor. Sesli sesli ağlıyor. Ayıp bu yaptığı biliyor ama ağlıyor. Yaşları kara lastiklerine damlıyor. Toprağa akıyor göz yaşları.

Yolu kısaltıyor, yükü hafifletiyor adam. Ayaklarının acısını, omzundaki ip yanıklarını dindiriyor taze ömründe hiç duymadığı sözlerle. Yapabilse, yükünü yere bırakıp, kayınbabasının boynuna sarılırdı. Onun yerine gözlerini siliyor yüzünde gölgeler bırakan kirli, yaşlanmış elleriyle.

"Sağolasen baba" diyebiliyor, çatlamış, zorlukla kendine çeki düzen verebilmiş bir sesle.

"Sağolasen"

"Sen sağol kezum" diyor adam.

Köye giriyorlar. Patika boyunca birbirlerinden de uzak, çok uzak evleri geçip kendilerine ait olana varıyorlar. Yol hafif bir kavisle 150 yıllık yaşlı bir konağa dönüyor. Giriş kapısına yüküyle çöküyor Ayşe. Son dermanıyla ipleri çözüyor ama ayağa kalkmıyor. Seyrek rastladığı bir huzurla yaslanıyor, kendinden çok daha büyük, çok daha ağır yüküne. Gözleri kapalı, tatlı bir uykunun hücumunda öylece kendi içine gömülüyor. Evde ses soluk yok. Çöküp kaldığı tahta zeminde gülümsüyor Ayşe. Sızlıyor tüm bedeni ama minnetle dolu içi.

İşe koyulması gerek. Daha iki yol çayır taşıyacak, süt sağacak, yemek yapacak. Vakit yok dinlenmeye. Kayınbabası erken geldi bugün öyle ya. İyi bir adam o. Yemek gecikti diye öfkelenmez, horlamaz onu ama yine de evin büyüğü. Razı etmeli onu. Hem nasıl el verdi yol boyunca Ayşe'ye. Nasıl şefkatiyle biraz olsun katlanılır kıldı yorgun yürüyüşünü.

Sonra gözlerini açıyor Ayşe gelin. Açabildiği kadar çok açıyor hala ıslak gözlerini, ormana, vadiye, onun gökle birleştiği uzak bir yere bakıyor. Ne yaşadığını anlamakla, yorgun bedeninin her zerresinde titreyerek duyumsadığı dehşetle baş etmeye çalışmakla ve bildiğini hatırlamakla geçen dakikalar boyunca ağaçlara bakıyor Ayşe gelin.

İki yıl önce öldü kayınbabası. Evin alt tarafında, köyün kestane ağaçlarıyla gölgelenmiş serin mezarlığında yatıyor. Çocukların etrafında gezinmeye ürktükleri, yaşını başını almış Hemşinlilerin ise dünyanın en güvenli yeri saydıkları yerde.

Korkmuyor Ayşe. Gün ışık çardakta, oturup kaldığı yerde, tüm varlığını kilitleyen bir farkındalık, içini kavrayan buz gibi bir anımsama hissettiği ama korku değil.

Bakışlarını derin ormanlardan başka yöne çeviremiyor ama belli belirsiz gülümsüyor Ayşe. Sıkılmaktan bembeyaz olmuş, çatlak dudaklarından tek bir kelime fısıltıyla vadinin göğüne karışıyor.

"Eyilerden imiş..." ■

Kukkuu Asoğez deyi bedgenim momi

Dzidzağuş'n u luşe

Dziyapane maalleyin ook menaadzça, bitunn al oluşağin aradzunin kağniver taduş kenatsadzin. Hoparnis, hopores dağake, gendike, babes, mames, harsiye bitun kağinin, yes al maalleyin tağ kelxoves kukuyi bes, dağin tevan pernim bededigum.

Asiye Yalçın

Mer an polor meg xabarme go '"dzidzağuşn u luşe yaar ağpara' gasin, imatsadzek ta? Yes isa xabares şad imatsadzim ama dzidzağuşn u luşe inçbes yaar axparin xerkes arnuçer bizigutinis. Kiçme medzenuşes, kiçme luşes bidir. İspan lafiye kitabnun gartalov sorvevilçi, lalov, dzidzağelov abrele sorvigu mart. Mezi al aman ağav. Yes al aman sorvetsa! Hedev 'dzidzağuşn u luşe yaar axpara' lafe emmen campu arçeves elav. Yes yep imatsi isa lafes kidek ta?
Ter şad bidzige, ilk mektabniyus ertale imatsi. İnç bes ta? Anguc tiyek; ilk maktapniyus gertam, maktabnin tağdil ağadzin, yes al dziyapane, bidzig axparme unim, anu put genim. İm marn al megal axpores aradzuni kağniver kenaadza. Entame kağin hin dune nor şidgiguk, im mares anu ama gerta kuka kağniver, dağin al intsi obol gena. Dziyapane maalleyin ook menaadzça, bitunn al oluşağin aradzunin kağniver taduş kenatsadzin. Hoparnis, hopores dağake, gendike, babes, mames, harsiye bitun kağinin, yes al maalleyin tağ kelxoves kukuyi bes, dağin tevan pernim bededigum.
Meg orme dane nestadzim, memal u putayi ana hopores tsene kuka nekevants, bolokagu
- Asiyee, ka Asiyeeeee.....
Tera pencaratse varan antsa.
- İnç ağav emica, hoza inçies, kağan inçi inçar?
- Dağin harza, hakusviyetsek, kağn i ver ertoğuk.
- İnçi kağnive kellik himi emica? İm mare igvan egoğum asats u?
- Yes kezi inç u gasim an aa, dağin harza, inçi donad dagn i var.
asat, uyinkn al teme dane dage inçigetme mankuka, yes a meçniyus ne meda. Teme dağin harzigum, teme yes haknigum ama, im mare inşnoğum igvan kağan, donas ellemi, dağan hivanda asats, himi harzevim ertam ana im maran şalagme pir udoğum, yes kezi donan ellemi asti oç ta asoğa. Harzevimoç emicas bolokoğa, dağnu dağes şuşligum, şaş menatsi. Hakusviyetsak, hopores tsenove ver tera, hopores al inçig ase çigare, dane dagnivar inçak. Hopares tevis dağan arav, vaxemi orti, kala asats. İnç ama vaxoğum çkidim ama, vaxemi asats deyi vaxuşi geba. Kaletsak campanivar. Campan antsak ana, mem al put genim ana minübüsme gungadza campun varan. Me sulalen tummari minubusin meçna, minibusin meçnan luş u bolokuşi tsen kuka.

Vaxetsi, soskatsi, mode pobetsak hedzak minibusin. Polores putgenim iser ispan inçbes joğvevetsan deyi. Horkuroçes desa miya piyan bolokegur, inkn uyine istus mintus tskegur. Şaş menatsi, iser hoza inç genin, inç ama joğvevadzin, horkures Makriyalan inçi egadza , inç ama bolokagu deyi. Horkuroçes anguç teyi inçi bolokagu deyi
- Yema yema inzi vartiyer yema, yema nor gertas yema, hivandedi yema, yes putenoğe kezi yema
As imatsi ana asti ta im Balci momis ali oome kenaadza. Arayin dadin dunnive gertar, hede mezi doniçer, meka horkuroçes bes edetiyan kulak bolokaguki. Momisa siran tiyadzuner mezi, ginuşi ertale varanivar şeroğçelloğniye donigur, ertoğ egoğ ellir ana şeroğniye donigur. Ama bitun ginagur ertar ana, anama mezi sira kaçer. Balkim şeruşan vazansnuşe momun dadin dunniver ertak deyi sorvadzik. 'Mame haral ali dadin dunniver kenaadza u horkuroçes daats çuni' asti medis meçnivar. Modes me hopores harse nestadzer, indzi pattevetsav, keloğes vegali ;
- Momun inç ağadza nor kenaadza ? Hede vov kenats? Ali Fatoş'in u Emine'in darav ta, bitun anots danigu mek bizigik deyi mezi doniçi. Horkures medzer u asu inçi darav oç? Varan şeragu ta Horkures? Anama ta darav oç? Anu ama kula ta?
Asti, ama harse tsen haneçi. Yesa teme sird genim indzi ali daravoç deyi, arçu danumin memal ertam ana kezi donoğum orti astadzunir. Teme xabrim gu, inçimetke hartsenigum, harse teme indzi anguçtenagu teme kula. Harse tem engi çgarats, tarsav modsiyus teve kelxus keselov;
- "Orti, Balci momin merav, Horkured an u ama kula, tun vaxemi, meka kağniver gertak himi " asats.
Haaaaa asti, gungetsa, mernuşe kez inç bes gelli deyi meçsiva medorigum. Aver inçime elluşe kidim himi, ama inçbes inçimena çkidim ter. Teme gasim ta bitunna im mamun serderadzin takidum, dadin dunniver kenats deyi. Antus ertuşin ama mernuş gasin takidum. Yes indzi hartsenigum. İsti araç zate imatsadzçim mernuş xoske, mernuşin ama luşe desatçunim. Mek mamun hede bitun kulaki ama takidum as compu şad ginoğa... gasim yes indzi. Çkidim işta inçbes pona isa mernuşes, ertak hala meme ta isa mernuş astadznin inç bes pana desnum deyi bedgenim. Horkures kiçme stene gedrets ana mode kenatsi;
- Ye xala isğadik inçi bolokegus , mome ali dadin dunniver kenaadza ta? Tun, kezi darav oç deyi kulas ta? Lami xala, indziya daravoç. Ali Emine'in u Fatoş'in daradzuni takidum, aner varan şereçin deyi bitun anots donigu. Tun lami xala, mema erta ana tunu yes gertak hede.
Yes gasim yes kimanam, Horkures al aveli bolokuşi gebav. Yes ta ispan boloke tonme sopa gude im maran, himi sud dağe inçi kulas deyi. Horkures ali gebav asuşi ;
- Ku momin al egoğça Asiye, im mare al ▶▶▶

egoğça Asiye, tun memal momi asoğçes, yesa mema yema asoğçim orti.
Horkures gasa u gasa, yes ali gasim ta, şad sird ağadzuni haral. Horkure uskutnalu Suse morkure gebav
- Mema egoğça ta im Balcin oorti, tuna mem al momi asoğçes ta oortii...
Yes al sird ayi
-İnçbes egoğça, egoğa im momin, indzi varteneçi an, memal u danumin kezi danoğum asats. Yes a momi asağum, işta momi momi momi momi ...
Aselov serdas hede kulam teme ... Naysa kağe pobetsak, minibuse me hin dane terane gungetsav. Mer dane tervike millate liktsadzin... Minibusan bolokelov inşnele Horkuroçes teve medan meg erku hoki darin done meçniyus. Yes al teme şaşurmiş ağadzunim inç ağadza deyi, temn al polores put genim ta, kez vov egadza deyi. Temn al momun monkuka açvenis. Bededigum terane çgo, dunniyus mednoğum toğuçin, terane nist dağotse mode gasin. İm marin

Allayisa uva momis asele mema yed aşetsi ana momiyin desa, meçke daği masain varan bargadzer, cermag cermag pattevadz kunağadzer, haz enuşas dzidzağetsa kenatsadzça dadin dunniver deyi .

desa tera, ator donigur meçniyus, anu hede ne meda yes al, momiyin odaniyus tera çgo. Emmenje nesteldağin sobin modi divanin varan bargigur, mitkes eyev antus tera, divanin varan momiyin engerdake nestadzen.
Allayisa uva momis asele mema yed aşetsi ana momiyin desa, meçke daği masain varan bargadzer, cermag cermag pattevadz kunağadzer, haz enuşas dzidzağetsa kenatsadzça dadin dunniver deyi . Yes dzidzağigum hama modinoke ali kulan, axperdake, babe, horkure, bitunna kulan. Yes hazgenim gasim ta, momis kenaadzça, dadinoke istus egadzin, aner kulan. Yes dzidzağigum aner ardetsukniye kiligun. Asti ta momis hivandtsadza ta kidim. Dağes şaş menatsi , kiçme hedev divanin cotin nesta, meçnas hede tsen gudam momiyis ...
- Momiiii, momiii, ye momii,
Kiçm al şidag tsen devi
- Momi, momi, momiiiii .

Emmen oki bolokagu, indzi modgintseneçin, momin al imanaçi, çana ispan eneçer, kimanar indzi. Kişere bargele usul usul momi çur kuzim gase, emedena kimanar, ver keller çur peuş. Gasim ta yes indzigi allaisa inç gelli momis intsi inçi imanaçi, millates inçi momiyis varanivar bolokigun? Ertoğe egoğe momiyis vaaniva inçimetke gasa, yes a nestadzim herevantsma ser genim, inç gasin deyi. Memek memek kukan eresnivar put genin, yesa kiçme desnigum mesadzi bes bargadza, hivandtsadza momis. Teviye eresin kesigun, xabrigun hede, momin cevap dalçi. Meka hivantnak i hana momin teve kesegur bitun lertersivar, eresnus ahimi şidgoğes orti gaser.
Egoğniye inçimetke gasin gasin, kulan gertan... İnç gasin imanam deyi kiçm al modgintsa, teme vaxigum, keregines "modginami orti vaxegus" asats. İnçi aman gasa deyi medorimgu ali dzidzağigum. Momis mezi bitun şaka gener, masğus kun ağadzi bes gener mek al modginaguki usul usul, emmedena açvin pats gener 'kuku' gener, meka teme vaxaguki, teme xağak dzidzağaguki. Ali aman enoğa kidim, anama sirdes petpetagu, dzarğes pernagu.
Cevriye momin eyev sergenim, modgintsav momun; "Orti im Sabriye, orti im Sabriye" deyi ergu yiek danum tsen eyed momiyin, momitsan tsen çgo. Hedev gebav;
'Şad kaşetser orti, ertam dağvornam aser ta orti. Merağ enemi orti, kena dağvortsi, meka egoğuk, me dağna hazra andağ orti. Ku dağet belliya, sirded tuler orti, soy dağ devoğun andağ kezi orti. İm Useyin'in selam aa, Rasim'na andağa orti. Rasime meg teve çuni, megal tevan perna, anu dir el orti, anu al selam aa orti, ka Sabriye orti, kenatser ta orti' aselov aselov teme meçe vatets, teme kenats... Himi xerkes al şad xarevetsav. İm imatsadzes, momis soy dağme gerta, megime desnoğa andağ, selam enoğa, dağna şidgadzunin andağ, e entame isa barvenis inçi kulan? Yes indzi kelxus meçe şidgigum; ta kidum im momis şad soy geniga, kenatsadz dağe Pupi dedeyin desnoğa, Cevriye momin desnu çigara, momiyis hede selam xergagu. Temna xabruşnin anguc tenim gu kez momis nor gerta, mernuşe vordağa sorvoğum. Açvis, anguces bitun momiyis varana, ser genim. Cevriye momin kenats, uruş meg halivor

me eyev, usul usul gebav asuşi, zor kimanam, gasa ta "ka Balci siran imer, ka Balci tun ter vakit uned orti, ka Balci tun viyel yes bargim orti". Aha asti isa martusa haral arnuçin an dağniyus u momiyis axçagu tun viyel yes bargim deyi. Bitunna himi kedanta gasim, momiyis hede ertuşe. Halivore çeketin ceban mendilme honets araç ardetsukniye, hedev al kinte serpets, momiyis mantarsav;

'Suleymanin u im more selam aa, im axpore im dağes baç aa. Aner indzi bed genen, asa ta indzi ama an kiçm al hedev egoğa, mezi merağ enin oçtoğ. Al mina vov u go andağ bitunin al selam aa Balci ' asats, teve megalotse bez momiyin eresin kesets kenats. Kelxus meçe inçimetke nestuşi gebav ta, al aveli yaar xarevetsav ta çkidim. Arayin mege ormetut gelli, mege bolokagu, pencaratsan desnugum medz hopares terane engerdatse hede kutugnun varan nestadza. Halivorme badin varan nestadz dzigaa xemagu, alimina bitun badin varan nestadz desnegu. Modis gendike, usul usul ekisperan, kontejanan xabrigun. İm mare desnugum arayin, terçadigu pencaratse arçeve. Aman epeyi vakit antsav. Xalais kune egadza ama bargi çi tartelagu. Bolokoğnin gamats, gamats tseniye gedretsin, uskutsan. Guşayi momiyin mode nestadze. Modsiyus man tarsav Guşayi momin, teme teve keloxsiva kesagu teme "vaxemi orti, zate vaxemi, ina ku momina" asats. Yes al Guşayi momun asti ta;

- Yes zate vaxeçim Guşayi momi, vaxeçim hama, im momis nor gerta tun kides ta? An arayin meg genigme eyev, kale çigaer, anu dağ elli deyi intsi viyanetsin Guşayi momun modnan. Teme Guşayi momun piyanniyus put genim ta inçime asoğa ta deyi, teme nen gertam. Heruntsak, emedena indzi moliyetsav Guşayi momn al. Edisoğe tatrutinas dağes kun ağadzim.

İnçğadig bargetsa çkidim, im more tsenin hed vertera dağnas. İm mares bolokegur, 'ye mami orti, indzi menenak vartiyer orti, tun indzi dir kelledi orti, yes dad çune orti, tun indzi bab ağar dad ağar orti, mar ağar orti, indzi hoza dağes tağ kelxoves vartiyer

Xalas kiçme xoselu gungetsav, yaar putaak putaak 'inçime asim ta kezi orti, as aşxeris tun u axporoçed bes, dzidzağuşn u luşna yaar axparin, isa ispan sorva' asats.

orti. İm dadin şad garadintsazim momi, ku ağçkane soy putayi andağ asa orti, merağ enaoçtoğ mezi orti.' İm mares kula, yesa kulam, inçi kula çkidim hama, işta mara, an kula bolokagu, im ardetsukniyes kiligu, azuknive ertar hana dadin ama kular bitun, an kula deyi meka kağdut kağduts kulaki bidzi ağporoves.

An arayin Zurpicine xocan eyev, millate uskutsan, xocan gartuşi gebav, millate gamats gamats terane joğvevuşi geban. Babes eyev açveniye like like, mamiyis eresniyus putaav; 'Uğurlar olsun Balci' asatts teve kesets eresin, cermak çadire ver kaşets keloğniver. Yiek çors mart egin momiyis vegalin, Toşi'inotse pikabe gungadzer terane, anu varan teyin mamiyis. Ergu yiek oki momiyis modniver pikabin varaniver elan. Ağadig latsin kelxenuniver boloketsin momis ter zartetsavoç. Toşi'in Ferate hedzav keşets pikabe. Pikabe inçug Amşişin oğe yed antsav mek al edetiyan putaak. Dadin dunnive ertalna inçug an oğe yed asnir edetiyan kulaki, balki oğe yedasnelu ikna genik u mezi al danigu deyi. ▶▶▶

Oğa yed tarnar ana bitun umudniyes gedraguki uskutnaguki.
Himi a vore tev tapets edetiyan, vore elats kinte kaşelov, vore selam xergets 'Dursunin selam aa... Temindarin selam aa... Muzeferin selam aa."' Yes al Zurpicine engerme une, mektabin meg sirayin nestaguki, şad hazgeneki yaar megali. Momiyis dadin done entin nestigur . Mamun dadin dunnive ertaki ana bitun tsen gudaki anu hede xağaguki. An mitkes eyev, 'momiiii Melike'ina selam aa' asti medis meçnivar. İgvan ağadza, meçkedaği sobain mode kun ağadzim, açveniyes pats ayi, gendike martike joğvevadzen, xocan guran gartagur, gendike arain usulila xabregun. Kereginis dzungoun vaani keloxes vegali, nesta anguç teyi.
Modis meg genige megal genoçe 'Angaraivar yep ertoğes ka Aşe' asats , Aşen 'megal or ertoğum oğorgin, dağake barvun mod obol ağadzunim, an al hivanda kides, obol enel çgaim anama, ertam dağvornam

'mernuşin tarnuşe elliçi, mernuşe hoğin dagnivar nemednuşa , ku mamin merav, im mares kenats, yes mema ye mar asoğçim, tuna momi deyi tsen devoğçes.

gasim' asats... 'kena orti, kena var poba dağotsn al barvun al mağka. İm Sultan'in desnus ana şadme selam aa, yes al tsemran egoğum' asats.
As or u daria inç gelli inç elliçi deyi emmen xabar anguçteyi, takidum himi emmen şe anlamış ağa. İm mamis Ankaraniva kenats, anu hama bitun selam xergetsin hede. Kereginin uluts devi, 'Ye keregin asor emmen oki im mamiyin hede selam xergets, mamis Ankaranivar ta kenats?' Mem al put genim ana poloris gendike yaar xarevetsan pexpexalov dzidzağuşi geban. Yes al dzidzağetsa anots hed. Xocan mek dzidzağuşnis gerdik deyi öhö öhöö aav ergu danum tokats. Emedena gendike tseniye gedretsin. Ali indzi cevap devinoç. Yesa serdas hede bolokelov 'Allayisa mamis nor kenats, indzi inçi aseçek, asor kulaki, himi dzidzağeguk, kez ali şaka enoğa ta mezi ? Anama ta dzidzağetsak penbaan? Asor u daria kani danuma hartsenigum oç u meget cevap devik oç. Momes ellir hana indzi hede xabregur, zate naçiyelu indzi bitun

cevabniye gudar ' asti.
Horkures megal divanin vaynan indzi tsen devets 'aye orti, aye modsive' asats, yes al kenatsi. Mazous teve kesets 'orti' asats, 'mernuşin tarnuşe elliçi, mernuşe hoğin dagnivar nemednuşa , ku mamin merav, im mares kenats, yes mema ye mar asoğçim, tuna momi deyi tsen devoğçes. Balci mamin merav orti, mernuşe ispan inçimena işte" asats. Yes "inçbes al desnoğçik, mernuşe dadin dunniver ertuş ça ta? Bitun gertar, ali tarnagur, meka bitun kulaki. Yes ali mami gase, tuna ye mar gasedi. Al tarnoğça ana entame inçi dzidzağetsak? İsa dzidzaguşi ponça ki xala? Xalas kiçme xoselu gungetsav, yaar putaak putaak 'inçime asim ta kezi orti, as aşxeris tun u axporoçed bes, dzidzağuşn u luşna yaar axparin, isa ispan sorva' asats. Bitunna ali tseniye gedretsin, xocain anguc tenuşi geban. İm xerkes şad xarevetsav, aye u himi 'dzidzağuşn u luşe yaar axparin' asuşe inç asuşa sorva? ■

Hediyelik
ARTVİN SEPETİ

KEMALPAŞA
YÜN ÇORABI

'Sağlık için en uygunu yün çoraplar'
Kışı rahat ve sağlıklı geçirmek isteyen insanların kesinlikle yün çorap almaları gerekir. Yün çorap ayakta terleme ve koku yapmaz.

MACAHEL
KESTANE BALI

Macahel Yöresi, Kafkas Arısının özelliğini kaybetmediği dünyadaki sayılı yerlerden biridir. 400 ile 800-900 rakıma kadar olan alanlarda bala ana aromayı veren bitki kestane olduğundan bu gruba bu isim uygun düşer. Balın özelliği, koyu kahve renkte, hafif acı hissini genizde hissettiren, kolay kristalize olmayan, antioksidan özellikli olmasıdır.

ARDANUÇ
KARANLIKMEŞE ÇAM SAKIZI

Deyimlere konu olmuş çam sakızı pek çok hastalığa iyi geliyor. Öksürük, şeker, mide rahatsızlıkları ve iltihaplanmaya karşı etkili olduğu belirtiliyor.

ŞAVŞAT ÇEVİZLİ PESTİL

Yüksek enerji değerine sahip olan pestil ve kömeler aynı zamanda içerdikleri diğer besin kaynakları bakımından da önemli gıda maddelerinden biri haline gelmiştir. Pestil ve kömenin besin içeriği, üretim aşamasında kullanılan bal, süt, dut, ceviz veya fındığın kalitesiyle yakından ilgilidir.

HOPA DOĞAL SİYAH ÇAY

Siyah Çay, Hopa ve Kemalpaşa'nın çay bahçelerinde yetiştirilen en iyi çay yapraklarını ihtiva eder. Hem doğayı hem de sağlığınızı koruyan bez paketlerle sunulan çayları, görsel anlamda da çaya farklı bir bakış açısı kazandırmıştır.

KEMALPAŞA LİKAPA

Kan şekerini düzenler, İdrar yollarını temizler, Beyin sağlığını korur, Sindirim sistemini düzenler, Kanserden korur, Taze olarak yenildiğinde kanı temizler, Kan kolesterolünü düşürür, Gece görüş kabiliyetini artırır, Damar elastikliği ve gözlerin geçirgenliğini artırır, Göz yorgunluğunu giderir.

ARHAVİ BEZ BEBEK

Oyuncaklarda kullanılan iplerde herhangi bir katkı maddesi bulunmuyor. Oyuncaklar tamamen doğaldır. Çocuklar doğal oyuncaklarla oynasın diye iplikle bebek, tavşan, kelebek, fil, zürafa örerek üretim yapılıyor.

BORÇKA FINDIK

Kemik sağlığı üzerinde etkilidir, Kas ağrıları ve kramplara iyi gelir, Kanser düşmanıdır, Bağışıklığı kuvvetlendirir, Kalp ve damar dostudur...

YUSUFELİ KARADUT MARMELATI

Karadut C, K ve E vitaminlerini içermektedir. C vitamini içermesi aynı zamanda etkili bir antioksidan olmasını sağlar. Bunun dışında tiamin, sodyum, niasin, potasyum içermektedir. Aynı şekilde değeri yüksek mineraller de içerir, bakır, demir, magnezyum, mangan, selenyum, çinko yanında beta karoten açısından zengin sayılmaktadır.

Artvin Hediyelik Sepeti, 08artvin Dergisi'nin bir "Artvin Yöresel Ürünleri" tanıtımı için hazırlanmıştır.
08artvin Dergisi İrtibat için; 0532 240 08 52 (ramazan balcıoğlu)

Susem

Bir inek olarak çok yol kat ettiğim için korkup sinirlenmiştim; insanlar ve yeni arkadaşlarım ile tanışmak istemedim, bir süre kimseyi yanıma yaklaştırmadım.

Mine Erdoğan

Sülalemizin yani Holstein Friesian'ların anavatanından çıkıp Amerika'ya geliş hikayesi yaklaşık bir asır önce okyanusu geçen bir Hollanda gemisinde, tayfaların süt ihtiyacını karşılayan büyük büyük annemizin süt veriminden memnun olan ithalatçının kararı ile başlar. Bizler evcilleştirilmiş memeli hayvanlarız, ineğiz. Ben Amerikan Holstein kısaca holştayn sizler beni saf siyah-beyaz alaca olarak ta bilirsiniz. Ben ise Amerika'dan gemi ile Mersin'e, Mersin'den Konya'ya, Konya'dan Çamlıhemşin'e kamyon ile geldim. Hemşin yaylaları ve benim için yeni bir dönem başlamıştı.

Alçak arazi şartlarından çıkıp bulutların ülkesi Hemşin yaylalarına gelişim ise dört kadının inadı, azmi ve tutkusu sayesinde gerçekleşti. Bu dört kadının üçü kız kardeş, biri de en büyüklerinin kızıdır. Şehirden köylerine göç etmeyi kafalarına koyan, ailenin erkeklerini peşlerinden sürükleyen, köy ve yayla kültürünün, köylülüğün sönümlenmesine karşı biz buradayız diyen, kültürlerini koruyup sahip çıkan, gıda üretmek için çabalayan emek veren, toprağı işleyen, arkadaşlarımın ve diğer canlıların da yaşam alanı için savaşım veren doğdukları coğrafyanın karakterize ettiği kadınlardır.

Bir inek olarak çok yol kat ettiğim için korkup sinirlenmiştim; insanlar ve yeni arkadaşlarım ile tanışmak istemedim, bir süre kimseyi yanıma yaklaştırmadım. Kadınlarım benim ile tanışıp kaynaşmak için sabırsızlanıyorlardı, yanıma gelip okşayıp severken evine hoşgeldin Susem dediler, hiçbirine sırnaşmadım hatta saldırganlaştım sonra tek tek gelmeye başladılar, hepsi uzun uzun yaylalarını, bulut denizlerini, yayla çiçeklerini anlatıp durdular. Ekmeklerinin sürekliliğini ahırdan kazanan bu kadınlar, belirli genetik niteliklere sahip yapım sayesinde günde ortalama yirmi beş ila otuz beş kilogram arasında süt verme oranım sebebi ile beni ta nerelerden çağırmışlardı ama ben onları yanıma bile yaklaştırmıyordum. Gidip gelip okşayıp konuştular, rahatlatmaya çalıştılar sonunda birbirimize ısınmaya başladık.

Benim bakımım, beslenmem, barınmam hepsinin hayatının odak noktasıydı, bütün planlarını bana göre ayarlıyorlardı. Bu kadınlar benim savunucularım dedim.

Buraya geliş yolunda vedalaştığım arkadaşlarımı düşündüm, bir sağım döneminde süt seviyelerinin artması için gezmeleri engellenip, kapalı alanlarda boyunlarından bağlanıp en basit hareketi bile yapamayacaklardı, yeni doğan süt yavruları ile bağ oluşturmalarına izin verilmeden çoğunun yavruları ilk on iki saat içerisinde alınacaktı. Yavrularımızdan bizi hemen koparan, gün ışığı göremeyip karalıklara mahkum eden, anormal bir şekilde hızlıca büyümeye zorlayan ve bizi sadece süt makinesi gibi gören hayvan yetiştiricilerinin acımasız sistemlerine karşıydı benim kadınlarım.

Boylarımız diğer akrabalarımıza nazaran daha uzun olduğu için engebeli coğrafyada zamanla hüner gösterdim. Soğuk şartlara dayanıklılığımız olduğu için havasını da sevdim, özgürce geziyor, sıçrıyor ve koşuyordum. Sis bulutunun içinde kaldığım zaman çan sesimden beni tanıyan kadınlarımın sevinç seslerini duyuyordum,

salt varlığım onlar için mutluluk kaynağıydı. Emek veren, üreten, korumaya çalışan kadınlarım benim.

Sütçü beden yapımız gereği memelerimiz şişkin ve büyüktür, belirgin süt damarları vardır. Mastitis yani meme iltihabı olduğumda memelerime kimseyi dokundurtmuyordum, iyileşmem için memelerimde süt birikmemesi gerektiğini öğrenmişlerdi ve her ne pahasına olursa olsun yanıma yaklaşmaktan çekinmiyorlar, zorlu şartlar ile yaylaya getirtebildikleri ilaçları bana vermeye çalışıyorlardı. Yayla şartlarında her zaman veteriner gelemediği için çoğu şeyi okuyup, deneyimleyip öğrenmişlerdi. Tedavisi zor ve masraflı olan hastalığım için seferber olup hastalığım sırasında gerçekleşen süt kayıplarından ziyade kendi canlarıymışcasına benim için dertleniyorlardı. Kadınlardan birinin gördüğü rüya sıkıntılarını perçinlemişti, Rüyasında "ineklerin etrafta yiyebileceği bir yeşillik kalmadığını ve süt verebilmeleri için temini zor olan şeffaf uzun bir poşette otlardan oluşan bir yiyecek sipariş ettiklerini ve yemeye hazır hale gelmesi için törensel bir şekilde hazırladıklarını, bir yandan da ineklerin süt verememesi, süt verebilmesi için böyle zahmet çekmelerine kederlendiklerini yani hem ekolojik olarak ineklerin yaşam döngülerinin tükenmesine hem de dişil karşılıklarının yaşadıkları sıkıntılara kadın kadına hüzünlendiklerini" görmüştü. Meme iltihabım sırasında meme başlarım açık olduğu için kapabileceğim başka hastalıklardan korkup, zorlu sağımlardan sonra bir saat ayakta kalabilmem için yanımdan ayrılmayıp benim ile sohbet ediyorlardı. Kendime dokundurtmadığım bir gün süt sağma makinesi ile geldiler, her yolu deniyor yılmıyorlardı mücadeleci kadınlarım.

Kendi sonlarını hazırladıklarının, gezegeni mahvettiklerinin farkında olmayan insanların giderken arkalarından bıraktıkları plastikleri yiyecek sanıp yediğim bir gün hastalanmıştım da ne üzülüp, sinirlenmişlerdi. Böyle insanlara, doğaya zarar veren yapılaşmalara, yollara, yaylaların kullanım hakkının sermaye gruplarına verilmesine karşıdır benim kadınlarım.

Yaylacılık kültürünü devam ettirebilen, besleyici gıda üretmek için çabalayan bir avuç insan sayesinde yaylalarda özgürce gezebilen şanslı arkadaşlarım da var. Bu kadınlar hepimizin hayatını değiştiremeyeceklerini biliyorlar ama bu onları yıldırmıyor; ellerinden geldiğince, güçleri yettiğince çabalayıp direniyor benim kadınlarım. Kendi köyünü, yaylasını ve hayatlarına dahil ettikleri insanları tahakküm edenlere boyun eğmemeleri için

teşvik edip, doğanın sömürülmemesi için savaşan, dokundukları hayatlar ile daha da güçlenen köylü kadınlarım benim. Bizleri ait olduğumuz yerlerden alıkoyacak olan yaylaları birbirine bağlamayı amaçlayan, adına yeşil yol denilen rant projesine karşı bu yaylalarda arkadaşlarımın ve benim özgürce gezmemiz, yaylalarda ki safi varlığımızı devam ettirebilmek için çabalamaları doğa talanına karşı duruşlarıdır, tepkileridir. Bizlerin ve kendilerinin hayat olduğunu bilen, yılmayan bilge köylü kadınlarımın güçlü duruşu sayesinde olmamız gereken yerde, köyümüzde yaylamızdayız. ■

masal **GOR**

Perii Harsnik

Dzaroun vaan kukkun gança gu, saroun meçe libarde boloka gu. Mege martu zartetsna gu megale hoğin dage kun tena gu. Sarin kelxin kaylin ornuşe ambuodin orduşin xarevi gu.

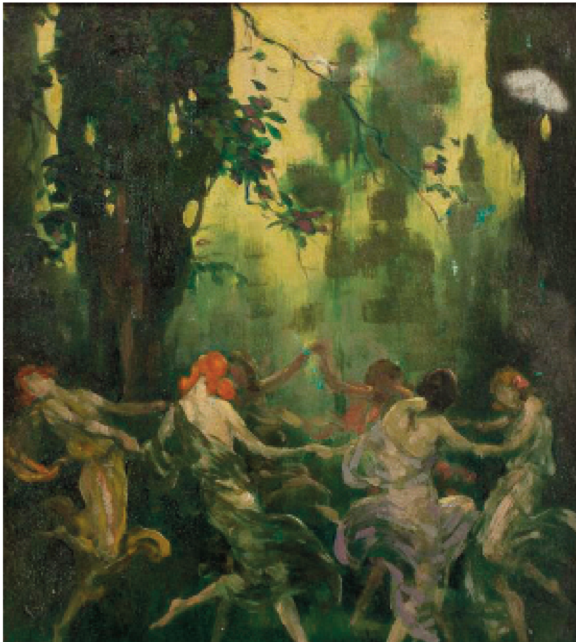
Mahir Özkan

Aşxarner u Tsener

Hamşentsu joğovurtin kağoun meg aşxar ça, yeek hadig aşxar gunna: As aşxares, an aşxare, perinun aşxare. As aşxaris, lus aşxaris tsenie, ta anguç tena, emmenoki kimana. An aşxare arants tsen a, zatnook imana çi. Peritsets aşxarin tsene kak ana, anu tsene voe kimana voe imana çi.
Kez vov a imanoğe, vov a çimanoğe?
Kidanoğa isa hekias erand anguç tenoğe.
Lus aşxaris kağoun ked gelli. Kedin entin u astis şarvadz duner gelli. Denoun arçeve kedn i var ergenoğ ezrevar gelli. Denoun edetin sarn i ver ergenoğ arder gelli. Ardoun meçe turli çaşit nebat gelli, beduğ gelli. Voe arçe guda, voe marte guda. Voe tsemran hasi gu, voe amran gilimi gu. Saroun meçe dzarer gelli. Voe ergen gelli, voe garc gelli. Voe deeb vata gu, voe yeşil mena gu. Saroun meçe anlizuner gelli. Voe bidzig gelli, voe medz gelli. Voe erginkin terçi gu, voe hoğin dage takçi gu. Saroun kelxin tsun gelli erginkn i ver ergena, ampoun meçe gorsevi gu.
Kağin meçn i var naz enelov kaloğ kede şerşera gu, or kuka medzena, vaza gerta godgoda gu. Dane tsxenke cekceka gu, ture zerzera gu. Tsexkin muge tsegtseka gu. Megin hede terçoğ gadun mermera gu. Terane şune haça gu, kumin gove neza gu. Ezrevarin dziln u dzağige galaşin hede mola mola ferfera gu. Dane kelxin ardin meçe dandzenitsan dandz kengi patpati gu. Tezenetse dale godri cekceka gu. Dzaroun vaan kukkun gança gu, saroun meçe libarde boloka gu. Mege martu zartetsna gu, megale hoğin dage kun tena gu. Sarin kelxin kaylin ornuşe ambuodin orduşin xarevi gu.
Kağin tsenie medze bidzige, genige gedrice, xelkvore xelare vov u elli kimana. Dzovun apin, sarin kelxin, Sevdzovin Canin, Ardaxane Kertin, dzove antsi Rusastan, hudude antsi Gyurcistan inç u kağ go as tsenies kimanan. Voe govun, voe dzovun, voe gadvun, voe havun anguç gu da. Voin meg anguçan mednu megalan kella, voin angucin xixila gelli. Voe imatsadze haskena çi, voe haskenalu imana çi.

Perinern u Gavale

Tsen m'al go erginkin bededoğ, imatsvuşi hama ağçig u manç man egoğ. Tsen m'al go aşxaris imatsvats tsenoun oç u megin lemanoğ çelloğ. Tsen m'al go medoğum poğotsnun, partse çaxçaxannun meçnan elloğ. Tsen m'al go martu anguce ça sirde mednoğ, keloxe xarnoğ, as aşxeras antsenoğ. Tsen m'al go... perinun gavalin tsene... Perinie oç as aşxaris abrigun, oç an aşxaran egadzin. Oç martu lemanin gu oç al anlizuin. Xadulik paza gellin erginkin, godoşvor aydz gellin karçudin. Medoğumin lus gellin, lusin dage mut gellin. Modsa gases sarin gellin, saran kimanas moded gellin. Desnum gases desevil çin, pernim gases pernevil çin. Avdal çes çgon gases, avdas gu xağ gases:
İna enti karçudin
Perin gança gu perin
Sirded serdis gabetsi
Devoğ ça ta ku kerin
Hamşentsu kağoun ağçig m'u manç yaar haz enin ana perinin gaval peçuşi gepçin gu. Perinie gaval peçuşi gepçin ana; kedin çure, lerin kare, giagutse muxe, puşin yuxe, sarin tsune, xiyapane pune gavalin tsenin gabvin, anu hed jajin, anu hed kalin, anu hed gungin gu. Anu hede gançin, anu hede tsenie gedrin gu. Kides ta gavalin tsene turtsevnun kal çi, meçvenun ku ka. Ontskie gaval gelli, tsen gelli, xağ gelli. Aner gavalin tsene imana çin, inke gavali tsen gellin.

Ağçign u Mançe

Aşxares gavalin tsene tarna gu u me me genig u gedric, halivor u barav, bidzig u medz martike imana çin. Martike turtsevantsma egoğ tsenoun haye engadz gellin, meçvenun tsene imana çin. Martike angucniove imanuşi sorvadz gellin, serdiove imana çin. Martotse meçe gavalin tsene serdin sevda unnoğe kimana. Meme aner ontsknie gavalin tsene tartsenin gu. Meme aner gavalin hede xağ gasin.

E gaval tun peçes gu
Serdis meçe koles gu
Yes andi vaz antsadz çim
Tsenes yarin imatsu

Perinin gaval peçin ana, mege astis mege entin aşiğnin campa kengin. Anots ama perinie ça kides ta aşxares gaval peça gu. Kides ta aşxares tsen gu da anots; dziln u dzağige, puşn u lilige, lusn u mute, kedn u poğotse tsen gu da. Aşiğe tsen gu da; açvetse bulige, serdin giage, cagdin kire, hoketse dire tsen gu da. "Aye" gasa "aye mer bespaxtan aşxars i us"... Siradzin tsene kimana u vov gungil gaa...

Lusi perevadzi bes, gabvadz u hede engadzi bes campa kengin; edetnun tsen devoğnun imanal çin. Arçevnun tem engoğnun desnul çin. Angucnin imanal çi, açvenie desnul çi, otkie tsenin hede kengi, tevie tsenin gabvi gu, serdie tsenin ne xarevi gu. Gavalin tsenin hed tsen gellin. Ontskie gorsevi gu. Tetevnan tetevnan erginkn i ver partsenan gu. Meg uruş aşxarm i tus xarevin, gertan gertan gertan edisoğe meg partse sari me çaxçaxani dag ku kan. Çaxçaxanin çure patsvi, barxin meçnan campa me pose kengi. Campun bahaban perinie anots bed genin. Perinie aşiğnun turs umets desetsnel çin an campan. Bahaban perinie dzevağnetse dzağigan maz, dzevağin cutan garmi tuş gunnan. As aşxaris anots erandutinin bes erandutin desnoğ mart çelli gu. Perinun erandutinan xelke kelxan eladz aşiğnun hama an campun edisoğe peritsets aşxarin nergainerg antske patsvi gu. Aşiğnin an antskan nen antsnin peritsets aşxare mednun gu. Antske antsnele ağçige harsentsu, dağan noğume gelli. Ağçige oxte sari dzağğa garvadz galinluğ, noğumen oxte dzarin deeban garvadz halav hakni gu. Man antsnin gu, açvi garnun, lusi dzağig tarnan gu.

Peritsets Harsnike

Peritsets aşxare as aşxaris lemani çi. Otket hoğe tenes hoğin bededes gu, erginke tenes erginkin ferferas gu. Teviet tapes cincuği bes partsenas gu, tsegan bes erginkan içnoğ çaxçaxann i ver tusterçis gu. Dzarie kalin gu, daliove yaar pattevin gu. Arçie pazanun vaan nestin, terçadin gu. Govie boçan pervanetsove erginke kellin. Siyoğnie ots gellin, otsie dzağigi dal gellin. Oçxarnie amp gellin açvenun çax vati gu. Portekale lusnika gelli çaagda gu, arevadzağignie aakag gelli tibnu gu. İnç u nebat, inç u anlizu gu, emmenn al meg tsen me hanin gu. File xortumove gaval peça gu, korde gurtske gurtsena tulum peça gu. Pandan kaite gurtsena davul gutta, cicun ergenalov garcenalov akordion peça gu. Tsiun boçe kemençe, zebran piano tarna gu. Lusod teburnoun çaxçaxan vatoğ kukun as aşxaris çimatsvadz xağ me gasa. Oç u megin tsene gorsevi çi. Oç u megin tsene meenag elle çi. Uzes ana megin tsene kimanas, uzes ana bitunn al hedra kimanas. Uzes ana tun tsen gellis, uzes ana xağ gellis, xoran gellis, bar gellis. Oç şad partse ku ka kezi tsene oç al kiç. Karsun or harsnik genin kides ta tertebusket tapetser antsav kenats. Karsun or harsnik genin kides ta hazar danum abretsar, merar tamnetsav oç.

Xelarnin u Xelkvornin

Ağçig u manç vov u peritsets harsnikov garkevi andi hedev al xelkvornun bes medori çi, xelkvornun bes imanal çi, xelkvornun bes desnul çi. An hama aner as aşxaris me m'al gerkevil çin. Meenag gabrin. Aner sarin hede, dzarin hede, dzilin dzağigin hed u kedin hede, tsugin hede xabrigun u martu hed xosil çin, eresnin put enel u hesebel selam dal çin.

Anots desadznie desnoğ çelloğ, anots imatsadznie imatsadz çelloğ, anots haz ağadzin bes haz ağadz çelloğ xelkvornie anots xelar gasin. ■

portre GOR

Dedem Hacı Hasan Efendi

Dedemin büyüklerinin Zurbici'den Zendidi'ye taşındığı biliniyor. Zendidi'nin ise Laz Lostaroğlu'nun mezrası olduğu ve dedemler dahil olmak üzere beş ayrı sülaleye mensup kişiler tarafından satın alındığı anlatılıyor

Hüseyin Sarıbaş

Hopa'nın Zendidi (Balık) köyünde yaşayan Vazii Hasan (Hacı Hasan Göktürk), Artvin ilindeki Hemşinliler, Lazlar, Gürcüler için saygın şahsiyetlerden biriydi. Kuşaktan kuşağa aktarılan bilgilere göre Makaroğlu sülalesi mensubu olmasına rağmen Kuru Ahmetoğlu olduğunu söylüyordu. Zendidi'deki ahşap evlerinin balkonunun Zurbici (Yoldere) köyünden amcazadeleri Bulti Cemal'in (nam-ı diğer tek taş..) evinden bölünüp taşınarak Zendidi'deki yeni eve eklendiği söylenir. (O eski ahşap ev, resmi koruma altına alınmayı bekliyor.)

Tam olarak ne zaman gerçekleştiği tarihlendirilememekle birlikte, dedemin büyüklerinin Zurbici'den Zendidi'ye taşındığı biliniyor. Zendidi'nin ise Laz Lostaroğlu'nun mezrası olduğu ve dedemler dahil olmak üzere beş ayrı sülaleye mensup kişiler tarafından satın alındığı anlatılıyor. (Çok kardeşli bir aileden gelmediğinden, köyde en fazla araziye sahip olan kişi dedemdi.) Çocukluğu, gençliği, evliliği, askerliği ile ilgili bilgiler kısıtlı olduğu için (kendisi bu tür konulara girmeyi çok sevmezdi), bu biyografi yazısının hem onu, hem de Hemşinlileri tanımak açısından yararlı olacağı kanaatindeyim.

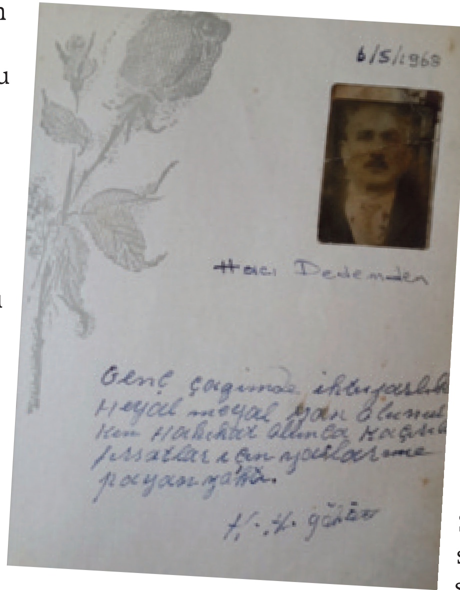
Arapçayı, kuran güncellemesinin Türkçe anlatımını aktardığı, din görevlileri ile sohbetlerinin tanığı oldum. 1963 Hopa merkez camii din görevlisi Çakhaloğullarındandı. Ramazan ayında Tosunoğlu Mahmut, dedem, dayım ve ben aynı evde kalıyorduk. Namaz saatleri önce ve sonrası bilgisine başvurmak isteyenler eve gelip kendisi ile sohbet ediyorlardı. Kendisinin modern görünümlü, ütülü elbiseli, çoğu kez kravatlı olması, düzgün Türkçe konuşması ilgiyi daha çok arttırıyordu. Bunun bir nedeni vardı: Arapça, Rusça, yeni Türkçe'yi çok iyi öğrendiğinden Artvin Borçka'da eğitmenlik

(dönemin sınıf öğretmenliği) yapmıştı dedem bir dönem. Dilbilgisi Batum sınır geçişlerinin tamamen kapanması öncesi ticaretle ilgilenmesi sonucuydu. Nitekim Hopa askeri kışlasının tüm odun vb. levazım iaşesini temin ediyormuş. Askere gitmediğini söylüyordu.

Sermaye birikimini Laz eşrafdan Hüsnü Ciner ile yedek parça dükkanı açarak değerlendirip oğlu Faruk'a iş hazırlıyordu. Büyük oğlu Hilmi'nin İstanbul Hukuk Fakültesini bitirir bitirmez akciğer hastalığından ölümü ona çok ağır travma yaşatmıştı. Bu yüzden Faruk ortaokulu bitirdiği halde ileri eğitime devam ettirilmedi. Kızlarına okuma yazmayı evde öğrettiği için okullara göndermemişti.

Anneannem; Ançiroğ'dan Postoğlu Yusuf ve Muhammed'in (Kırçiçek) ablalarıydı. Dedem varlıklı olduğu halde kendisine pay verilmediğinden yakınırdı. Porselen tabağından, kahve değirmeni ve fincanlarına kadar evde her türlü araç gereç vardı.

Dedemin 50 cm lik cam kavanozlarda beklettiği yıllık üzüm suyunu saklayarak içtiğini, bana da çay bardağı ile verdiğini anımsıyorum. Çok sonraları şarap ile tanıştığımda onun içtiğinin şarap olduğunu söyleyince, doğru olduğunu ve sağlık için içtiğini söylemişti.

CHP'yi sevmezdi. DP (demokrat Parti) taraftarıydı. Politika ile ilgilendiğinin tanığı olmadım. Ancak Topaloğlu Said'i Celal Cuma namazına bizim köye geldiğinde hararetli tartıştıklarını; CHP'nin yolsuzluk ve partizanlık yaptığını onun için DP-AP çizgisinin doğru olduğunu söylediğini anımsıyorum.

Dayım Faruk Göktürk'ün yedek parça dükkan ortağı Bahattin Şahinkaya; ortaokul öğrencisi iken öğlen ev anahtarını dükkandan almaya gittiğimde bana 'Ne oldu Ermeni? Para mı lazım?' deyince dünyam yıkılmıştı. İlk defa duyuyordum. Dedeme neden öyle söylediğini sordum. Ermenilerle aynı dili konuştuğumuzu ve Lazların bize öyle söylediklerini ifade etmişti. Sonraları kalın kaburgalı Ermeni sözcüğünü daha çok duyacaktım.

Hacı dedemin entelektüel donanımı ileri düzeydeydi. Öğretmenliğimin ilk yılıydı. Vala Nurettin'in 'bu dünyadan nazım geçti' eserini okumuştum. Nazım Hikmet'in Hopa da yakalanışı ve Hopa cezaevinde kaldığı dönemden bahsediyordu. Eserde Topaloğlu Muhittin ve bazı isimler geçiyordu. Dedeme Nazım Hikmet'i tanıyor musun diye sorduğumda hemen cevap vermedi. Düşündü, sonra 'O komünistti yahu! Niye soruyorsun?' diye cevap verdi.

Muhtemelen 1928-1929 olabilir. Hopa cezaevinde yattığı dönemde Hopalı isimlerden bahsediyor. Bildiklerin, tanıdıkların var mı?

'Duydum. İnandırıcı konuşmalarıyla ve şiir okuyarak komünist propagandası yapıyormuş.'

Öğrenciliğimde Ardanuç orman işletmesi Tepedüzü (Müker) bölge şefliğinde nakliye keserek çalıştım. Bizim dilde köy isimleri Usod (omuz), Dandzot (Armutlu) vardı. Birlikte çalıştığımız Kemal Efe'nin annesi Dandzotlu idi. Ermenileri mereklerde (hayvanlar için yem saklanan yer) yaktıkları, bir kısmını da cehennem deresine attıkları söyleniyormuş. Bu söylentileri dedeme aktardım. ' Hepsini biliyorum, bunları bir daha konuşma, başına dert açarsın!' dedi.

Niye?

Dedem 'Devlet bizi onlardan sayıyor ve ispiyonculardan bilgi alıyor, bir daha konuşma' diyerek hiddetlenmişti.

Sonrasını benim tapımcı solculuğum ve kimlik sorununun sosyalist siyasette yer almayışı önemli bir bilgi kültür hazinesi olan dedemden tarihimizle ilgili düşüncelerini paylaşamadığım için kendime ait kayıp yıllar diyorum. Torunlarının isimlerini kendisi belirlemişti. Birinin Arsen isminde olması düşündürücüydü. Bu tür anıların daha çok yazılmaya ihtiyaç olduğu ortada.

Toprağı bol olsun. ■

Dosya/Ekoloji

Küresel ölçekte yaşanan ekolojik kriz, Karadeniz coğrafyası üzerine kara bir bulut gibi çökmüş durumda. Bu, Hemşinlilerin daha önce tanık olmadığı uygarlığın karanlık yüzüdür. Ne yazık ki bu kara bulutun coğrafyamızı kendiliğinden terk etmesi imkansız görünüyor. Doğa bizi mücadeleye çağırıyor. Cihan Eren ve Metin Lokumcu bu yolda mücadele verirken yitirdiğimiz dostlarımız. Kendilerini saygıyla anıyoruz. Bu kasvetli havayı dağıtmak için direnişimiz Gürgenli Hala'dan Rabia Ana'ya bir gelenek oluşturarak büyümeye devam ediyor.

Ekolojik kriz, bilgi birikimimiz ve mücadele azmimizi yükseltiyor.

Ekoloji mücadelesi, her geçen gün dünyanın diğer madun ve mazlumlarının mücadeleleri ile ortaklaşıyor.

GOR dergisi olarak, girizgah niyetine, kendi meşrebimizce bir ekoloji dosyası hazırladık.

Kuşkusuz bu bir başlangıç, arkası gelmelidir.

Hayde...

"İnsan yaşadığı yere benzer[1] ya da Coğrafya kaderdir"[2]

Yeryüzündeki kültür ve uygarlıklar üzerine kısa bir araştırma ile ya da kişisel gözlemlerimizle, coğrafyanın folklor, mimari, müzik, giyim, beslenme ve hatta insan fizyolojisi üzerindeki bariz etkilerini görebiliriz.

Hikmet Akçiçek

İnsan bir coğrafyaya, bir kültürün içine doğar ve o coğrafya ve kültür işler içine insanın, kimliğinin, benliğinin, yaşamının önemli bir parçası, etkileyeni, belirleyeni olur. İbn-i Haldun ünlü Mukaddimesinin ilk cildinde coğrafya ve iklimin, insanların fiziği, yaşayışı, davranışları ve hatta ahlakı üzerine etkisini incelerken; Sudan'dan hareketle Afrika'nın güney bölgelerindeki halkların yaşayış ve davranışları üzerinde sıcak havanın etkisini analiz ettikten sonra, onlara göre daha kuzeydeki Fas halkı için "Oysa soğuk ve yüksek kesimlerde yaşayan Mağrib'teki Fas halkı bunların tam tersidir. Onların hep hüzünlü oldukları ve işlerinin sonunu düşünüp tedbir almakta aşırıya kaçtıkları görülür. Öyle ki iki senelik buğdayını önceden stoklar ve bu stoktan bir şey azalacak korkusuyla günün erken saatlerinde de hemen pazara giderler. Diğer kuşaklardaki ve ülkelerdeki halklar incelendiğinde, onların ahlakları ve mizaçları üzerinde de iklimin etkisi görülür"[3] der. İbn-i Haldun'a atfedilen "coğrafya kaderdir" sözü coğrafyanın, bu dar anlamda belirleyiciliğinin ötesinde, daha geniş tarihi, felsefi, sosyolojik, iktisadi ve siyasi boyutta da belirleyiciliğine vurgu yapar.

Anthony D. Smith de, coğrafyaya vurgu yaparak, sosyolojik bir olgu olan etnik topluluğu (ethnie), ortak soy miti, tarih ve kültür ile birlikte belli bir teritorya (arazi, yöre, toprak, ülke, bölge)[4] ile özdeşleşen ve dayanışma duygusuna sahip olan insan nüfusu olarak tanımlar.[5] Yine Smith, etnik kimlikte "en fazla paylaşılan ve aynı zamanda ayırt edici olan nitelikler dil ve dindir" der ve "görenekler, kurumlar, yasalar, folklor, mimari, giyim, beslenme, müzik ve sanat, hatta renk ve fiziksel görünüş farklılıkları"[6] da o etnik kimliği tanımlayan, o kültür ve kimliği diğer kültürlerden, kimliklerden ayıran unsurlar olarak sayar.

Folklor, mimari, giyim, beslenme, müzik, insan fizyolojisi, hatta dil ve dinin ise coğrafya ile doğrudan ilişkili olduğunu söyleyebiliriz.

Yeryüzündeki kültür ve uygarlıklar üzerine kısa bir araştırma ile ya da kişisel gözlemlerimizle, coğrafyanın folklor, mimari, müzik, giyim, beslenme ve hatta insan fizyolojisi üzerindeki bariz etkilerini görebiliriz. Örneğin Dünyanın geri kalanı için bizim coğrafyamızın insanı; Türk'ü, Rum'u, Kürd'ü, Ermeni'si, Acem'i, Çerkez'i, Gürcü'sü benzer yaşayış ve kültürel özelliklere sahip adeta tek bir halk gibidir. Keza bizim bölgemizin insanı için de; Uzakdoğu Çin, Japonya, Kore halkları sanki tek bir halk gibidir. Oysa çoğumuz biliyoruz ki yerel düzeyde, kültürel ve diğer insani özelliklerdeki farklılıklar etnik aidiyetlerin de ötesinde köy ölçeğinde bile ayırt edilebilmektedir.

Bu yüzden midir bilinmez şair Edip Cansever de "Mendilimde Kan Sesleri" adlı pek sevilen şiirinde insanın yaşadığı yere benzediğini söyler kendi üslubunca...

"....

[1] Edip Cansever Mendilimde Kan Sesleri
[2] İbn-i Haldun'a atfedilen "coğrafya kaderdir" sözüne Mukaddime'de rastlamadım. Konu hakkında detaylı bilgi için http://t24.com.tr/k24/yazi/erkan-irmak-cografya,1351 linkinde Erkan Irmak'ın yazısına bakılabilir. Sanırım söz konusu olan bu sözün İbn-i Haldun tarafından söylenmiş olması değil, bunun İbn-i Haldun'un analizinden çıkarılmış bir yargı olmasıdır.
[3] İbn-i Haldun, Mukaddime cilt 1- Sayfa 122, Yenişafak Kültür Armağanı -Ankara 2004
[4] Teritorya sözcüğünün Türkçe karşılığı için bkz. http://www.fransizcasozluk.net/territoire.htm
[5] Smith, Anthony D., Ulusların Etnik Kökeni - Dost Kitabevi, Ankara 2002
[6] Age.

Boynu bükük duruyorsam eğer
İçimden öyle geldiği için değil
Ama hiç değil
Ah güzel Ahmet abim benim
İnsan yaşadığı yere benzer
O yerin suyuna, o yerin toprağına benzer
Suyunda yüzen balığa
Toprağını iten çiçeğe
Dağlarının, tepelerinin dumanlı eğimine
Konyanın beyaz
Antebin kırmızı düzlüğüne benzer
Göğüne benzer ki gözyaşları mavidir
Denize benzer ki dalgalıdır bakışları
Evlerine, sokaklarına, köşe başlarına
Öylesine benzer ki
...."

Tarih boyunca düşünce dünyamızda doğa, kendisi ile savaşılacak bir güç olarak tasavvur edildi. Doğa ile mücadele anlatısı kültürümüze hâkim oldu. Özellikle kapitalizmin gelişmesiyle birlikte 'doğaya hâkim olmak' bir anlatı olarak da sıkça tekrarlanır oldu. Barajlar, yollar, devasa sanayi ve enerji tesisleri ve büyük tarımsal projeler vb. ile doğaya hâkim olma fikri insanın uygarlaşma sürecinin bir ifadesi olarak yorumlandı. 19.yy'dan itibaren kapitalizmin azgın gelişimi sonucu, doğanın fiziki tahribi daha önceki dönemlere oranla muazzam boyutlara ulaştı. Bir yandan uygulanan iktisat politikaları, diğer yandan doğanın tahribi, farklı dil, din ve kültürlere mensup yüz binlerce insanı, binlerce yıldır yaşadıkları coğrafyalardan kopararak kent merkezlerine göçe zorladı. Son on yıllarda küresel ısınma ve bölgesel savaşların da göç olgusunu tetikleyerek bu süreci hızlandırdığını söylemek mümkündür.

İnsan, bir coğrafyaya aitken bir kültürel iklim, bir dil adacığı, bir aidiyet duygusu oluşur ki, bunlar kültürel veya etnik varoluşun ana unsurlarıdır. Doğanın tahribi ve insanın ait olduğu coğrafyadan koparılması, yerel kültür ve dillerin de köklerinden koparılması, asimilasyonu ve giderek yok olmasına kapı aralıyor.

Ülkemizin de bu gidişattan payına düşeni fazlasıyla aldığını söyleyebiliriz. Karadeniz özelinde son 40-50 yıllık yaşamımızda maruz kaldığımız Çernobil (kanser vakalarının yaygınlığı), Karadeniz oto yolu (bölgede birçok kasaba halkının denizle ilişkilerinin kesilmesi, sel felaketlerinin artması), dolgu hava alanları, 'Yeşil yol', sayısız HES projeleri, başta Artvin Cerattepe olmak üzere açılan ve açılmak istenen maden sahaları, termik ve nükleer santral projeleri ve taş ocakları vb. yolu ile gerçekleşen doğa katliamları ve doğanın talan ve tahribine yönelik devam eden tehditlerin bölge

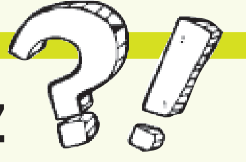
halklarının yaşam tarzı ve yerel kültürler üzerindeki etkileri, asimilasyon boyutu da dahil olmak üzere ayrı ayrı araştırma konusu olabilecek önemde olgulardır.
Yerel dil ve kültürlerin erozyonu ve asimilasyonu açısından, doğanın fiziki tahrifatının yanında uzun vadede derinlemesine etki eden bir başka olgu da; kapitalizmin tahakkümünde yaşanan bilimsel teknolojik gelişmenin üretim biçimini değiştirmesi sonucu, bir bütün olarak binlerce yılda oluşan geleneksel üretim bilgisinin, yaşam biçiminin, kültürün, alışkanlıkların değişmesi, bir bakıma insan doğa ilişkisinin tahrifatından söz edebiliriz.
Dünya genelinde uygulanan neoliberal politikalar sonucu, tarımsal nüfusun kentli nüfus aleyhine azalması, geleneksel tarımsal üretimin yerini pazara dayalı endüstriyel üretime bırakması, verimlilik artışı baskısı ile gübre, tohum, ekim, vs. tarımsal bilgi ve üretim süreçlerinin ticarileşmesi, tüm bu süreçlerde uzman desteği alınmasının zorunlu hale gelmesi, çiftçinin dev gübre veya tohum firmalarına bağımlı kılınması, kimi bölgelerde artık ekonomik olmadığı için geleneksel

Bir yandan uygulanan iktisat politikaları, diğer yandan doğanın tahribi, farklı dil, din ve kültürlere mensup yüz binlerce insanı, binlerce yıldır yaşadıkları coğrafyalardan kopararak kent merkezlerine göçe zorladı.

üretimin terk edilerek ekilebilir alanların boş kalması, yaylaların, vadilerin adeta terk edilerek ya da turistik alanlara dönüştürülerek insanın topraktan koparılması, insan doğa ilişkisini doğal mecrasından çıkarmaktadır. İş bölümü ve kapitalist küreselleşme ile birlikte üretim bilgisi bir metaya dönüşmekte, insan üretim bilgisine yabancılaşmakta, doğadan, doğayla bağlarından kopmakta ve insan doğa ilişkisi özünü kaybetmekte, insan doğaya yabancılaşmaktadır. Kimilerince insanın doğadan bağımsızlaşması, feodal yapının çözülmesi gibi de görülebilen bu olgu, yerel kültür ve dillerin kolayca maniple edilerek erozyona uğramasına zemin hazırlıyor.
Doğaya ve üretim bilgisine yabancılaşma olgusu, insan göç etmese de, daha önce yaşadığı alanda yaşıyorken de gerçekleşebiliyor. Karadeniz örneğinde, kendi kişisel tarihimizde bunu deneyimleyebiliyoruz. Kapalı ekonomi yapısı hâkimken, kente göçen insanlar olsa dahi, kültürel erozyon bugünkü kadar hızlı yaşanmıyordu, oysa bugün pazar için üretimin hâkim olması ve iletişim teknolojisi taşrada da tüm üretim ve sosyal ilişkileri dönüştürmüş, örneğin, imece tarzı dayanışma pratikleri tarihe karışmış durumdadır. Günlük yaşamda yerel dil ve kültüre ait gelenek, görenek ve ritüeller, yerlerini hızla ulusal, hatta onun da ötesinde piyasa hakimiyeti olan küresel egemen dil ve kültürlere ait ritüel ve değerlere bırakmaktadırlar.
Düğünler, yaylacılık, geleneksel tarımsal üretim, imeceler vb. aktiviteler yerel kültürlerin yeniden üretildiği ve gelecek kuşaklara aktarıldığı yaşamsal etkinliklerdir. Kentleşme ve piyasa ilişkilerinin hâkimiyeti bu geleneksel üretim biçimi ve kültürün hayat bulduğu zemini tamamen dönüştürdü. Artık yaylacılık neredeyse turistik bir faaliyete dönüştü, düğünler köy meydanında veya evlerin önünde değil, salonlarda yapılıyor, pazar için üretim nedeniyle üretimde çeşitli düzeyde var olan takas, paylaşım ve dayanışma patriklerinin yerini gündelikçilik, yevmiyecilik adı ile hizmet satın alımı almış durumdadır.
Tüm bunlar kültür, algı, davranış, alışkanlık, töre vs. yaşam biçimlerini değiştirdi. Bu değişim ve dönüşüm tarım toplumundan ticaret/sanayi toplumuna geçişin doğal bir sonucu olarak da yorumlanabilir. Ancak bizimki gibi küçük toplumsal yapılarda bu süreçle birlikte çok önemli başka bir şey daha oluyor, o da; değişen kültür, yaşam tarzı, töreler, değerlerle birlikte, yazılı olmayan, geleneksel toplum içinde kuşaktan kuşağa sözlü olarak, yaşam biçimi ile aktarılan yerel dil ve kültürlerin de yok olmasıdır. Yani Lazca veya Hemşincenin yerini Türkçenin almasıdır. Konyalı Türk bir köylü, İstanbul'a göçtüğü zaman bazı değer ve davranışları değişebilir, en basitinden kendisi şalvar giyinip türkü dinliyorken, çocukları pantolon giyinip, pop müziği dinleyebilirler. Ama Karadenizli bir Laz veya Hemşinli kente göçtüğü zaman değişen değer ve beğenilerin ötesinde ana dili Lazca veya Hemşince'nin yerini de Türkçe alıyor.
Denilebilir ki daha önceki dönemlerde uygulanan "vatandaş Türkçe konuş" zorlamalarından çok, 1980 sonrası hız kazanan kentleşme olgusu ve iletişim alanındaki gelişmelerin, yerel kültürler ve diller üzerindeki çözücü, asimilasyoncu etkisi daha

> **Düğünler, yaylacılık, geleneksel tarımsal üretim, imeceler vb. aktiviteler yerel kültürlerin yeniden üretildiği ve gelecek kuşaklara aktarıldığı yaşamsal etkinliklerdir.**

BİLİYOR MUYDUNUZ

Çocuklarınıza Hemşince isim vermenin önünde yasal engel olmadığını; Nora, Lusin, Aşkhar, Arev, Marnin, Jemnan ve Lusenaz isimli Hemşinli çocuklar olduğunu biliyor muydunuz?

belirgin olmuştur. HADİG-Hemşin Kültürünü Araştırma ve Yaşatma Derneği'nin kuruluşu amacıyla 2010 Temmuz ayında İstanbul'da yapılan bir toplantının sunuş metninden aşağıya aldığımız bölüm bu sürecin Hemşinliler açısından nasıl yaşandığına küçük bir örnektir.

"... Köyde açık alanda yapılan düğünlerde rahatça Hemşince türküler söylenip horonlar oynanırken, kapalı salon düğünlerinde, hele kentlerde Hemşince türkü söylemek ya da kaval çalmak bizzat bizim tarafımızdan bile tuhaf karşılanıyor, yabancılaşıyoruz. Kentleşme ve eğitim dolayısıyla farklı dil ve kültürlerden insanlarla evlilikler çoğaldı, genç kadınlarımız Türkçeyi bozuk telaffuz etmeleri nedeniyle dışlanmaya maruz kalmasınlar diye çocuklarına Hemşince öğretmiyorlar. Bizim çocukluğumuzda önce Hemşince öğreniyorduk sonra Türkçe. Şimdi bir yandan TV'lerin etkisi, bir yandan da bahsettiğimiz gerekçelerle çocuklar önce Türkçe öğreniyor, Türkçe öğrenen çocuğun sonradan Hemşinceye ihtiyacı kalmıyor. Özellikle kentlerde çocuklara ana baba dilini basit konuşma düzeyinde öğretmek bile iradi bir çabayı gerektiriyor."[7]

Özellikle son 40-50 yıldır dünyanın her bölgesinde ve ülkemizde doğa ve buna bağlı olarak yerel kültür ve diller muazzam bir saldırı altındadır. Hatta bir yağma, talan ve buna karşı nefsi müdafaa halinden söz etmek bile mümkündür. Bu saldırılar kaçınılmaz olarak yaşam alanlarının savunulması ve yerel kültür ve dillerin korunması kaygısı ile bir araya gelme ve örgütlenmeleri de gündeme getirdi. Başta Karadeniz olmak üzere, ülkemizin bir çok bölgesinde yaşam alanlarının savunulması gündemli ciddi bir toplumsal mücadele gelişmekte, bu mücadeleler; giderek toplumsal muhalefetin de önemli bir dinamiğini oluşturmakta, insanların kendi kaderlerine sahip çıkma, kendi yaşamları ve coğrafyaları üzerinde söz ve karar sahibi olma bilincini geliştirmekte, aynı zamda da yerel kültür ve değerlerin korunması yönünde bir bilincin de oluşmasına vesile olmaktadır.

Yaşam alanlarının savunulmasına yönelik sayısız örgütlenme yanında son yıllarda yöre derneği formatı dışında; kadim dil ve kültürleri korumak ve geliştirmek saiki ile kurulan Laz, Hemşin, Gürcü, Kürt, Roman, Türkmen, Çerkez, Boşnak, Abhaz, vs. gibi dernek, vakıf ve enstitüler bunlara örnek gösterilebilir.

Ülkemizde, iletişim teknolojisinin yaygınlığı, piyasa hâkimiyetinin en ücra köylere kadar ulaştığı ve yerel dilleri konuşanların büyük çoğunluğunun da artık tarihsel coğrafyaları dışında, büyük kentlerde yaşadığı dikkate alındığında; yerel dil ve kültürlerin korunması ve yarınlara taşınmasının ancak çok zorlu, inatçı ve iradi çabalarla mümkün hale geldiğini söyleyebiliriz. Toplumda ve siyasi iradede yerel dil ve kültürlerin insanlık tarihinin ortak değerleri olduğuna dair bir bilinç oluşması ve yerel dil ve kültürlerin korunup geliştirilmesine yönelik kamusal politikalara ihtiyaç vardır. Lokal olarak konuşulan dillerin yazılı hale getirilmesi, o dillerde kültürel, sanatsal, akademik eserler üretilmesi, dilin eğitim kurumlarında öğrenilmesi ve kişinin ana dilinde eğitimi bu dillerin yaşaması için bir kapı aralayabilir, belki...

---

[7] Hemşin dili ve kültürü alanında faaliyet gösterecek bir dernek ve kültür merkezi kurma talep ve önerisi toplantı sunuş metni, 19 Haziran 2010-Zeytinburnu/İstanbul.
Yerel dil ve kültürlerin giderek yok olmasına neden olan çok önemli bir etmen de ulus devletlerin uyguladıkları asimilasyon politikalarıdır.

Konumuz bağlamında değinilmesi gereken bir başka husus ise; iletişim teknolojisindeki gelişmelerin bir yandan egemen dil, kültür ve değerler lehine bir tek tipleşme yaratırken, öte yandan yerel dil ve kültürler için yeni imkanlar sunduğu gerçeğidir.

Yazımızın çerçevesi ekolojik süreçlerin yerel dil ve kültürler üzerindeki etkisi ile sınırlandırıldığından bu yazımızda ulus devlet ve asimilasyon politikaları ile iletişim teknolojisindeki gelişmelerin pozitif ve negatif etkilerinin detaylarına girilmemiştir.

HEMŞİN SÖZLEŞMESİ

Bir Hemşin/li/lik Sözleşmesi'inden söz edilebilir mi? Evet, böyle bir sözleşmeden söz etmemiz mümkündür. Hatta, Hemşinlilerin en büyük gizemlerinden birinin bu 'Söz'leşme olduğu iddia edilebilir: Hemşinliler din, soy ve etnik kökene vurgu yapan bir kimliği öne çıkarmaktansa doğrudan doğruya toprağı, doğayı, mekanı öne çıkaran bir kimlik tanımı üzerinde mutabakat sağlamışlardır.

İsmail Akyıldız

I.Öndeyiş

Öyle görünüyor ki, Antroposen (İnsan Egemen) Çağı'nda insan, gezegenin ve kendi yaşamının zorunlu koşullarını tahrip etmekten kendini alıkoyamıyor, bu konuda tam anlamıyla aciz durumda.

Peter F. Drucker; "On dokuzuncu yüzyıla kadar, hiç sona ermeyen zorlu görev, insan soyunun ve çevresinin, doğal etkenlere karşı korunmasıydı. Ama bu yüzyılda yeni bir ihtiyaç doğmuştur: doğayı insana karşı korumak" derken bu duruma atıfta bulunuyordu. 18. yüzyılda gerçekleşen endüstri devrimi sonrasında yeryüzünün tam tekmil insan iradesi ve eyleminin boyunduruğu altına girdiği görülüyor. Doğa artık insana tabi ve onun tarafından istismar edilir olmanın ötesinde, doğadaki tüm varlıkların kaderi insana teslim edilmiş durumda! Bu çağa Antroposen Çağı deniliyor.

Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF) tarafından hazırlanan Yaşayan Gezegen Raporu (2018), 1970-2014 yılları arasında yerküre üzerinde memeliler, balıklar ve sürüngenler dahil hayvanların %60'ının yok olduğunu ortaya koydu [Önlem alınmadığı takdirde bu oranın 2050 yılında %90'a çıkabileceği tahmin ediliyor]. Gezegenin kaderini elinde bulunduran insan türünün karnesi pek içi açıcı görünmüyor.

Lazlar ve Hemşinliler gibi Karadeniz'de varlıklarını bugüne kadar sürdürmeyi başarmış olan topluluklar bu resmin neresinde durmaktadır acaba?

Bugün, bir Karadenizli için ekolojinin konusu ve gündemi kısaca şudur: Karadeniz'i Karadeniz yapan coğrafya, dil, kültür, yaşam tarzları, geçimlik tarım, gor/imece/dayanışma kültürü, gelenekler, doğal, tarihi ve estetik varlıklar daha önce hiç olmadığı kadar tehlike altında! Uçurum kıyısındayız. Karadenizlilerin taşımakla yükümlü oldukları daha ağır bir sorumluluk varsa, bu kaybetmekte oldukları değerlerin -diğer bazı topluluklara kıyasla- daha büyük olmasından kaynaklanıyor.

II. Kavgacı ve Vahşi Özgürlük

Dağ dağdır. Yani bir engeldir. Aynı zamanda, bir sığınak ve özgür insanlar ülkesidir. Orta çağ Akdeniz'inde (Karadeniz bir iç deniz olarak Akdeniz'e dahildir) dağ askerler ve korsanlar için bir sığınaktır. Bazen sığınak nihai bir yerleşim yeri haline gelmektedir. Orta çağ düzeni dağlık bölgelerin çoğunu zincir halkalarının içine alamamıştır. Eğer oralara ulaşabildiyse bu çok yetersiz olmuştur. Dağ, insanların tecridinden sorumluydu ve kendine yaslanmak zorunda idi. İmparatorlara tabi olmayan birey ve toplulukların dağlık bölgelerde oturduğu bilinmektedir. Dolayısıyla orta çağ "adalet" fikrinin şekillendiremediği nüfus daima dağlardadır. "Uygarlık" dağlık bölgelerde gelişebilecek güvenli bir ortam bulamamıştır. Bu yüksekliklerde derin kökleri olan toprak soyluluğu da yoktur. Bu çetin yerler her zaman özgürlüğün sığınağı olmuştur. Dağ özgürlüklerin, demokrasilerin, köylü cumhuriyetlerinin sığınağıdır. Ve fakat burada özgürlük "kavgacı ve vahşi" bir şekilde fışkırmıştır; "Kanunu ben kendim yaparım ve bana gerekeni alırım!"

III. Yol "Şebekesi"

Karadeniz sahilinde Trabzon'dan doğuya doğru ilerledikçe, yüksek dağ zirveleri "kara üzerinde bir ada" şeklini alır ve Anadolu'nun geriye kalan bölgelerinden ayrılır. Doğu kesimindeki kıyı şeridi, Anadolu'nun daha yeşil bir örneğinden çok, bambaşka bir dünya gibi görünür. Kuzey ve güneydeki akarsular ve dereler bütün doğu bölgesini birbirinden yeşil yamaçlar ve derelerle ayrılan yan yana vadi sistemlerine böler. Fernand Braudel; "Eğer dağ kantonu yeteri kadar yüksekteyse, anayollar da yeteri kadar uzaktaysa her şey muhafaza edilebilmektedir. Bu durum ancak yol şebekesinin yaygınlaşması ile nadir hale gelmiştir. Her biri ayrı özerk bir dünya oluşturmak zorunda kalan geçit vermez dağlar artık yollara açılmakta, ovanın uzantısı haline gelmektedir. Fas sultanı bu yollarda harkalarını, Roma lejyönerlerini, İspanya kralı terciosIarını, kilise de misyonerlerini hareket ettirmektedir. Böylece büyük tarihin getirdiği yükleri ve aynı zamanda kazançları reddeden dağ yüksektekilerin insanlığını aşağıdakilerin insanlığına karıştırılmasına tanık olmaktadır" demiştir(1) Baron De Tott anılarında (1784) Suriye kıyılarını gezerken Osmanlı nüfuzunun dağlara doğru etkisini yitirdiğini gözlemlemiş; "Durziler, Mutuailer, Kürtler Lübnan dağlarının efendileri olarak" bağımsızlıklarını sürekli koruduklarını ifade etmiştir. Yolların, dağ eteklerinin, kent ve ovaların efendisi olan Osmanlılar için yalnızca Akdeniz'de değil Balkanlar'da da benzer bir durum söz konusuydu. "Kara üzerinde bir adada" yaşayan Hemşinlilerin kaderini Akdeniz dünyasıyla ortaklaştıran da öncelikle bu coğrafyadır. 15. yüzyıla kadar Hemşin tarihi hakkında fazla bilgiye sahip olmasak da Osmanlılar bölgeye ulaştıklarında muhtemelen Hemşin coğrafyasında oturanların özerk -ya da yarı özerk- bir yapılanma ile yönetildiğine tanık olmuşlardı. Karadeniz Sahil Yolu ve "Yeşil Yol" projeleri son beş yüzyıldır giderek artan yol şebekelerinin kuruluş sürecinin son halkalarıdır. Bu yollar, özerkliklerine son vererek -bütün dağlı toplumlar gibi- Hemşinlileri de imparatorluklar, ulus-devlet ve son olarak da küresel "şebekelere" sımsıkı bağlayacaktır.

IV. İmparatorluk Sistemi ve Devlet Toplumu

Karadeniz kıyı halkları uzun tarihleri boyunca birey ve toplum olarak kendilerini bilgi ve iktidarın evrensel projesinin katılımcıları olarak görüyorlardı. Kıyı bölgesine göçlerle gelen heterodoks gruplar ortodoks oluyor, okuma yazma bilmeyenler okur yazar hale geliyordu. Önce Romalılık ve Bizanslılığın daha sonra Osmanlılık ve milliyetçiliğin taraftarı olmuşlardı. Trabzon eyaletinde oturan Müslümanlar, Osmanlı imparatorluğunun uzak bir köşesinde yaşayan marjinal bir halk olmaktan çok uzaktı, bilakis bunlar bir imparatorluk girişiminin eseriydi. Dolayısıyla Rum, Laz ve Hemşinlilerin toplumsal bilinci saray makinesinin bir ürünü olarak şekillenmişti. Trabzon eyaletindeki yerel bilinç küresel modernleşme sürecinin erken bir aşamasında devletle özdeşlik kurmuş, devlete katılım deneyimi kazanmıştı. Michel Meeker'a göre Müslüman halk askeri ve dini kurumlar aracılığıyla imparatorluk sistemine (imperial system) katılıyor bir devlet toplumu (state society) oluşturuyordu(2). 19. yüzyılın ilk yarısında imparatorluk sistemi ve devlet toplumu modernleşme girişimlerinin etkisiyle daha da köklü bir yapı olarak işlerlik kazanacaktı.

V. "Devlet Nedur? Mahkeme biziz!"

Hidroelektirik Sanralleri'nin (HES) Rize Çayeli Senoz Vadisi'ne girişinden üç yıl sonra -31 Ağustos 2009 tarihinde- Meliha Hala HESçileri şu beddua ile lanetliyordu; "O komarlukleri yukariden aşağa kerdunuz budadunuz, Allahumda sizi öyle kersun budasun inşallah/ Allahum sizi yerin dibine yaturur inşallah/ Hemi da eğri buğri". Gürgenli Hala ise isyanını; "Dağleri deldunuz, derelerun suyuni borilere kodunuz, yüksek gerum direklerini ▶▶▶

evumuzun oğine tiktunuz!" şeklinde dile getiriyor, HESçiler için; "Onleri Allaha havale edeyirom" diyordu. Bu sözlerin sarf edildiği protesto eyleminde Hahonç köylüleri bir dövize; "Devlet Kanunları Uygulanmazsa Senoz Kanunları Uygulanacaktır", açtıkları pankarta ise; "Karadeniz İsyandadır" yazarak Karadeniz tarihinde bir kırılma anına dikkat çekiyorlardı.
Bu tarihten altı yıl sonra, 11 Temmuz 2015 tarihinde Samistal yaylasında "Yeşil Yol"a başkaldıranlar arasında yer alan Rabia Ana'nın dilinde Doğu Karadeniz'de verilen ekoloji mücadelesi daha berrak, daha seküler ve daha realist bir ton kazanıyor, isyanın yöneldiği adres daha belirgin bir şekilde ortaya çıkıyordu. [Bu altı yıl içinde Karadeniz İsyanı'nın sesi İstanbul'da da - özellikle 25 Nisan 2010 tarihli Kadıköy mitingini anmak gerekir- yükselecek, Gezi İsyanı'nı önceleyen ve besleyen güçlü damarlardan biri

olacaktı]
"Devlet nedur? Kimdur devlet? Devlet bizum sayemizde devlettur. Devlet yok halk var! Vali bize iki tane çapulci diyor. Biz çapulcuysak sen nesun? Sen sandalyede oturmişsen. Biz burelarun hamurunda yoğrulmişiz. Vali, kaymakam kimdur, ben halkım halk! İş makinelerini alıp gidun bureden. Mahkeme biziz!" (Rabia Ana)

VI. İsyan, Tarihsel Bağlam, Politik Özne

Neoliberal politikaların küresel saldırganlığına karşı köy ve kentlerde ortaya çıkan direniş ve isyanların küresel ve tarihsel bir bağlama oturduğu söylenebilir. Sömürgecilik sonrası dönemde gerçekleştirilen Madun Araştırmaları'nda [Subaltern Studies] köylü isyanlarına atfedilen merkezi rol ile madunlar kendi tarihlerinin özneleri olarak görülmeye başlanmıştır. Toplumsal hareketlilik yapılarına erişimi engellenmiş madunlar imparatorluk sistemleri, ulus-devletler ve sermaye tahakkümünün pasif nesnelerinden ibaret görülmezler. Yabancılaştırıcı güce başkaldırdıkları anda tasvir edilirler. Madunlar politik özneler olarak kurulur ve bu süreçte onlara tarihsel aktörler olarak faillikleri iade edilir. Madunlar, kendilerinden zorla alınan kendilerini temsil etme gücünü geri alma ve onun kapsamını genişletme girişiminde bulunurlar. Özneleşme süreci bu ret ile başlar. Ranajit Guha; "halk ve madun sınıfları, elit olarak tanımlananların arasındaki demografik farkı" temsil edecek şekilde eş anlamlı olarak kullanır(3). Buradaki "elit" hem yabancı hem de yerli egemen gruplara işaret eder. "Madun" kavramı Gramsci'nin eserinden alınıp sınıfın yanı sıra kast, cinsiyet, ırk, dil ve kültüre dayalı tahakküm biçimlerini de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu kavram aynı zamanda hükmeden/hükmedilen ilişkisinin tarihteki merkeziliğini göstermek üzere kullanılır ve bu itibarla Marx'ın "proleteryanın bakış açısı" anlayışı üzerine bina edilmiştir(4). Ekoloji hareketi açısından, "Fakir Çevreciliği" (Enviromentalism of the Poor) kavramı da bu bağlama oturur; bu kavram doğayla bütünleşik yaşayan insanların, bu içselleştirdikleri yaşam biçimine ve yaşam alanlarına karşı oluşan bir tehdit sonucunda buna karşı başlattıkları mücadele üzerinden tanımlanır. Bu, diğer çevre mücadelelerinden farklı olarak, bir yaşam mücadelesi olarak nitelenebilir. Pekala, Hegel tarafından "devletsiz ve tarihsiz" olarak tanımlanarak tarihin dışına itilmiş halklar/madunlar konuşabilir seslerini duyurabilir mi? Bu soruya Spivak'ın yanıtı şudur; "direniş için, konuşabilmek için belli bir kurumsal arka plan yahut geçerlileştirme mekanizmaları gereklidir. Bu mekanizmaların yokluğunda madunun sesi indirgenmiş, asimile edilmiş, yani hiç duyulmamış olarak kalacaktır"(5)

VII. Toplulukların Çevre ile, Devlet'in Şirketlerle Ortak Yaşamı (Simbiyoz)

Topluluk bağını kuran akrabalık ya da etnisite değildir. Bağın ortaya çıkmasına -daha çok- konut yakınlığı ve topluluğun ortak sorun ve çıkarları – örneğin ortak sivil hayatın temellerini oluşturan çevresel, eğitimsel ve ekonomik konular- belirler(5). Topluluklar ve onları oluşturan çevre birbirinden ayrılamaz. Topluluklar kendi çevrelerinin ne kadar nedenleriyse bir o kadar sonuçlarıdır. Topluluğun talepleri ne yalnızca "çevreyi koru" ne yalnızca "topluluğu koru" düşüncesiyle değil ama her iki düşünce etrafında gelişir. Yerel çevreyi korumaya yönelik bir çaba aynı zamanda topluluk hayatını ve diriliğini korumaya yönelik bir çabadır ve bunun tersi de yine geçerlidir. Örneğin ABD Kentucky'de kömür madenciliğine karşı direnişte harekete geçiren unsur, insanların dağlara olan aşkı ve

yaşam biçimleri ile toprak arasında kurdukları sıkı bağlantı olmuştur. Tayland ve Malezya'daki tomrukçuluk faaliyetine, Yunanistan'daki zararlı endüstriyel faaliyetlere ve Wisconsin, Crandon bölgesinde önerilen çinko bakır madenine karşı hareketlerde eylemciler, topluluk ve çevre arasındaki etkileşimleri [özellikle, topluluk yaşamının temiz su, temiz hava, ormanlar, balıklar, kuşlar ve toprağa bağımlılığını] vurguladılar. Tüm bu vakalarda olduğu üzere çevresel bozulma biçimleri topluluğun yaşam biçimine birer tehdit olarak algılanmaktadır. Benzer talepler, ilk kez 1990'lı yılların ikinci yarısında Bergama'da ve Artvin Cerattepe'de siyanürlü altın madenciliğine karşı verilen mücadelelerde olmak üzere; 2000li yıllarda, Yuvarlakçay'dan, Munzur'a oradan Karadeniz Vadileri'ne HESlere karşı verilen mücadelelerde; Soma'dan Gerze'ye Termik santrallere karşı verilen mücadelelerde de dile getirilmiştir, getirilmektedir. Onların çevre korumadaki bu mücadelesi sadece çevreye karşı korumacı olarak yaklaştıkları anlamına gelmez. Genel olarak çevreyi korumaya yakın duruşlarının nedeni yaşamsal gereklilikler ve kültürel değerlerin korunması olarak özetlenebilir.
Aykut Çoban 'Topluluk Kökenli Direniş Hareketleri'nin ayırt edici özelliğinin topluluğun çevreyle kurduğu ortak yaşam (simbiyoz/symbiosis) ilişkisi olduğunu söyler. Kapitalizmde, bu ortak yaşam siyasetinin sermayenin devletle oluşturduğu ortak yaşamın karşısına dikildiği saptamasını yapar. Örneğin Bergama hareketinin ne yalnızca madenci şirkete, ne de ona yol veren ve destek olan devlete karşı olduğunu dile getirir; "Her ikisine ve ikisinin ortak yaşam niteliği gösteren ilişkisine karşı bir direniştir" der. Şirketlerle devletin ilişkileri yalnızca yerel alana sıkışmış olmadığından, mücadeleler, yerel alandan ulusal ve uluslararası ölçeklere doğru genişleyerek gelişmiş ve güçlenmiştir(6)

VIII. Kurucu Eylem, Orman Sözleşmesi ve Müşterekler

Neoliberalizmin küresel tahribatları ve haksızlıklarına karşı verilen bu mücadeleler -özellikle de özel mülkiyet düzenine karşı çıkmak anlamında- müşterekler (commons) için yapılan mücadelelerdir. Tarihçi Peter Linebaugh'a 13. yüzyılda Magna Carta'nın ilanının Orman Sözleşmesi (Charter of the Forest) ilanı eşliğinde yapıldığını dile getirmektedir. İkincisi tarihçilerin şimdiye kadar atfettiklerinden çok daha fazla önemi hakketmektedir. Magna Carta egemen iktidar karşısında yurttaşların haklarını düzenlerken Orman Sözleşmesi yurttaşların müştereklere erişim haklarını düzenliyordu. Britanya hukuk sisteminin kurulması örneğinde olduğu gibi kurucu eylem ikili bir ilişki şeklinde ortaya çıkmaktadır. Günümüzde birçok toplumsal hareket artık "müşterekler"in savunulması veya yeniden kurulması etrafında gelişiyor. Öncelikle HES-karşıtı mücadelelerde hayati ve acil anlam kazanan bu kavram, Gezi direnişinin ardından sadece mahalle evlerinde ve kent bostanlarında değil, toplumsal muhalefetin bir çok bileşeni için de ufuk açıcı vazgeçilmez bir dayanak haline gelmiştir(7). Vadi vadi, kasaba kasaba hatta köy köy örgütlenen "yaşam alanı savunucuları", 2000'lerin başından beri doğanın ve müştereklerin daha önce görülmemiş ölçüde piyasa ilişkilerine açılmasının toplumsal, ekolojik ve ekonomik etkilerine direniyor(8). Hard&Negri'nin vurguladığı gibi bugün de kurucu süreç yaşamsal hakları teminat altına alan ve güvenlik sağlık ve insan onuruna yakışır bir varoluş için gerekli şeyleri sağlayan benzer bir dizi eylem ve önlemle el ele yürümelidir(9).

IX- Hemşin/li/lik Sözleşmesi Ekolojik Toplum Sözleşmesi mi?

Bir Hemşin/li/lik Sözleşmesi'inden söz edilebilir mi? Evet, böyle bir sözleşmeden söz etmemiz mümkündür. Hatta, Hemşinlilerin en büyük gizemlerinden birinin bu 'Söz'leşme olduğu iddia edilebilir: Hemşinliler din, soy ve etnik kökene vurgu yapan bir kimliği öne çıkarmaktansa doğrudan doğruya toprağı, doğayı, mekanı öne çıkaran -muhtemelen Hemşin coğrafyası üzerinde yaşayan farklı din, soy ve etnisiteleri çoğulcu, kapsayıcı, kozmopolit, hatta ekolojik bir kavrayışla kuşatan, onları aşan/ötesine geçen- bir kimlik tanımı üzerinde mutabakat sağlamışlardır. Neden acaba? Yitirmekten en çok korktukları memleketlerini bu adlandırmayla koruma altına almış olduklarını mı düşünüyorlardı? Sanırım sahip ▶▶▶

oldukları/olacakları diğer bütün "kimliklerin", kimliklerinin kurucu unsuru olması gerektiğini düşündükleri teritoryal ilkeyi zaafa uğratmasına mani olmak istiyorlardı. Ne muhteşem bir uzak görüşlülük! Doğanın -buna bağlı olarak kültürün- soykırımı olarak tanımlanabilecek bir süreçten geçtiğimiz bir dönemde gereksinim duyduğumuz dayanışma duygusu için tam da elzem olanı ortaya koymaktır bu.

Hemşinliler kültürlerini bu dayanışma duygusu ile -gerek kendi aralarında gerekse Lazlar ve aynı kaderi paylaşan yerel/ulusal ve küresel topluluklarla birlikte- yeniden ihya ve inşa etmek, yeniden bir topluluk tahayyülüne sahip olmak istiyorlarsa Hemşinli kimliğinin kurucu unsuru olan Hemşin doğasının savunmasını varlık/yokluk ve yaşam mücadelesi olarak algılamak, kimliğin yeniden inşa sürecinde ekoloji mücadelesini, kültürel var kalma mücadele ve pratikleri ile bütünleştirmek zorundadır. Hem mekansal hem de zamansal sınırları yeniden düşünerek verili kartografilerimize uydurmak için sorunsallar icat etmek yerine, sorunsallardan doğan haritaları ekolojik bakış açısıyla yeniden çizmemiz mümkündür. Lewis Mumford'un dile getirdiği gibi; "artık düşünmeye değer ne varsa ekolojik olmak zorundadır". Hemşin coğrafyası da kimliği de

bundan azade değildir. Özgürlükçü bir toplum aynı zamanda ekolojik bir toplumdur. İnsanlık, yerleşik yaşama geçişinden günümüze ideal mekanı ve insanı arama uğraşı içerisindedir. Ekolojik krizi toplumsal krizden ayrıştırmadan ele alan ekolojik toplum inşasına yönelik çabalar günümüzde bu arayışın geldiği noktadır(10) Vergi ve temsil yetkisi veren pasif insanlardan aktif yurttaşlar yaratmayı ve onlara içerisinde anlamlı seçeneklere sahip olacakları siyasal bağlam sağlamayı amaçlayan, Bohman'ın dile getirdiği gibi "sınırların ötesinde değil fakat sınırları aşan" (11) demokrasi anlayışıyla bir ekolojik toplum tahayyülü tasavvur edinilebilir. Bu da, duyguları romantik ve ütopyacı unsurlar olarak aklın "ötekisi" olarak konumlandırarak siyasal olanın dışına iten bir "duygu körlüğüne" kapılmadan yapılabilir(12) Duygulara kapılıp gitmeyi -çok defa- ket vurmaya tercih eden Hemşinliler, sözleşmelerinin en vurucu ve sembolik ifadesini bir araya geldiklerinde, el ele, hep birlikte horona durduklarında dile getiriyor ve bunu sık sık tekrarlıyorlardı: VAROL HEMŞİN

X- Sondeyiş / "Bu Hemşinun deresi bollenur yağmağilen"

Coğrafya bir yazgı ise biz bu yazgıyı -Hemşinlilere yakışacak şekilde- Nietscheci "Yazgını sev" (Amor fati) mottosu ile coşkuyla kabulleniyor, onaylıyoruz! Uçurumun kenarında yeni ve bambaşka bir güzellikle açan yaban gülleri gibi Hemşin kültürünün de Laz kültürüyle birlikte -Lazlar/Hemşinliler el ele- yeniden canlandığını, doğuş sürecine girdiğini görüyoruz. Tarihin nesnesi olarak değil öznesi olarak, bu yeniden doğuş sürecinde Karadenizlilere ve Hemşinlilere düşen görev, yükselen bu bilinç ve yaratıcılığı ekolojik yıkıma yönelik farkındalıkla bütünleştirerek ekolojik toplumu inşa etme yolunda çaba sarf etmek olmalıdır. Yeni bir yaşam kurmak için yollara düşen Hemşinliler, Antroposen Çağı'nın melankolik havası içine "ağızlarında bir sap otla" beliren serçeler gibi kıpır kıpır ve soluk soluğadır. Hemşin derelerinden yükselen sevinç çığlığı ile HAYDE diyoruz, vakit tamamdır! Yaşam İçin Dayanışma İçin Yollara Düşme Vakti!..

Varol Hemşin...

(1) Fernand Braudel / Akdeniz (Cilt 1) (1949. Türkçe baskı: 2017, Doğu Batı Yayınları)
(2) Michael E. Meeker / İmparatorluktan Gelen Bir Ulus (2005, Bilgi Üniversitesi)
(3) Ranajit Guha / Dünya-Tarihinin Sınırında Tarih (2006, Metis Yayınları)
(4) Gurminder K. Bhambra / Moderniteyi Yeniden Düşünmek - Post-Kolonyalizm Ve Sosyolojik Tahayyül (2015, Bilgi Üniversitesi)
(5) Gayatri Chakravorty Spivak / Madun Konuşabilir mi? (1999, Dipnot Yayınları)
(6) Janet Biehl / Toplumsal Ekoloji Siyaseti (2016, Sümer Yayınları)
(7) Aykut Çoban / Ekolojik İhtilaflar ve Kapitalizm (2018, İmge Kitabevi)
(8) Fikret Adaman , Bengi Akbulut , Umut Kocagöz / Herkesin Herkes İçin -Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji (2016, Metis Yayınları)
(9) Cemil Aksu, Sinan Erensü, Erdem Evren / Sudan Sebepler Türkiye'de Neoliberal Su -Enerji Politikaları ve Direnişleri (2016, İletişim Yayınları)
(10) A.Negri, M.Hardt / Duyuru (2012, Ayrıntı Yayınları)
(11) Dimitri Roussopoulos / Politik Ekoloji / (2017, Sümer Yayıncılık)
(12) James Bohman / Democracy across Borders : From Demos to Demoi (2007, The MIT Press)
(13) Nagehan Tokdoğan / Yeni Osmanlıcılık -Hınç, Nostalji, Narsisizm / (2018, İletişim Yayınları)

Not: Hemşin/li/lik Sözleşmesi, 'Türklük Sözleşmesi' kavramından esinlenerek oluşturuldu. Bknz: Barış Ünlü Türklük Sözleşmesi (2018, Dipnot)

Yeyle Kavrun yeylesi
İnce akar deresi
Kavrun'den ayrelanun
Karanluktur dunyasi

PERİLER GELMEDİ

Yaylanın bağrında çocuklar mutlu oyun çığlıklarına boğulmuş, kadınlar kalabalık gruplar halinde gülüp söyleyerek çayırlarda çorap örmüştür. Vadinin uzak ve aklı baştan alan yükseltilerine tırmanılmıştır kaygısızca.

Birkan Yüksel

Bir yamaç var.
Anlatması güç bir turuncu ışık düşmüş üzerine. Gün batarken böyle sakin, böyle kıvamlı bir sarı dökülür dağ yamaçlarına. Güneş ardında yittiği dağın ötesine indikçe, bu ışık karşı dağa tırmanır yavaşça. Oyuklardan, ırmak yataklarından yukarıya yürür. Sıcaklığı yitip, gölgeye karışana değin sürer yolculuğu. Açık, ışığa boğulmuş bir günün iyimser ve ısrarlı vedasıdır. Öyle ya, kolay değil güneşli bir yayla gününden ayrılmak, yer kürenin karanlık yanında sabahı beklemek. Yaylanın bağrında çocuklar mutlu oyun çığlıklarına boğulmuş, kadınlar kalabalık gruplar halinde gülüp söyleyerek çayırlarda çorap örmüştür. Vadinin uzak ve aklı baştan alan yükseltilerine tırmanılmıştır kaygısızca. Göz, sonsuza uzanan ufuklara dalmış, ışıkla yıkanan dağlara bakılıp düşler kurulmuştur. O turuncu ışık geçen günü selamlar ve bir de müjde verir en uzak tepede yitişini izleyen yaylacılara. Yarın da açık olacaktır hava.
O ışık artık yok. Üzerine düştüğü toprak öldü. İçini dışına çıkardılar, içinden çıkanlar, eski halini andırmaz hafriyat tepelerine dönüştü. Her yere yığılmış bu tepeciklerden görünmüyor akşam ışıkları. Her yerde toprağın eziyetle hırpalanmış kalıtları, parçalanan kayalar, tabiatın deşilmiş parçaları var. Yamaç öldü, ışık söndü.

Bir patika var.
Tarihöncesi fosilleri andırır üzerinde katılaşmış ayak izleri. Yağmurda, çisede suyla dolar içleri,

güneşte kurur. Onlarca yıl, on binlerce adım. Ellerinde şemsiyeleriyle geç kalmış ineklerini aramak için dere boyunca ağır aksak adımlamış yaylacıların, oyuna koşan çocukların, büyülenmiş gözlerle Kaçkar'ı seyre dalmış gezginlerin izleri. Çamurun, çorağın içinde biraz olsun kuru kalmayı başarmış yassı yumru toprak parçalarına basılmış hep. İzler izler üstünde. Çarıklar, kara lastikler, dağ ayakkabıları. Toynaklar bir de. Yeni yetmeye, yabancıya bin yeşil çayırların içinde dallanıp budaklanan kahve renginde, şaşmaz bir harita hediye etmiş tabiat. Bileğe kadar çamura ▶▶▶

saplanmak istemeyen, izleri takip eder.
Tümsekten tümseğe dolanır, taştan taşa atlar yolu doğru okuyan. Çok kara lastik, çok kösele potin yitirmiştir, tuzak gibi derinleşen çamurda bildiğini okuyan. Hemşin dağlarının sonsuz, ince, uzun patikaları. Koyu, kalabalık ormanlardan, çıplak yayla çayırlarına değin, yaşayan cümle mahlukatın imecesiyle yeryüzüne kazınmış kalender yollar. Göz alabildiğine geniş vadilerde dahi, haddinden fazla genişlemeyi aklından geçirmemiş, çiçek ezmemiş, çimen yolmamış eski zaman rotaları.
O patika artık yok. Dokuz metre genişliğinde, sonsuza değin kanayacak bir açık yara, bir büyük şehir otoyolu geçiyor üzerinden. Anlı şanlı ekskavatörler, dozerler, kamyonlar deşti toprağı. Şimdi yan yana lüks otomobiller park edebiliyor eski patikanın olduğu yerde. Ferah feza yürünüyor bir tek asfaltı eksik çamur rengi yara izinde. Kadim ayak izlerini, çimen, çayır ve çiçeklerle birlikte söküp attı kalkınma aşkıyla yanan benzin kokulu mücahitler. Patika öldü, izler yitti.

Bir 'Vartevorun Düzü' var.
Her yaylada bir tane var bildiğim. 'Met Düzü' de deriz. Engebesi göreli az, açık, görünüşlü, düz ayak

Dev kayalarla talim edip yorulan, önüne geçip bu 'medeniyet yolculuğu'na engel olmak isteyen başı bozuklarla hırpalanan iş makinaları, uysal çayırımızın hakkından bir kaç saatte geliverdi.

yerlere, bir çocuk oyununun yahut karnaval zamanının adını vermek ne güzel bir insanlık hali. Devasa yumruklar gibi yükselip alçalan dalgalı, taşlı Kavrun ülkesinin, vartevoru bekleyen yaylacılar ile oyundan dönmez çocuklara hediyesi. Yüksek yaylaların oyunbaz, gülümseyişli bir parantezi. Dereye doğru uzanan genişçe bir dil. Tüm yayladan görünür 'Vartevorun Düzü'. Periler gibi sökün eden horoncuların seslerini rüzgar taşır tüm evlere. Uzaktan izleyene, ellerin, kolların, ayakların devinimiyle coşkulu sesler uyumsuz görünür. Dere bastırır sesi çünkü, rüzgar geciktirir. Dünyada yapacağı son işmişçesine hevesle Vartevorun Düzü'ne yetişmek ister insan. Horonun ve oyunun bir parçası olmanın taşkın yaşama sevinci en yorgun olanlar için dahi nasıl da benzersizdir. Bir de sanki bunlar bir an sonra sona erecek, yetişmek kabil olmayacak hissinin dayanılmaz telaşı ile kalabalığa koşar yaylacılar. Bu yüzden tulum sesleri, horon türküleri, sevda sözleri, oyun çığlıkları döner durur yayla çiçeklerinin arasında. Yaz başında taze çimen kokusu ile binlerce yayla çiçeğine, yaz sonunda da kozmancuğa bürünür Met Düzü. 'Merhaba' ve 'güle güle' deyişi yaylanın, yaylacıya.

Vartevorun Düzü artık yok. Karşı durulmaz işgal orduları gibi saldırıp kolayca ilhak ettiler onu. Dev kayalarla talim edip yorulan, önüne geçip bu 'medeniyet yolculuğu'na engel olmak isteyen başı bozuklarla hırpalanan iş makinaları, uysal çayırımızın hakkından bir kaç saatte geliverdi. Haz dolu metal çığlıklarla biri toprağı deşti, öteki taşıyıp götürdü, bir diğeri düzledi güzelce. Yeşil bir çayırken ölgün sarı bir inşaat artığına dönüştü Met Düzü. Vartevorun Düzü öldü, sesler sustu.

Irmaklar var.
Tanrının dağlara saplanmış tırnak izleri. Derenin su yoldaşı, küçük kardeşi. Dumana buluta karışmış kaynaklarından, taze yaşam taşır. Yaz başı öyle coşkun akar ki küçük gezginler için aşması bir zorlu sınava dönüşür. Büyükler küçüklerin ellerinden tutar, omuzlarına alıp geçirirler karşı kıyıya. Yaylada ıslanmak fena bir iş. Güneş az gösterir kendini, kurumaz çamaşırlar.

Büyük sözü dinlemeyip yükseklere doğru adımlayan haylazların şanslı olanları, ıslak çorapların karşılığını en azından çatık kaşlarla alır. Bir ırmağı kuru geçmek büyük zafer öyleyse. Bir de elbet yayla çocuğu olma iddiasının ağırlığı var. Yaşlar büyüdükçe bir başkasının yardımı olmadan aşmalı yaklaştıkça büyüyen ırmak yataklarını. Taştan taşa atlarken renk vermemek, bunu bin yıldır yapıyor gibi kendinden emin görünmek gerek. Sallanan, yerini tutamamış bir kayanın üzerindeki kısa saniyeler boyunca dengeyi kaybetmemek, oyalanmadan en yakın güvenli adacığa meyletmek gerek. En nihayet karşıdaki kuru çimenliğe varınca, gümbürdeyen kalp sesini, küstah bir gülümsemeyle bastırmak, alelade bir iş yapmışçasına yürümeye devam etmek gerek. 'Olo yoğise islandun mi' sorusuna omuz silkmek, içten taşan 'eyvah' sesini kayıtsız bir boş vermişliğe boğmak gerek. Irmaklar can suyu vadinin. Mağolun, eğrinin, çay çiçeğinin, papatyanın, kumarın, çeykenanın, eğinçin – ısırganın yani, onun dahi – yaşam kaynağı su.
Irmaklar artık yok. Ulaşılmaz sandığımız yükseltideki kaynaklarının üzerinden paletler geçti. Medeniyet getirmeye ant içmiş dozerler çiğneyip kuruttular vadinin can sularını. Kuru yatakları toza bulanmış taşlarla dolu şimdi. Irmaklar öldü, toprak soldu.
Kavrun'da geniş bir yay çiziyor 'Yeşil Yol'. Vadinin ortasından dereyle birlikte yukarıya, Kaçkar Dağı'na doğru dik bir hatta ilerliyor, sonra yumuşak bir kavisle yaylanın batı yönündeki yamacına viraj alıp, Samistal aşıtına değin artan bir eğimle çevreliyor hayatı. Yırtılmaya uğraşılmış ancak muvaffak olunamamış bir fotoğrafın bereli, kırık görüntüsünü andırıyor. Bayram günlerinde dahi giymeye kıyılamayan, bir benzerini yakın zamanda satın almaya güç yetmeyeceğinden iyiden iyiye değerli bir giysiye bulaşmış, yıkanıp paklanmaz bir kara leke gibi... Ama en çok, yaşama kast ederek savrulmuş bir bıçağın bıraktığı yara izini andırıyor. Giderilemeyecek bir hasar, yerine başka bir şey konulamayacak bir kayıp, geri çevrilemez bir tahribat. Yarayı alanın acısı, yaraya bakanın utancına karışıyor.
Boğazı boydan boya kesilmiş bir yaylanın eksik çocuklarıyız. Bilincimizin fon resmine dönüşen, gurbet sancılarında, varoluş sıkıntılarında, zor zamanlarda, evimizden çok uzak yerlerde düşümüze giren bir fotoğrafın yok oluşunu seyrettik. Bizden geçmişi, çocuklarımızdan geleceği çaldılar, 'dur' diyemedik.
Periler yokmuş bir de. Adına yeşil dedikleri bu kara yolun belki tek 'iyi' yahut makul sonucu, yayla çocuklarını bu büyük yalana inanmaktan vaz geçirmesi oldu. Yaşadıkları yerlere mütecaviz hiç bir insan müdahalesini karşılıksız bırakmayan, eski ocaklıklara yaklaşmayı, damla diplerine işemeyi, ağaçların huzurunu, bir gölün dinginliğini bozan tüm insan edimlerini yasak etmiş kırmızı urbalı gece yaratıkları... Periler ile ilgili söylencenin, masalın, deneyimin ortaklaştığı motiflerden biri, onların davetsiz misafirlerden hazzetmediğidir. Küçük bir çocuğun, sarhoş bir adamın yahut kendinden fazla emin bir yaylacının alan ihlallerini dahi, kimi zaman korkunç yöntemlerle cezalandırdığı anlatılan bu mahlukatı; dünyanın altı üstüne gelirken, kadınlar yerlerde sürüklenirken, insanlar göz yaşlarıyla yaylalarının yok oluşunu izlerken boş yere bekledik.
Şirketler, iş makineleri, kolluk kuvvetleri geldi. Benzin istasyonlarıyla süslenmiş otoyol planları, kısa sürede zengin olma düşleri, büyük otel ve kayak tesisi projeleri geldi. Yeşili solan, ağacı katledilen, suyu kuruyan vadilerimize bir karanlık gölge geldi.
Periler gelmedi. ■

dosya GOR

KA BU NASİ Bİ PAZARLUKTUR!

Ekolojinin nasıl önemli bir şey olduğuna inandırmaya çalışmıyorum hiç kimseyi. Gündelik siyasetten, o parti-bu zümre hırlaşmasından da söz etmiyorum. Yaşam alanımızda açılan kanamalı bir delik var ve orayı gösteriyorum sadece.

İbrahim Karaca

- Doğamızı, toprağımızı, suyumuzu, havamızı korumayı ne zaman öğrendik?
- Öğrenmedik!
- Ne zaman öğreneceğiz?
- Öğrenmeyeceğiz, hayat kafamıza vura vura öğretecek!
- Anılarımızı, çocukluğumuzu, ruhumuzu neye kurban edeceğiz ve niye?
- "Kamu Yararı" dedikleri şey nedir, kamu kim?

Ekolojinin nasıl önemli bir şey olduğuna inandırmaya çalışmıyorum hiç kimseyi. Gündelik siyasetten, o parti-bu zümre hırlaşmasından da söz etmiyorum. Yaşam alanımızda açılan kanamalı bir delik var ve orayı gösteriyorum sadece. Fakat yüzlerce yıllık tarihimizde ilk kez görünen bu belayı bir avuç duyarlı insan dışında kimse beladan saymıyor. Çünkü Pazar'da deniz doldurulup bir havaalanı yapılıyor. Gerçi Trabzon'da uçaktan indikten 1 saat sonra Rize'desin... Yani Rize'nin hiçbir tarafına havaalanı lazım değil ama olsun, yatırım yatırımdır. Akan suları durduran sihirli bir sözcüktür yatırım. Yaptığımız eylemlerde köylerimizin taş ocağına çevrilmesine karşı çıktık mecburen ve öncelikli olarak.
"Ata ocağımız taş ocağı olmasın... Haçapit Vadisi yok edilmesin!" dedik.
Bizim derdimiz sizin taşı nereden bulacağınız değil, köyümüzün taş ocağı olmamasıdır. Subaşı (Haçapit), Hisarlı (Koksevat) ve Sivrikale (Tordevat) köylüleri olarak kaygılarımızı haykırdığımızda değil, sessiz kaldığımızda zarar göreceğimizi biliyoruz. Zarar görmeyeceğimiz tek durum, köylerimizin taş ocağı olmamasıdır!

Bize bir taş ocağının ortasında yaşamayı öneriyorsunuz demek. Peki, kendiniz niye güzel manzaralı, sessiz, temiz ve steril mekanlarda yaşıyorsunuz?
Yerleşim alanımızdaki ilk patlamalardan 10 gün sonra içebileceğimiz temiz bir su kaynağı bulabilecek miyiz? Bunun garantisi var mı?
Bu geçici bir bozulma değildir. Köylerimizden sadece taşı toprağı değil, bizi de sökmüş olacaklar. Ruhumuzdaki gerilimin sebebi budur. Burada 120 dakikalık bir dizi film fantezisinden bahsetmiyoruz!

Anayasanın 56 no'lu maddesi, herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğunu söylüyor ve biz kimseden bir şey istemiyoruz... Sadece doğamıza, suyumuza, toprağımıza sahip çıkıyoruz!
Denizi doldurarak yapılması düşünülen havaalanı, müteahhitin ihtiyacıdır, biliyoruz fakat bunu kimseye anlatacak durumda değiliz. Biz taş ocağına direnseк de; bu toprağın ekmeğini yiyen, çay parasıyla okuyup makam-mevki sahibi olan hatırlılar susup görmezden geldiler... Onlara bakan köylüler de ses çıkarmayınca, bu tecavüze karşı duran bir avuç insan olarak kaldık. Köylü, karşısında filanca para babasını değil kendi devlet babasını görüyor fakat Filistinli bir baba ile oğul arasında geçen şu diyalogdan bihaber görünüyor:
-Baba, ne yapıyorsun?
-Bu gece kalbim düştü de onu arıyorum.
Onu burada mı bulacaksın?
-Ya nerede bulacağım! Toprağa eğilip onu tane tane topluyorum.
-Ama senin topladığın çakıl taşı, baba!
-Olsun, belki de şu çakıl taşları kalbimin taş olmuş halidir. Kaybettiğimi bulamadıkça ben de kayıbım demektir. (Mahmud Derviş).
Oysa kaybettikleri şeyin arkasından kaybolacaktır. Torunlarına anlatacak bir hikâyesi olmayacaktır, yazık!

Müteahhit bir yeri talan edeceği zaman kamu yararını değil kendi yararını düşünür. Alacağını alır gider, size bir köy cesedi ve mezarlık sessizliği bırakır. Oysa kamu biziz ve bize kamu yararı diye yutturulan şey aslında kamu zararıdır. Kamu çok önemliyse ve yarar da bir iyiliği ifade ediyorsa; köyümüzü taş ocağına çevirmek isteyen müteahhit ve ona bu ihaleyi veren devlet bürokrasisi makinelerle gelip kapımıza dayanmadan önce yapacağı iyiliği neden en ince ayrıntısına kadar anlatmadı? Çöp kadar değeri olmayan şeyleri bile büyük propagandalara malzeme yapanlar neden bütün uygar yöneticiler gibi gelip bir çayımızı içmedi, gün ağarırken yavuz hırsız misali kapımıza dayandı?
Dava konusu ettiğimiz faaliyet kapsamında taş ocağının kapasitesi 500.000 ton/yıl ve kırma-eleme tesisinin kapasitesi de 350.000 ton/yıl olarak belirlenmiştir. Proje sahasında meteorolojik koşullara bağlı olarak yılda 12 ay, ayda 25 gün ve günde 8 saat çalışma yapılacağı bildirilmiştir. Projenin amacı, "Rize ili başta olmak üzere komşu illerde ihtiyaç duyulan yol malzemesi, yapı taşı ve kırılmış agrega ihtiyacının karşılanmasıdır. Ayrıca talep olması durumunda yapımına başlanılacak olan Rize-Artvin Havaalanının 88 milyon ton olan dolgu malzemesi ihtiyacının bir kısmı bu ocaktan ▶▶▶

karşılanabilir" denilerek açıklanmıştır. Çalışmanın 10 yıl süreceği de verilen diğer bir bilgidir. Söz konusu taş ocaklar bu alanlara bitişik köyleri, köy yerleşim alanlarını, bu köylerin sosyal hayatını sonsuza kadar değiştirecektir.

Aramızda para toplayıp bir bilirkişi heyeti çıkardık köyümüze. Raporda; üretimin nasıl yapılacağı hakkında düzgün bilgi olmadığı söyleniyor... Patlatmalı taşocağı işletmesi için bir seferde bin 550 kg patlatma yapılacak olmasına rağmen bu patlatma sonucu yamaçlarda meydana gelecek kaymalar konusunda herhangi bir değerlendirme yapılmadığı söyleniyor... Ve daha birçok şey söyleniyor.

Yani derelerimiz, içme sularımız, dağlarımız, yaylalarımız ve hayatımız tehdit altındadır. Kapımızın önüne kadar gelip bin yıllık yaşam alanımızı istiyorlar bizden. Denizi taş ile, torbayı dolar ile dolduracak müteahhit beyler. Çünkü "kamu yararı" çok hayırlı bir yarardır. Yatırım alanına en yakın köy ise bizim köyümüzdür ve hemen yere yatırılmalıdır. Çünkü uzakta devam eden bir ocaktan taş getirmek çok külfetlidir... Oysa müteahhitimiz akıllıdır... Yüz lira kazanmak varken neden altmış liraya fit olsun, değil mi?

Bakın ne anlatıyor John Perkins, "Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları" adlı kitabında:

"Kendi otomobilini üretemeyen ülkeye borç verip otobanlar yaptırırız. Sonra onlara arabalarımızı satarız. Sonra bankalarını satın alırız. O bankalardan halka ucuz krediler verip daha çok araba almalarını sağlarız. Böylece verdiğimiz o krediyi arabamızı satarak geri alırız, hem de faiziyle. O ülkeye dünya bankası ya da kardeş kurumlardan kredi ayarlarız. Ayarlanan kredi asla o ülkenin hazinesine gitmez. O ülkede 'proje' yapan bizim şirketlerimizin kasasına girer. Enerji santralleri, sanayi alanları, limanlar, dev havaalanları yapılır. Aslında insanların işine yaramayan bir yığın beton. Bizim şirketlerimiz kazanır, o ülkedeki birileri de nemalandırılır. Toplum bu düzenekten hiçbir şey kazanmaz ama ülke büyük bir borcun altına sokulmuş olur. Bu o kadar büyük bir borçtur ki ödenmesi imkânsızdır. Plan böyle işler. Sonunda ekonomik danışmanlar/tetikçiler olarak gider onlara deriz ki; 'bize büyük borcunuz var ve ödeyemiyorsunuz. O zaman petrolünüzü satın, doğal gazınızı bize verin, askeri üslerimize yer gösterin, askerlerinizi birliklerimize destek olmaları için savaştığımız bölgelere gönderin,

BM'de bizim için oy verin. Elektrik su kanalizasyon sistemlerinizi özelleştirin. Onları Amerikan şirketlerine ya da diğer çok uluslu şirketlere satın'. Sosyal hizmetleri, teknik sistemleri, eğitim kurumlarını, sağlık kurumlarını hatta adli sistemleri ele geçiririz. Bu, ikili, üçlü, dörtlü bir darbeler serisidir."

Kanal İstanbul dedikleri şey... Üçüncü Havaalanı dedikleri şey... Şehir Hastaneleri dedikleri şey... Parası onu kullanmayanlardan alınıp müteahhitin cebine sokulan Yavuz Selim Köprüsü dedikleri şey ve suların ticarileştirilmesini getiren her türlü şey, "tetikçi" John Perkins'in anlattığı şeydir.

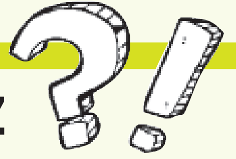
Katmerli bir tecavüz hüküm sürüyor yaşam alanımızda... Bu nasıl bir pazarlıktır!

Toprağımız paramparça edilmiştir. İçinde yüzmeyi öğrenip suyunu içtiğimiz güzel deremiz bulanık küçük bir kanalda akar gibi akmakta, kenarında ağır tonajlı onlarca sarı kamyon çekirge sürüsü gibi dolanmaktadır. Kamyonları kullananlar ise bize kardeşler, köylüler, amca oğullar... Çünkü işsizdirler...

Çünkü evde kaynamayı bekleyen tencereler ve açlık hissetme hakkı olan mideler vardır.
Alçak bir rüzgâr esiyor yaşam alanımızda... Ka bu nasi bi pazarluktur!
Bize diyorlar ki "ata ocağını ver, havaalanını götür". Köyümüze, evini kat karşılığı veren biri gibi bakmamızı istiyorlar. Taş ocağını dayatıyorlar. Zor kullanıyorlar ve aynı dilde cevap vermeyi aklından geçireni suçlu sayıyorlar. Çay mevsiminden önce ve sonra senede iki defa uçağa bineceğinizi düşünüp mutlu olun diyorlar.
Bir sabah vakti işgal ordusu gibi vadinize girmeye çalışan iş makinelerinin önüne "köyümüzde taş ocağı istemiyoruz" deyip dikildiğinizde, güçlü olmasanız bile haklı ve meşrusunuzdur. Karşınıza silah kuşanmış, kask giymiş polis ve jandarmaları getirmişlerdir... O yetmemiş, korunaklı bir yere üzerinde şerit mermileriyle makineli tüfek taşıyan bir özel harekât zırhlısı dikmişlerdir. Vadi girişini doğrudan gören tepecikleri tutmuşlardır. Sizde ise yalnızca öfkeli sözler, bir iki slogan, tulum, horon ve yaşam alanınızı savunma heyecanı vardır. Kararlılığınızı gören taşeron firma yetkilisi yanınıza gelmiş, sadece yol yapacaklarına dair yemin-billâh ettikten sonra uyduruktan bir kâğıt imzalamıştır. Kandırdığını sanmış ama direnişiniz onu giydiği takım elbisenin içinde ters döndürmüştür. Siz ise yaşlı analarınızla beraber akşama kadar gövdenizi koyup barikat olmuşsunuz, gün batarken birer ikişer eksildikten sonra gözaltına alınmışsınızdır.
Aradan üç hafta geçmiş, devletin (yani ülkenin) bir şirket gibi yönetilmesini isteyen cumhurbaşkanı, televizyon ekranlarından parmağını sallayıp deniz dolgusu üzerine bir havaalanı yapmak istediklerini ancak bazı komünistlerin "istemezük" deyip karşı çıktıklarını söylemiştir. Yani kapınıza bir düşman gibi dayanan iş makinelerine karşı analarıyla beraber direnen bir avuç insanı, yani bizi hedef göstermiştir. Oysa biz "istemezük" dememiştik ki... Lafı dolandırmadan doğrudan haykırdığımız şuydu:
"Taşınızı nereden bulursanız bulun, köyümüzün taş ocağı olmasını istemiyoruz. Yapacağınız havaalanından yararlanmayı da istemiyoruz. Yeter ki köyümüz rahat bırakılsın".
Sonuç: Haçapit köyünün yıllardan beri kullandığı araba yolundaki bozuk satıhlara bile 10 seneden beri üç beş kamyon beton dökmeyen devlet, dere yatağına 6 ayda otoban genişliğinde bir yol yaptı... Niye? Köyümüzde açacağı taş ocaklarına inip çıkacak olan her biri 26 ton taşıma kapasiteli sarı büyük kamyonlar işlesin, sonra bu yol "yeşil yol" dedikleri talan yoluna bağlansın diye!
Bu amaçla dinamitler patlamaya, ocak yerleri oyulmaya başlandı ama bir sorun vardı; aradıkları nitelikte bazalt taş yoktu. Karadenizin suyuna dayanıklı bazalt taş bulacaklardı, "babayı" buldular!
Deremizi bir bok kanalına çevirdiler, hayatını bitirdiler... Aradıkları cinste taş yok ama olsun, ne bulurlarsa onu dolduracaklar denize... Ve o ruh haliyle kapasite artışına karar verip "yapılacak kapasite artışı ile 24.05 hektar olan işletme alanı 50.94 hektar alana çıkarılacaktır. Aynı zamanda yıllık 500.000 ton/yıl olan üretim miktarı 1.000.000 ton/yıl kapasiteye çıkartılacaktır" dediler.
Çünkü yatırım kutsaldır. Denizi bir şeylerle doldurup üstüne beton atalım ki aldığımız ihale amacına ulaşsın, cebimiz dolsun... Havaalanı teslim edildikten altı ay sonra canı isterse çöksün, suya gömülsün, fark etmez. Biz paramızı çuvallayıp gidelim, gerisi tufan olsun, aynı tezgâhtan başka bir müteahhit kardeşimize de iş çıksın, fena mı? ■

BİLİYOR MUYDUNUZ

Çocuklarınıza; Abril, Anuş, Amar, Ambot, Aşun, Erant, Ergink, Gatik, Giyag, Helun, Karun, Ler, Lus, Lusnika, Lusavor, Meral, Niyaz, Paleni, Raşa, Sar, Tapul gibi Hemşince isimler verebileceğinizi biliyor muydunuz?

Pelit Ağacının Hikayesi

Biraz düşünüldüğünde kendisini dünyanın en üstün canlısı olarak gören insanın, doğadaki milyonlarca canlı türünden yalnızca bir tanesi olduğu ve diğer canlılardan ne bir eksik ne de bir fazlası olmadığı apaçık ortadadır.

Mecit Çeliktaş

Doğa denildiği zaman şüphesiz ki her insan şöyle bir durur düşünür. Kimi doğal yaşamdan bahseder, kimi doğanın nasıl katledildiğinden, kimisi ise doğayı nasıl koruyacağımızdan bahseder. Doğa kelimesi günlük yaşamda o kadar çok kullanıyor ki, artık bu kelime üzerinden işleyen sektör bile gelişmiştir. Doğal lezzetler, doğal gıdalar, doğal kaynaklar, doğal beslenme, doğal yaşam alanı, doğa sporları. vs. Hal böyle olunca, doğa kelimesi üzerine biraz düşünüp araştırma gereği duydum. Doğa kelimesinin doğmak fiilinden türemiş bir kelime olduğunu ve içinde ölümsüzlük, döngüsel yaşam gibi tanımları da barındırdığını fark edince bu kelimenin anlamından ve kökeninden çok etkilendim. Biraz düşünüldüğünde kendisini dünyanın en üstün canlısı olarak gören insanın, doğadaki milyonlarca canlı türünden yalnızca bir tanesi olduğu ve diğer canlılardan ne bir eksik ne de bir fazlası olmadığı apaçık ortadadır. Ormanları kesen, dereleri kurutan, fabrika atıklarıyla tatlı su kaynaklarını tüketen ve denizleri zehirleyen, soluduğu havayı zehire çeviren ve kendine barınak sağlamak için hızla tüm canlıların ortak yaşam alanlarını ve haklarını katleden insan aslında kendi sonunu hazırladığının farkında değildir. Teknoloji geliştikçe insan topraktan uzaklaşmıştır.

Her zaman daha fazlasını isteyen insanın hırsı, maalesef insan denilen canlıyı yeryüzündeki diğer tüm canlılar için bir tehdit haline getirmiştir.

Şimdi size bir zamanlar doğa ile bir bütün halinde yaşayan insanın hikayesini anlatacağım. Babam Gedikoğlu Muharrem'den naklen (yaş 86)

"*Benim çocukluğumda köyde Cuma günleri hiç kimse hiç kimse ağaç kesmezdi. Cuma günü mübarek gün sayıldığı için, insanların toplu halde ibadet ettiği gibi ağaçların da ormanda toplu halde yaratıcıya ibadet ettiklerine inanılırdı. Belli bir yaşa ulaşan ağaçlar ise hiç kesilmez, bu ağaçlar ulu ağaç olarak görülür ve onlara ayrı bir saygı duyulurdu. Hatta bu ağaçların sahipleri onlara 'babam, dedem' gibi saygı unvanları verirlerdi. Bir çocuk dünyaya geldiği zaman o çocuğun yetişkin hale gelip kendi evini yapmak için keseceği ağaç sayısı hesaplanır ve o sayıda fidan dikilirdi. Bu anlattıklarıma ben yetiştim, yetişemediğim bir şey var o da şudur: benim de babamdan duyduğum (Gedikoğlu Mecit 1897-1982) onun çocukluk devirlerinde köyde ağaç kesme ile ilgili şöyle bir hassasiyet varmış; ormana ağaç kesmeye gidileceği zaman insanlar yanlarında götürdükleri balta, hızar gibi aletlerin ağızlarını bez ile iyice sararlarmış, kesilecek ağacın yanına varna kadar diğer ağaçlar bu aletleri görüp korkmasınlar diye*"

Babam bunları anlatırken tüylerim diken diken olmuştu. Ve kendi kendime şöyle dedim. Ormandaki ağaçlar korkmasın diye baltasının ağzını saran bir anlayıştan, doğayı bu denli acımasızca yok eden bir anlayışa nasıl döndü insan!

KİZİRNOS'UN HARUN DEDESİ: Nam-ı diğer *'Türkü ile Konuşan Adam'* Harun Tekinbaş (1887-1973)

12 yıl denizci olarak askerlik yapan, Balkan ve Çanakkale Harbi'ni yaşayan, Çanakkale Harbi'nde asker olarak bulunduğu ve İngiliz E-11 denizaltısının torpili ile batırılan Barbaros Zırhlısından sağ olarak kurtulan ve yıllar sonra öldü bilindiği Kizirnos'a sağ salim dönen, vücudunda sayısız şarapnel izleri bulunan Kizirnos'un gazi dedesi şair Harun dedemiz. Kizirnos'ta yaşlısı, genci Harun dede denildiği zaman mutlaka onun bir türküsünü, hikayesini veya savaş anılarından bir tanesini bilir. Harun dedenin bu hikayelerinden bir tanesini anlatmak istiyorum. İnsan ile tabiattaki tüm canlılar ile türkü diliyle konuşan Harun dede, köyden gurbete çalışmaya gidenler ile birlikte gitmesi konusunda ailesinden baskı görmektedir. Malum ülke savaşlardan çıkmıştır, her tarafta kıtlık, yoksulluk, fakirlik vardır. Harun dede yoksulluğa açlığa dayanır ama aile baskısına daha fazla dayanamaz ve tamam der "*gideceğum gurbete*". Bir bahar ayı sabahı Harun dedenin gurbet çantası hazırlanır, yatağı yorganı sırtına vurulur, kapıda ağlaşılır ve vedalaşılır ve askerlik için 12 yıl ayrı düştüğü köyünden bir kez daha ayrılmak üzere yola çıkar. Fakat aradan yarım saat geçer Harun dede pat diye evin kapısından içeri girer ve herkes bir anda şaşırır kalır. Sonrasında Harun dedeye bağrışmalar ve kızışmalar olur evin içinde " *Ula biz seni hazerladuk, uğurladuk, yola göydük, sen ne pok yemeğe geri döndün*" diye sorar hanımı. Harun dede çok sakindir. Hiç kızmaz bağırmaz. Yükünü sırtından indirir. Sonra pekenin (geniş, alçak sedir) üstüne uzanır sırtını duvara yaslar ve der ki "*Yahu beni bir dinleyun hele, ben tarladan aşağıye doğri has güzel gidiyirdum yol ilen*"
"*Eee soğra ne fuşki goklanmağa geri döndün*"
"*Yahu ben dönmedum, tarladaki lahana beni durdurdi, soğra bağa dedi ki*;
Ula Harun nere gidersun?
-Ben da oğa dedum ki; lahana gardaşluk, galmadi cepte harşluk. Soğra o da bağa dedi ki:
*-U*la e Harun dön geriye, ben goyvermem sende
ajluk.
-Ben de lahananun sözüne inandum, geri döndüm"
Bu olaydan sonra Harun dede lahana için bir destan yazmıştır. Bu destanın unutulan bölümleri olduğu söylense de büyük bir bölümü dilden dile aktarılarak gelmiştir. Kizirnos'ta şuan anlatılan hali ile bu destan şöyledir.

- Lahanun şahinden
Bir yol geçtum yanından
Kerez ayi gününde
Dutti benum golumdan
Gideyirdum gurbete
Etti beni yolumdan
Şimdi düşmiş dizuma
Eleyirum ağrimden
Yadum gabak malezi
Yüreğum bolaniyir
Lahana kotileri
Garnumda dolaniyir -

İnsanlar Bugün dahi Harun deden bahsederken çoğu kişi onu tanıyan pek çok kişi şöyle der " *Rahmetli, gonuşduğulen senunlen türki ile goneşurdi*" saygı ve rahmetle anıyoruz.

KİZİRNOS'TAN KADİM HİKAYELER
Kizirnos'ta çocukluğumdan beri duyduğum doğa ve insan ilişkisini çok güzel yansıtan iki ayrı hikaye (hekiya) anlatmak istiyorum.

Ağaçların Yürüme Hikayesi
Bir zamanlar ormanda kesilen ağaçlar, onları kesen kişinin peşine yürüyerek beraber eve giderlermiş. Kimse ormandan sırtıyla odun taşımazmış. Bir gün yine birisi ormandan ağaç kesmiş, sonra onları tomruklamış, daha sonra o tomrukları *ganci* ve *yarmaca* (*bir*

tomruğum ortadan boylamasına ikiye bölünmesi – ikiye bölünmüş gancinin bir daha ikiye bölünmesi) haline getirmiş, yola dizmiş, sonra onların önüne geçerek, ormandan eve doğru yürümeye başlamışlar. Yürümüşler, yürümüşler bir derenin kenarına gelmişler. Adam derenin kenarında durmuş ve biraz düşünmüş, yahu demiş bu odunlar yürüyerek dereden geçerlerse hep ıslanacak ve yanmayacaklar, ben en iyisi onları sırtıma alayım da karşıya geçireyim, oradan yine yürümeye devam ederler demiş ve bütün odunları toplayarak yükünü hazırlamış ve sırtına alarak dereden karşıya geçmiş. Yükü sırtında yere indirip ipi çözmüş " *Haydenun bakayım uşaklar yola dizilun*" der ama odunlarda en ufak bir kıpırtı olmaz, adam sözünü bir kaç kez daha tekrarlar, ama sonuç aynıdır, odunlar kalkıp yürümezler. Adam odunları yük kurup sırtıyla dereden karşıya geçirirken odunlar kendi aralarında şu konuşmayı yapmıştır " *Yahu haboyle sırtta rahat rahat gitmek variken biz yüriyerek o kadar çileyi niye boşine çekiyiruk*" derler. Ve işte o günden sonra insanlar ormanda kesip hazırladıkları odunlar yük kurarak evlerine sırtlarıyla taşırlar.

Pelit (Meşe) **Ağacının Hikayesi**

Kizirnos ormanlarında bulunan ağaçlardan bir tanesi, bu ağaç yüzyıllara meydan okuyan dayanıklılığıyla nam salmış bir ağaçtır. O nedenle beton ve tuğla Kizirnos'a çıkana kadar pelit ağacı ev yapımında en hayati önem taşıyan malzemeydi. Evin ahır bağı ve saray bağı dediğimiz alt ve üst kısımlardaki bütün yük ağaçları kesinlikle pelitten olurdu. Gelelim meşe ağacının hikayesine...

Evvel zaman içinde Kizirnos'ta bir ev çökmüş, bunun üzerine bütün ağaçlar bir toplantı yapmış ve bu evin neden çöktüğünü tartışmaya başlamışlar. Bütün ağaçlar sırayla konuşmuşlar, fikirlerini, görüşlerini anlatmışlar, sıra pelit ağacına gelmiş ve diğer ağaçlar demiş ki "*Sen ne düşiniyirsun habu konuda*". Pelit ağacı cevap vermiş demiş ki " *Yahu ben bir tek şuni düşunurum; bizum uşaklardan o evde tek bir dane bile yokmiydi ki o ev yikilmasun*" bu hikaye bize eskiden pelit ağacının ev yapımındaki önemini çok açık bir şekilde anlatmaktadır.

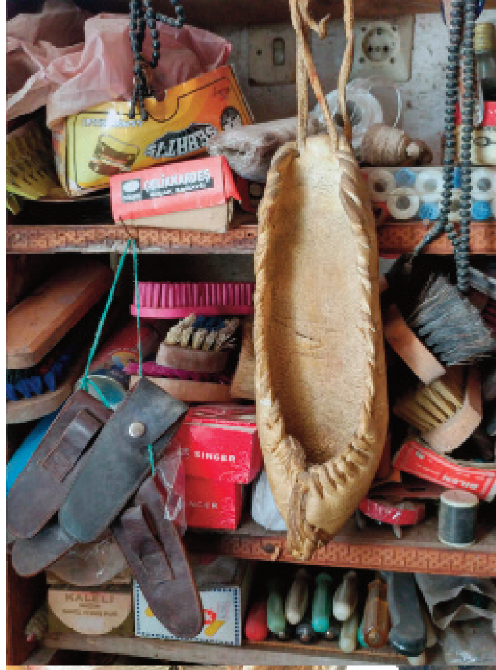
Bu hikayenin devamı olarak yaşamış bir hikayeyi anlatmak istiyorum. Dedem rahmetli Gedikoğlu Mecit Araklı Karadere vadisinin bütün köylerinde bilinen çok namlı bir taş ustasıydı. Babam onun için " *Daşlan oynardı*" der. Karadere üzerinde baş ustalığını yaptığı iki taş kemer köprü halen sapa sağlam ayaktadır. Dedem Kizirnos'ta birisine ev yapmaktadır öyle olmuş ki duvarı tamamlayacak ama bir tane taş eksik kalmış, neticede evin taşı taşın çıkarılacağı ocakta hazırlanmış ve eğratluk (imece) ile evin yapılacağı yere taşınmıştır. Dedem biliyor ki bu duvara herhangi bir taş olmaz, bu taş diğerleriyle aynı damardan olacak ki duvar sağlam olsun. Bir taş için ocağa gitmek uzun iştir, ne yapayım ne edeyim diye düşünürken orda evin ahşap kısmında kullanılmak üzere hazırlanmış pelit ağalarını görür. Der ki ev sahibine "*Şu pelit ağacinden bir kütuk kesebilurmiyum*" ev sahibi de " *Tabi ki Mecit usta* " der. Dedem bakar, inceler, ölçü koyar ve kesmeye başlar. Duvara koyacağı eksik taşın ölçülerinde bir kütük keser. Sonra onu baltayla yontar., biçimlendirir ve taş yerine onu duvara koyar. Orda bulunan ev sahibi der ki " Y*ahu Mecit usta duvara daş yerine pelit kütuği goyulduği nerde görulmiş. O kütuk orda çurudi mi bu duvar yikelmaz mi*" dedem rahmetli onca yıllık ustalık tecrübesinin verdiği rahatlıkla cevap vermiş " *Siz hiç gorkmayun, zaman gelur bu ev kompile yikilur ama o pelit o duvarda çürimez*" Yıllar sonra o evin sahipleri köyden İzmit'e göç ederler. Köye çok sık gelmemeye başlarlar, köydeki ev bakımsızlıktan çatıdan itibaren yavaş yavaş virane olmaya başlar ve nihayetinde çöker ve aynen dedemin dediği gibi ev komple çökmüştür ve hatta dedemin yaptığı duvarlar üstten aldıkları sudan dolayı şişmiş patlamış , yer yer yıkılmış ama duvarın içine koyduğu pelit kütüğünden yapılma taş halen o duvarda sapa sağlam durmaktadır.

"ARTIK BAŞIMIZDA ESKİSİ GİBİ BİT OLMUYOR ÇÜNKÜ DÜNYA ESKİSİ GİBİ TEMİZ BİR YER DEĞİL "

Araklı çarşısının en eski dükkanı hangisidir diye sorsanız Araklılı birine, size Axo'lu (Aholu)

Hüseyin'in dükkanı derler. Eskiden köylerden Araklı'ya alışveriş etmeye inenlerin ilk uğrayacağı yer bu dükkan olurmuş. Gazdan tuza, eşek semerinden kavala varıncaya kadar her şey bulunurmuş bu dükkanda. Ben Axolu Hüseyin'e yetişemedim ama o rahmetli olduktan sonra oğlu bu dükkanı halen işletmeye devam ediyor. İçerisi her ne kadar yeni ürünlerle dolmuş olsa da eskilerden başka yerde bulamayacağınız her şeyi yine bu dükkanda bulabilirsiniz. Araklı çarşısına yolum düştüğünde bu dükkana bazen uğrarım ve eskilerden bir şeyler bakarım var mı diye ve genelde de aradığım şeyi orada bulurum. Bir gün yine bir şeyler bakmak için Axolu Hüseyin'in dükkanına gittim. İstediğim şeyleri buldum satın aldım. O sırada gözümle eski rafları taramaya başladım, eskilerden kalma başka neler var diye. Rafların birinde gözüme yan yana dizilmiş bir kaç tane tarak ilişti ve hemen sordum şuradakiler boynuz tarağı mı diye, dükkan sahibi evet eski camış boynuzu, sık dişli bit tarağı diye cevap verince hemen iki tane satın aldım. Bu taraklarla çocukken annem bizim saçımızı tarardı o an 25 yıl öncesine gitmiştim. Akşam köye çıkınca anneme dedim ki "*Ana sana çok güzel bir hediye aldım*" Annem de merakla "*Ha ver bakalum ne aldun*" dedi. Tarağı çıkardım al ana sana eski zaman tarağı aldım annem tarağı görünce gerçekten çok sevindi. Ve 'heey gidi 'diye içledi ve ekledi "*Habu taraklar olmasa biz nederduk bitler canumizi alurdi eskiden* " "*Ana* "dedim "*Temizlik için hiç bir şey yokmuydu ki kafanızda o kadar çok bit olurdu*" "*Yok olur mi uşağum biz her şeyi kül suyu ilen yıkarduk, saçumuzi başumuzi, elbisemuzi, gab gacak ne var ise kül suyu ilen yıkardık, ter temiz olurlerdi ama gene bit olurdi çünki eskiden sağluk var idi, bit sağlukli insan da olur, şimdi sağluk da yok bit de yok. Hau gafanuza sürdüğünuz poklar, (şampuanlar) var ya , sanmayun ki onlar iyi bir şeydur, onlar insana hep zararludir* " dedi ve konuyu kapattı. Benim kafamda o an şimşekler çaktı. Ömrünü köyde yola koyan anam işi çözmüştü. Kullandığımız şampuanlar ve sayısız temizlik ürünleri aslında ilk başta biz olmak üzere toprağı, suyu kirleten zehirden başka bir şey değillerdi. Biz bu ürünleri kullanarak temizlenmiyoruz. Daha çok kirletiyoruz.

Beni Yaylaya Götürün!

Bu bir hafta annemin yaylaya veda töreniydi. Sağlığı izin vermese bile ağpur (pınar) a gidip başına oturdu suyla dertleşti. Acele etmeden avucuyla su içti. Yüzüne, başına, kollarına sürdü soğuk suyu...

Mahir Özkan

Annem Ardeletsi Suti'yi 7 Kasım 2014 de kaybettik. Mart ayında kendisine dönüşü olmayan hastalığının teşhisi konmuştu. Hızlı ilerleyen hastalığı döneminde eksik bıraktığımız, ertelediğimiz bir sürü şeye yetişmeye çalıştık. Hep koşturuyorduk çünkü. Hep meşguldük. Hep bir bahanemiz vardı. Bu yüzden de zamanımızın az kaldığını bilmek üzüntüyle birlikte telaşa da sürüklüyordu bizi. Biz eksik bıraktıklarımızı tamamlamaya çalışırken o her şeyi yapmış olmanın huzuru içindeydi sanki. Bizden bir şeyler talep etmesini bekliyorduk. Böyle bir talep geldiğinde büyük bir mutluluk ve özenle yerine getiriyorduk. Ama yanında durmamız ve sıradan ihtiyaçları dışında hiçbir talep gelmiyordu ondan. Ondan talep gelmedikçe de bizim içimizde eksik bıraktıklarımızın yarattığı boşluk büyüyordu.

Sonunda bir gün annem bir istekte bulundu: 'Beni yaylaya götürün!'

Bu isteğinin kendisi için zorlukları olacağını ve bir eziyete dönüşebileceğini biliyordum. Ama böyle bir istek geri çevrilemez. Biz de geri çevirmedik.Hepimiz biliyorduk ki yaylaya gidebileceği son yazdı bu yaz. Ben yaylanın ne demek olduğunu gerçek anlamda o gezide anladım.

Şimdilerde yaylalar dolu dizgin yapılaşmaya açılıyorken, kitle turizmi beklentileriyle yaylaların niteliği geri dönüşü olmayacak şekilde değişiyorken annemle geçirdiğim o hafta geldi aklıma. Çünkü annemle geçirdiğimiz o haftanın bana anlattıklarını anlatan başka olaylar da oldu son yıllarda. Yaylalarımızda geri dönüşü olmayan tahribatlara yol açacak olan bu gelişmelere karşı bir direniş de ortaya çıktı elbette. Direniş sırasında karşımıza çıkan iki olay aslında direnişin anlamını da sembolize ediyordu. Olaylardan biri eylemcilerin iş makinesinin kapattığı bozuk yolu 'gor-imece' yaparak, elden ele taşıdıkları taşlarla onarmaları ve yaylaya çıkmayı başarmalarıydı. Yaylalar ve köylerimizde yüzyıllardır yaşatılmış olan 'gor- imece' geleneği gençlerin kadınların ağırlıkta olduğu bir topluluk tarafından bir direniş içerisinde yeniden hatırlanıyordu. Aslında aynı zamanda yok edilmek isteneni ve belki zaten büyük ölçüde yok edilmiş/olmuş olanı yeniden üretmek anlamına geliyordu. Yol yaparken atma türküler, maniler direnişin sesi oluyordu:

Yaylanun yollarina
Uzun uzun ağaçlar
Kem göz ile bakani
Dallariyle kovarlar
Lerine campan i ver
Ergen ergen dzarie
Keş açvov put enoğin
Tertsena gu dalie

Yukarı Kavron yaylasına sokulmayan iş makineleri Samistal yaylasına yönelince karşılarında Havva Ana'yı buldular ve onun es geçemeyeceğimiz haykırışı bütün yurda yayıldı:

"Yaylaların yolu birleşmeyecek. Kesinlikle istemiyoruz. Vali bize çapulcu diyor. Biz çocukluğumuzdan beri burada yaşıyoruz. Vali, Kaymakam kimdir? Ben halkım ve

buradayım." Havva Ana'nın sesi, annemin sesiydi. Deremizin sesiydi. Yeryüzü bulutlarının, sislerin içinden duyulan ineklerimizin 'zangak-çan' sesiydi. Duyuldukça 'ambuod-yıldırım', duyulmadıkça yaylanın bol yıldızlı gecelerinde duyulan 'sessizliğin sesi'ydi. Bundandı annemi hatırlamam.

Sembol olaylardan ikincisi ise vartevor /vartavar şenlikleriydi. Vartevor şenlikleri uzun zamandır unutulmaya yüz tutmuş şenliklerdi. Eylemeler vesilesiyle birçok insan ilk defa vartevor kutladı ve şenlikler belki de yeni bir anlam ve derinlik kazandı. Çünkü vartevor şenlikleri birçok suretten geçip gelmiş kadim bir şenlik ve en derin anlamını doğada buluyor. Vartavar Nuh tufanı zamanına kadar giden, yağmurun ve suyun kutsandığı, insanların birbirlerine su attıkları, hatta birbirlerini suya attıkları bir şenlik. Ermeni toplumu tarafından hala Hıristiyan yortularıyla iç içe geçmiş bir şekilde de olsa sürdürülen bir gelenek. Hemşin yaylalarında bin yıllar öncesinden gelen bu geleneğin farklı biçimlerde de olsa sürdürülüyor oluşu heyecan verici. Bu geleneğin aynı zamanda kültürel dokuyu da yok etme tehlikesi içeren bir projenin protestosunda karşımıza çıkması ise daha da heyecan verici.

Bazılarımız için abartılı gelebilir ama vartevorun yeniden gündem olması, insana Newroz'un bir gelenekten bir direniş ve diriliş günü haline gelişini hatırlatıyor. Kimbilir belki artık Hemşinliler doğa, su ve yaylayı kutsayan bir halk bayramı, bir sivil bayram olarak vartevoru hatırlamalı. Kimliğinin bu özgün yanını güncellemeyi başarmalı. Hem yaylalarında köylerinde hem de artık şehirlerde!

gertam yes asti gertam
vartevorna im dağes
haz ai arnul çgartsi
asa im medz merağes
gidiyorum buradan
vartevordur durağum
sevdum da alamadum
odur benum merağum

Şimdi gelelim annemle yaylada geçirdiğimiz bir haftaya. Bu bir hafta annemin yaylaya veda töreniydi. Sağlığı izin vermese bile ağpur (pınar) a gidip başına oturdu suyla dertleşti. Acele etmeden avucuyla su içti. Yüzüne, başına, kollarına sürdü soğuk suyu:

Masmavi gökyüzü ve yemyeşil çimenlerin arasında bir dünya gibiydi. Oturdu. Çimenlere elini sürmeye başladı. Çimenlerle konuştu. Önündeki arkasındaki elinin gidebildiği her yerdeki çimenlere elini sürüyordu. Onlarla da vedalaştı

Lerin posin ağpure
Egoğes tun im ture
İm dade da oç ana
Kena pats da ku ture
Yayla duzi ağpuri
Çal sen benum kapiyi
Eğer babam vermezse
Git aç senun kapiyi

Eve gelip giden herkesle helalleşti. Tekrar tekrar sarıldı, kucaklaştı, koklaştı. Sonra çıktı dışarı bir gün, evin arkasına bitimsiz çimenlerin üzerinde yürümeye başladı. Gücü tükenene kadar gitti. Masmavi gökyüzü ve yemyeşil çimenlerin arasında bir dünya gibiydi. Oturdu. Çimenlere elini sürmeye başladı. Çimenlerle konuştu. Önündeki arkasındaki elinin gidebildiği her yerdeki çimenlere elini sürüyordu. Onlarla da ▶▶▶

Babam bir gün yanına çağırdı bizi: 'Orti ina doxtore inçik çkida, lere indzi inç enoğa, meg or m'al elli toğ, indzi lern i ver daek!

vedalaştı:

bu yil çiktum yaylaya
çimene bastum karsuz
ander kalsun yaylasi
o da sevilmez yarsuz
as dari ela lere
gorte kaletsi tsun çgar
ander mena an lere
inçbes hazenim yar çgar

Bir hikayemde anlatmıştım. Ben eğer Hemşince konuşabiliyorsam annem Türkçe konuşurken yorulduğu içindir. Bu kültür bütün kayıplarına karşın varlığını korumaya çalışıyorsa yaylalarda yaşam alanı bulduğu içindir. Şu ya da bu nedenlerle yaylalardan insanlar zaten büyük bir hızla kopuyorlar, azalıyorlar. Her yerde rant ve ekonominin 'kutsal!' yasalarını görenler bunu umursamıyor olabilir ama biz içinde ölüm de olmak üzere yaşamımızı seviyor ve sahip çıkıyoruz.

Annemle yayladan dönerken hava bulutlanmıştı göz gözü görmüyordu. Annem ayrı söylüyor ağlıyordu ben ayrı:

vatetsi ardesukes
kedi tartsav seli bes
sud a isa aşxares
eev kenats yeli bes
akti gözumun yaşi
dere oldi sel gibi
hey gidi yalan dünya
geldi gitti yel gibi

Annemin ölümünden Iki yıl sonra bu sefer babam hastalıkla boğuşuyordu. Gurbet ellerde toprağa veririz korkusuyla yıllar öncesinden köydeki mezar yerini hazırlamış bir insandı babam. Tam bir toprak insanıydı. Ölümüne kadar, hastalığının ağır seyrettiği günler dahil olmak üzere hep çalıştı. Hep toprağa değdi eli. Vücudunda damar yolu varken bile bahçede çalışırken kanamaya sebep olacak derecede toprağa düşkündü.

Babam annemle birlikte uzun yıllar göçebe bir hayat yaşadı. Kışın en soğuk zamanlarını büyük şehirlerde çocuklarının yanında geçirirlerdi. Gelir gelmez dönüş hazırlıklarına başlar, Mart ayı başında Makriyal (Kemalpaşa)'daki eve taşınırlardı. Nisan ortasında köye çıkan insanların sayısı artınca köyümüz Medoğumkede (Akdere) geçerlerdi. Haziran ortalarında ise yaylaya, Bibilana çıkarlardı. Eylül başında ise köye geri dönerlerdi.

Yaylada geçirdiği günler en mutlu zamanlarıydı. Sobanın arkasındaki sekinin üzerine serdiği postuna uzandığında, genelde gergin bir insan olarak tanınan babam dünyanın en huzurlu insanı gibi gelirdi bana. Sobanın üzerinde her zaman kaynayan, pişen bir şeyler, kuzinede patates eksik olmazdı. Her akşam lüküs ışığında şimdi ikisi de hayatta olmayan Muhammet amcam, Haydar amcam ve diğer komşularla yaptıkları sohbetler onlar için büyük keyifti. Onlar için keyif olan sohbetler benim içinse hem keyif hem de bitmeyen bir biriktirme süreciydi. Her hikayeden bilmediğim bir kelime avlamaya, bir deyimi kaydetmeye, bir mani öğrenmeye çalışırdım.

Babam, annemin vefat ettiği yıl ve sonraki yıl yaylaya çok kısa süreliğine çıkabilmişti. Hastalığıyla birlikte bunun gerginliğini de yaşıyor gibiydi. Bu onun son yazıydı. Bunu biliyordu. Nefes almakta zorlandığı için doktoru yaylaya çıkmasına izin vermemişti. Yayladaki havaya dayanamayacağını düşünüyordu.

Babam bir gün yanına çağırdı bizi: 'Orti ina doxtore inçik çkida, lere indzi inç enoğa, meg or m'al elli toğ, indzi lern i ver daek! -Yavrum o doktor bir şey bilmiyor, yayla bana ne yapacak, bir gün de olsa, beni yaylaya götürün!' ■

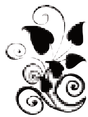

Mecit Çeliktaş

BABACIIIM BANA SÖZ VERMİŞTİN HANİ BENİ DERE KIYISINA GÖTÜRECEKTİN PİKNİĞİMİZİ ORADA YAPCAKTIK

GETİRDİM YA OĞLUM BAK ŞU GÖRDÜĞÜN BORUNUN İÇİNDEN TAM DÖRT TANE DERE AKIYOR

GELDİN Mİ LAA EZZOOOĞUU

GELDİM LA HESSOOUU

LA OĞLUM HİÇ GELMİYCEN DİYE ODUM KOPUYORDU

İNSANLAR ONLARI UNUTMAMI İSTER AMA SEN YOLUMU GÖZLER OLMUŞSUN. HAYIRDIR HESSOOU?

SEN GERÇEK OLDUĞUNA GÖRE KUTSAL KİTAPLARDA GEÇEN CENNET IRMAKLARI DA GERÇEKTİR. ONLARLA İLGİLİ ÇOOOK PLANLARIM VAR EZZOOOOĞUU

ULAN DÜNYADAKİ IRMAKLAR GÖZÜNÜ DOYURMADI KAFAYI CENNETTEKİLERE TAKTIN ÖYLE Mİ? SEN CENNETİN UZAĞINDAN BİLE GEÇEMEYECEKSİN KEŞKE ISI ENERJİSİYLE İLGİLİ BİR PROJE GELİŞTİRSEYDİN GİDECEĞİN YER FAZLA SICAK OLACAK HESSOOO...

Dergimiz yayın ekibinden Cemil Aksu ve arkadaşı Ramazan Korkut, Ekoloji Almanağı adıyla bir almanak hazırladılar. Yeni İnsan Yayınevi'den 2017 de yayımlanan almak, ülkemizdeki ekolojik yıkımı ve buna karşı yürütülen mücadeleleri 2005-2016 yılları arasında kronolojik sıra ile işliyor.
Cemil Aksu ile dünya ve ülkemizin ekolojik açıdan içinde bulunduğu durum, ekoloji mücadeleleri ve diğer ekolojik meseleler üzerine yazışarak kısa bir söyleşi yaptık.

Ekoloji Almanağı

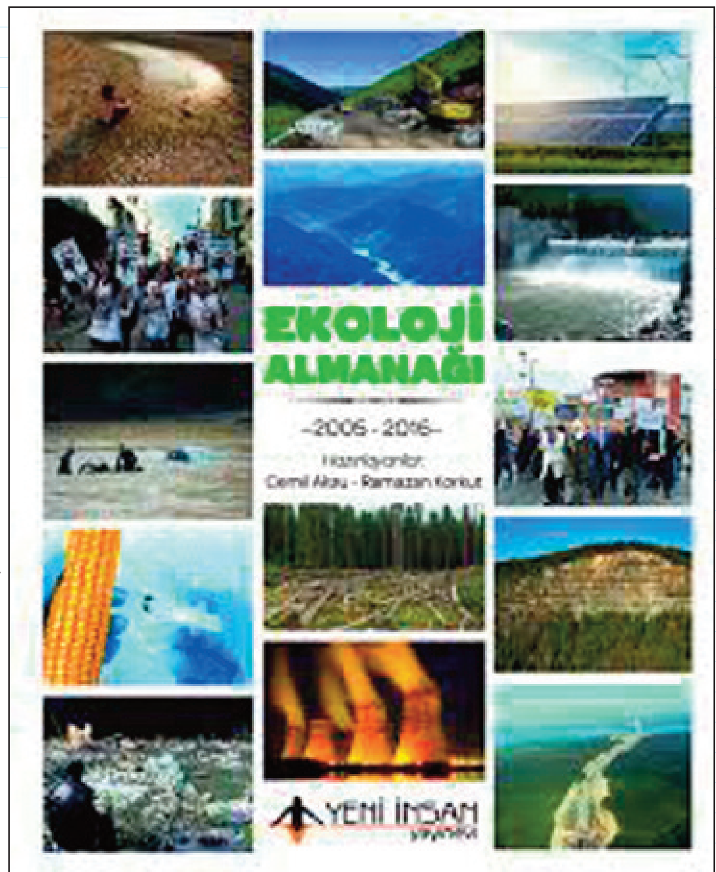
Söyleşi: Mahir Özkan

Yerkürenin ekolojik açıdan karşı karşıya olduğu yıkım ve beklenen olası sorunlara dair kısa bir değerlendirme yapar mısınız?

Dünyayla birlikte Türkiye'de de çok büyük bir yıkım yaşanıyor. Bir zamanlar Marx'ın söylediği gibi, "sermaye yüzde 10 kar için her yerde çalışmaya razıdır; kesin yüzde 20, iştahını kabartır; yüzde 50, küstahlaştırır, yüzde 100, bütün insani yasaları ayaklar altına aldırır; yüzde 300 kar ile, sahibini astırma olasılığı bile olsa, işlemeyeceği cinayet, atılamayacağı tehlike yoktur." Bugün de, göz göre göre yok oluşa gitmemize rağmen, bu yıkımın sorumlusu olan devletler ve şirketler alınması gereken tedbirleri almıyorlar, bilakis doğanın yıkımına, iklim krizine neden olan faaliyetlerine tam gaz devam ediyorlar.
Tek tek projelere odaklanıldığında insanlar, ne olacak sanki, birazcık ağaç kesilmişse, maden için dağda koca bir delik açılmışsa, birkaç köy ortadan kalkmışsa vb. diyebiliyor. Yerelde insanlar sadece kendi yaşam alanıyla ilgili kısmı görüp ona ya razı oluyor ya da karşı çıkıyor. Ama toplamda ülkemizde ve dünyada savaşlardan, etnik çatışmalardan sonra en önemli kitlesel göç nedeni küresel iklim krizi.
Bilimsel araştırmalara göre insanların doğaya verdiği zarar canlı türlerinin yok olma hızını normalden bin kat arttırdı. Dünya çapında sadece 2012 yılında Türkiye yüzölçümünün dörtte birinden daha fazla bir orman alanı yok oldu. Dünyada orman kaybının en çok yaşandığı bölgeler, ne yazık ki yüzbinlerce canlı türünün yaşadığı Brezilya, Güneydoğu Asya ve Orta Afrika'nın tropik ormanları. Türkiye'de de kontrolsüz şehirleşme, turizm, otoyol, maden ve diğer yapılaşma projeleri yüzünden yüzbinlerce hektar orman kaybı oldu.
Ormanlar, tarım alanları yok oldukça canlı türleri de yok oluyor. Doğa bir bütün, yok olan her bir canlı türü, canlı yaşamın fakirleşmesi, besin zincirlerinin kopması demek. Toprağın, suyun, havanın kirlenmesi demek. Bütün bunlar dönüp dolaşıp yine insanları vuruyor. İklim değişikliği kuraklığa, aşırı yağışlara, istikrarsız hava koşullarına neden oluyor. Bütün bunlar da, başta fakirler, yaşlılar, çocuklar ve kadınlar olmak üzere herkes üzerinde ölümcül sonuçlar yaratıyor. İklim krizi nedeniyle her yıl 200 bin civarında insanın öldüğü tahmin ediliyor.

Ülkemizde siyasal iktidarların ekolojik meselelere yaklaşımı konusunda ne söylemek istersiniz?

Türkiye'de daha önce de çevresel yıkıma neden olan bir çok proje, yatırım vardı. Başlı başına plastik kullanımı büyük bir çevresel felaket. Karadeniz'de yol kenarları, dolgu alanları hep çöplük. Fakat 2002'de iktidara gelen AKP ile beraber, inşaat ve enerji sektörleri üzerinden kalkınmayı esas alan bir birikim rejiminin hayata geçirilmesi ile birlikte, memleketin her tarafı şirketlerin hücumuna uğradı. AKP ve onun zihniyetini paylaşanlara göre doğa bedava, kamu arazileri peşkeş, tarım alanlarını "zorla acele kamulaştırma" ile sahipsiz köylünün elinden almak işten bile değil. AKP etrafında toplanan ne kadar şirket varsa derhal yağmaya başladılar. Elektrik üretiminin şirketlere açılması ile DSİ, bütün dereleri satışa çıkardı. Yağmuru bol, dereleri gür olan Karadeniz şirketlerin en fazla hücum ettiği yer oldu. Tabi bir de Akp'nin en fazla oy

aldığı yer olduğundan, şirketlerin "dikensiz gül bahçesi" olarak gördükleri bir yer. Nitekim, AKP'nin güçlü olduğu yerlerde şirketler, vadiler, ormanları keyiflerince talan ettiler. Bir kısmının zarar kapıya dayanınca aklı başına geldi ve onlar da şirketlere karşı çıktı. Biraz muhalif kesimlerin olduğu yerlerde son güçlerine kadar direndiler, şirketlere ve onların arkasındaki AKP'ye.

Almanağınızda kronolojik olarak işlediğiniz doğanın bu her düzeyde tahribine karşı yürütülen ekoloji mücadeleleri konusunda neler söylemek istersin?

Şirketlerin hayasızca akınına karşı Anadolu'nun ücra noktalarında, Karadeniz'de Akdeniz'de her yerde başta köylüler, üreticiler, muhalif/muhtelif güçler de direnişe geçti. Neredeyse her ilde, ilçede çevre koruma dernekleri, platformları kuruldu. İnsanlar mahkemelerde, sokaklarda hak mücadelesine tutuştular. Bilirsiniz, köylü için mahkeme kapısı, devlet kapısı ölüm gibi birşeydir. "Allah kimseyi devlet kapısına düşürmesin" derler. Basit bir itiraz dilekçesi vermekten, şirketlerin mafyavari saldırılarına kadar birçok alanda direndiler. Bütün bunlar, Türkiye tarihinde ilk kez yaygın bir demokrasi bilinci, haklarına sahip çıkma, hak arama bilinci yarattı. Bu büyük bir dönüşümdür. Nitekim bunun meyvesini her geçen gün daha fazla görüyoruz. Oluşan hukuksuzluk ve darbe koşullarına rağmen insanlar direnmekten vazgeçmiyor.
HES'ler, termik santraller, maden ocakları, mermer ve taş ocakları vb. derken şirketler her tarafı yağlamaya başlarken, suyundan, tarlasından, yaşam alanından, köyünden olmak istemeyen köylüler de direnişe geçti. Çünkü Artvin'de Çoruh vadisinde yaşandığı gibi, şimdi Cerattepe'den dolayı yaşanacağı gibi, bütün bu projeler insanların yerlerinden yurtlarından göç etmesini zorunlu kılıyor. Barajlar nedeniyle, Çoruh'un kıyısındaki bereketli tarım arazileri yok oldu, köyler su altında kaldı. Yusufeli komple kalkmak zorunda. Çoruh'un kenarında asırlardır tarım ve hayvancılık yapılıyordu. Onlarca çeşit üzüm, armut, elma yetişirdi. Berta fasulyesi, Artvin zeytini vardı. Pirinç vardı. Akdeniz ikliminin yaşandığı Çoruh havzası, bölgenin gıda deposu sayılırdı. Şimdi ta Antalya'dan Ege'den geliyor sebze.
Çoruh havzasında yaşananlar çok somut ve ibret verici. Düşünün, belki atalarınızdan beri asırlardır yaşadığınız bir yeri terk edip, şehrin birine yerleşmek zorunda kalıyorsunuz. Bu sadece basit bir göç değil. Atalarının yurdunda yaşayan biri, asırlar boyunca insanların biriktirdiği bir bilginin son taşıyıcısıdır. O bir avuç toprak hangi yöntemlerle ne zaman hangi sebze yetişir, nasıl aşılama yapılır, tohumlar nasıl saklanır, hangi bitki hangi şifa özelliğine sahiptir... bütün bu bilgiler asırları bulan insan doğa ilişkisinin imbiğinden süzülüp bugüne ulaştırılan bilgilerdir. Her köylü bir doğa bilginidir, botanikçidir, biyologdur, astrologdur. Kültür dediğimiz de bunlar değil midir? Kültür kelimesinin Türkçe karşılığı biliyorsunuz ekin'dir. Bütün kültürümüz ekindir. Tarımın bitirilmesi, kültürün bitirilmesidir. Anadolu, insansızlaştırılırken sadece topraktan bağımızı koparmıyorlar, asırların birikimi ekin'le, kültürle, tarihle bağ da koparılıyor. Üretici, kendi toprağında kendi efendisi iken kentte bir borç kölesi, ücretli köle haline getiriliyor.

Ekoloji almanağı fikri nasıl doğdu ve böylesi bir almanak hazırlamanızın amacı ne idi?

Bir Ekoloji Almanağı da, bütün bu mücadelelerin unutulmaması, geleceğe taşınması, bir çetelesinin çıkarılması, aynı zamanda hem yaşanan yıkımın büyüklüğünü hem direnişin büyüklüğünü bir arada gösterebilmek fikrinden doğdu. Kimler gelmiş geçmiş, neler yapmış. Onları da unutmamak gerekir. Aynı zamanda bütün bu yıkımın sorumlusu olan iktidarın suç dosyasıdır Almanak.
Yaklaşık iki yıllık bir çalışmanın ürünü. Ramazan Korkut'la birlikte, yüzlerce internet sitesinde, gazete arşivlerinde taramalar yaptık. Binlerce internet sayfası okuduk, taradık. Buna rağmen birçok eksik var, Almanak'da. Almanak yayıma hazırlanırken eşimle beraber tutuklandım. Bilgisayarıma el konuldu ve bazı eksik kısımlar bilgisayarımda kaldı. Ama zaten bu bir ilk. Dilerim arkası gelecektir. ■

Publik Publik Hemşin'i İsteriz

"Hemşin ve çevresinde açığa çıkan ekolojik katliam maalesef, "Çocuklar derelerde yüzebilecek mi?" meselesinin çok daha ötesinde."

Evrim Kepenek

Anadolu'nun Gözleri belgeselinde çocukların söylediği tekerleme insana o kadar çok şey çağrıştırıyor ki. Belgeselde belli ki Hemşin'in bir yaylasında olan çocuklar tek sıra halinde yayla evleri arasında dolaşıyor ve "Publik publik yağ isteriz Allahtan güneş isteriz veren cennet kuşu olsun vermeyen cehennem kütüğü" diye sesleniyor. Tekerleme böyle ilerlerken sizde o doğanın içinde hissediyorsunuz kendinizi.

Peki, çocukluğumuzun ana vatanı doğa, Doğu Karadeniz doğası, sizce sonraki kuşaklara kalabilecek mi? Bizden sonraki kuşaklar da, özgürce derelerde yüzüp, taş sektirme oynayıp, ağaçlara tırmanabilecek mi?

Hemşin ve çevresinde açığa çıkan ekolojik katliam maalesef, "Çocuklar derelerde yüzebilecek mi?" meselesinin çok daha ötesinde. Çünkü, Fırtına Deresi'nde yapılmak istenen hidroelektrik santrallere karşı mücadele eden ve kazanan Hemşinliler, bugün hem yaylalarını, hem derelerini hem tarihi evlerini - yayla evlerini kaybetmekle karşı karşıya.

Hemşin coğrafyasının yok edilmesi için düğmeye çok uzun zaman önce basıldı. Ancak, bu yazının konusu şimdilik yakın zamana odaklı.

Koruma kararları yok sayıldı

2017 yılının Ağustos ayına gidelim. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "Allah'ın bize verdiği Ayder bambaşka, ama biz Ayder'i kirlettik rezil ettik." dediği Ayder'de Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tarafından uygulanacak Kentsel Dönüşüm Projesi için ihale yapıldı. Üstelik, bunun yapılmaması için bölgeye ilişkin beş ayrı koruma kararı vardı. Koruma kararları yok sayıldı.

Hazırlanan imar planına göre beş farklı yayla modeli hazırlandı. Ancak, bu planların bölge halkının yaşam hakkından daha çok turistlerin kullanımı için daha çok otel ve yaşam alanı planlamasını içeriyor.

Koruma alanları tamamen turizme açıldı

Bölgeyi yok edecek olan ikinci düzenleme de Ağustos 2018'de Kültür ve Turizm

Bakanlığı'nın, kamu taşınmazlarını ülke turizmine kazandırma gerekçesine dayandırdığı yönetmelik değişikliğinde oldu. Resmi Gazete'de yayımlanan yönetmeliğe göre, mesela, bölgede birden fazla turizm tesisi olması halinde, bunların yatak kapasiteleri oranında hissedarı olarak kurulan anonim şirketlere veya bu amaçla kurulan birliklere, 49 yıla kadar tahsis yapılabilecek.

İmar Barışı aslında doğa katliamı mı?

Hemşin'in yaylalarında imar barışı adı altında doğa katliamına açıldı. WWF tarafından korunması gereken 200 ekolojik saha arasında gösterilen ve yerli-yabancı turistlerin akınına uğrayan Rize'nin Fırtına Vadisi'ndeki dere yatağına otel, pansiyon, restoran ve otopark inşa edilmeye başlandı. İmar Barışı'nı fırsata çeviren turizm sektörü yaylalarda yeni otel inşaatlarına başladı.

Hemşin coğrafyası bugün ekonomik gerekçelerle yok ediliyor. Bölge halkı kimi zaman kazanç elde etmek için "turizm cazibesine" kapılıp kendi yaşam alanlarını korumazken, devlet de, talanın önünü yasal yollarla açıyor. Talana karşı sokak mücadelesi zaten olağanüstü hal nedeniyle sona ermiş durumdayken hukuk yolu da yönetmeliklerle tıkanıyor.

Ayder Ayder gibi değil. Araç ve insan trafiğinden hareket edemiyorsunuz. Akan derenin, vızıldayan arının, doğanın sesini duyamıyorsunuz. Yaylalar yayla gibi değil. Günü birlik, "fotoğraf çek sosyal medyaya at" turizminin geldiği noktada, tüm yaylalarda minik çöp yığınları görülüyor. Yaylalarda hızla yükselen butik oteller, lokantalar görüntü kirliliği bir yana, doğal hayatın akışını da son derece olumsuz yönde etkiliyor.

Ne olmuştu?

Çamlıhemşin İlçesi'nde bulunan Ayder Yaylası, 1987 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile 'Turizm Merkezi' ilan edildi. Aynı zamanda belediye mücavir alanı olan ve doğal güzelliği ile öne çıkan yaylada bu tarihten sonra gelişigüzel yapılaşma başladı. 1994 yılında Milli Park, 1998 yılında ise Doğal SİT Alanı ilan edilerek koruma altına alınan Ayder, 2006 yılında da Bakanlar Kurulu Kararıyla, 'Kültür ve Turizm Koruma Gelişim Bölgesi' ilan edildi. 1998 yılında Doğal SİT Alanı ilan edilen yayla için yasaya göre valilik tarafından 2 yıl içerisinde Koruma Amaçlı İmar Planı oluşturulması gerekiyordu. Ancak, aradan 19 yıl geçmesine rağmen yayla için imar planları hazırlanmadı. Çamlıhemşin İlçesi'nde bulunan Ayder Yaylası, 1987 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile 'Turizm Merkezi' ilan edildi. Aynı zamanda belediye mücavir alanı olan ve doğal güzelliği ile öne çıkan yaylada bu tarihten sonra gelişigüzel yapılaşma başladı. 1994 yılında Milli Park, 1998 yılında ise Doğal SİT Alanı ilan edilerek koruma altına alınan Ayder, 2006 yılında da Bakanlar Kurulu Kararıyla, 'Kültür ve Turizm Koruma Gelişim Bölgesi' ilan edildi. 1998 yılında Doğal SİT Alanı ilan edilen yayla için yasaya göre valilik tarafından 2 yıl içerisinde Koruma Amaçlı İmar Planı oluşturulması gerekiyordu. Ancak, aradan 19 yıl geçmesine rağmen yayla için imar planları hazırlanmadı.

Koruma planlarının uygulanması halinde yapılaşma tipi ve yoğunluğunun ancak projeler dahilinde yapılabileceği Ayder Yaylası, her geçen gün doğal özelliğini yitirdi. Kaçak ve beton yapıların inşa edildiği yayla ve çevresinde yüzlerce kişi, kaçak yapılaşma ile SİT ve Milli Park yasalarına muhalefetten yargılandı. Çamlıhemşin Belediyesi Meclisi, Ayder Yaylası'ndaki 290 yapıdan 158'i hakkında, kaçak ve ruhsata aykırı olduğu gerekçesiyle yıkım kararı aldı. Kaçak ve ruhsata aykırı yapıların yıkılması için Kamu İhale Kanunu'nun ilgili maddesi uyarınca hizmet alımı yoluyla açık ihaleye çıkıldı. Ancak yıkım ihalesine katılan firma olmayınca kaçak yapılar yıkılamadı. İmar Barışı meselesi çıkınca da yeni oteller yapılması için harekete geçildi.

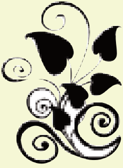

"HESO DAYI, Trabzon'un Araklı ilçesinde başkanlığını yaptığı iktidar partisinin siyasi gücünü kullanarak kendi köyü Kizirnos'un deresi ve o dereyi besleyen ırmakları HES'çilere peşkeş çeken, kendisi de HES inşaatlarından taşeron olarak nemalanan bir kişinin hikayesidir. Karikatürler, Mecit Çeliktaş'ın da aktif katılımı ile Kizirnos'ta az sayıda insan tarafından verilen HES karşıtı mücadeleden esinle çizilmiştir. HESO DAYI, çizerimizin anne tarafından akrabası olduğu için karaktere bu isim verilmiştir."

Mecit Çeliktaş

YAZ KURAK GEÇTİ DERELERİN SUYU ÇOK AZALDI. BİR YERLERDEN SU BULMALIYIM YOKSA ÇOK BÜYÜK ZARAR EDERİM. SANTRAL BİR HAFTADIR ÇALIŞMIYOR NEREDEN SU BULABİLİRİM??!?

İNDİR LAN AŞAĞI ÇABUK NEREYE GÖTÜRÜYORSUN BENİ MANYAK HERİF! OLUM ŞURDAN Bİ KURTULİYİM SENİNLE DİPLERE DOĞRU DALIŞ YAPACAĞIZ

HAH HAH HAH NASIL YAKALIYCAN BENİ BAKİYİM BACAKSIZ!

YUKARIDA AİLE VAR ALOOO

ULAN Bİ UYKU UYUTMADIN! AYI OĞLU AYI SOKIYIM MI LAN SENİ! HEE YAPIYIM MI Bİ YILANLIK HAZIR UYURKEN

YAĞMUUUR
YAĞMUUUR
YAĞMUUUR
AALLAAAHIIM
YAĞMUR YAĞDIIIRR
YAĞDIIIRR
EEEYYY ALLAHHIM
YAAAAĞMUUUR
MEVLAAAMM
YAĞMUR ALLAHIIM
YAĞMUUUR
YAĞMUUUR
ALLAHIM YAĞMUUUR
AALLAAAHIIM
YAĞMUUUR
YAĞMUUUR
YAĞMUUUR
YAĞMUUUR

DAHA İÇTEN BAĞIRIN ULAAAN YİRMİ DAKKA İÇİNDE YAĞMUR YAĞMAZSA KURŞUN YAPACAK ONA GÖRE!!

Ağustos ayının 27'si öğlen sonrası, Hopa'nın köylerinden Garci'de, karayemişler ve kocaman armut ağaçları altında, yeşillikler içindeki vadiyi seyrederek, çay makası, çıngırak sesleri ve köy camiinden ara ara duyulan anonslar eşliğinde, bir kuzeninin düğün hazırlığı sırasında konuştuk **Entu Grubu**'nun kurucusu **Harun Topaloğlu** ile...

"Herkes kendi olduğunda bir hikaye ortaya çıkıyor"

Söyleşi: Şafak Şahin - Hikmet Akçıçek

Hikmet Akçiçek- Kemalpaşa'da 1980'lere doğru evlere telefon bağlandı. Bizim insanları bilirsin, telefon çalınca telefonu açan kişi kelimelerin üzerine basarak 'kimsin?' diye sorardı. Karşı taraf yabancıysa azarı yedim sanır. Rahmetli anneme "efendim" demeyi öğretmiştim... öyle güzel "efenduuuum" derdi ki sesi hala kulağımdadır. Şimdi ondan değilse "kimsin" sen?

Telefonla ilgili benimde bir anım var. Ablam, daha genç olduğu için telefonu açtığında önce kim olursa olsun efendim derdi. Eğer arayan bizden biri ise, daha abla nasılsın diye soramadan, 'konuşma konuşma, ne oldİ, niye ariyorsun?' diye başlardı. Ben kimim, Garci'de 1981 de doğmuşum (hastane olarak Rize'de) 16-17 yaşına kadar bil fiil burada yaşadım, yaylacılık yaptım. Babamla birlikte üç ay bil fiil yaylada kalıyor, okul açılmadan bir gün önce Hopa'da tıraş oluyordum, sonra doğru okula... 17 yaşında Trabzonspor maceram oldu. Sonra ayağım kırıldı 2-3 yılda toparladım. Almanya'da ablam vardı, onlar çağırdılar. Almanya'dan İtalya'ya İspanya'ya geçme düşüncesi ile vize almak için İstanbul'a geldim. Üç aylık vize süresi vardı, bir kafede

çalışıyordum. Bir gün o kafede Kazım'la tanıştım, ondan sonra da başka bir hayat başladı.

H.A- Kazım Koyuncu'dan devam edeyim, bir röportajında geçiyor, Kazım Koyuncu adeta elinden tutarak sahneye sürüklemiş seni. Kazım 2005'te vefat etti, sen de Kazım'dan sonra kolayı seçip 3-5 yıl içinde bir albüm yapabilirdin. Ama böyle bir yol seçmedin? Aradan 11-12 sene geçti 2016 yazında albüm çıkardın. Bu kadar niye bekledin, başka bir derdin meramın mı vardı?
Kendimi bulmaya çalıştım o zaman zarfında. 2005 ten sonra bir sene hiç bir şey yapmadım, yapmayacaktım da. Başa dönersek hayatımda müzik yoktu, Kazım, 8 Martta Beşiktaş'ta bir kültür merkezinde zorla sahneye çıkardı, orada bir horon oynadım. O horon hikayesinden sonra 4. konserde önüme mikrofon koydu. Kazımdan sonraki furyada 3-4 yıl Mis sokakta, Sokak barda çaldık, grup orada kuruldu. Onlar her gittiğimde hadi grup kur, sen yaparsın diyorlardı. Ya gidin işinize diyordum ben de. Bi de soğudum, her şey 6 ay içinde oldu, ağır bir durum. Ben Kazım'a saygı duyup sahiplenmeye çalıştım. Bu da beni kendi yapacağım müzikte geliştirdi.

H.A- Şöyle mi diyorsun; Kazım'ın bir müzik yapış, yaşayış tarzı, felsefesi vardı, ben onu gördüm, yaşadım, eğer buna saygı duyuyorsam ben de kendi tarzım, kendi ruhumun müziğini yapmam lazım.
Evet, ki ondan bahsedebileyim, onun ismini zikredebileyim...

H.A- Onu taklit etsen o olmayacak, o furyadan yararlanmak olacaktı?
Albümlere bakıyorum yenilikçilikten bahsediliyor, barı bunu söyleme, deki ben taklit ediyorum, canıma minnet. Ya da ben çok sevdim, çok özendim adamın yaptığını bire bir çalmak istiyorum, buna da saygı duyarım. Ama çıkıp ta doğu ile batıyı sentezliyoruz, tulum ile gitarı bir araya getiriyoruz evrensel bir sound yakalıyoruz... yapmayın, bunu zaten yapmışlar. Tonlarınız aynı, akorlar aynı, şarkının ismi, sözleri değişiyor yalnız. Benim kendi albümümü yapma, kendi soundumu yakalama hikayem 5 sene sürdü. Kazımdan sonra grup kurulduktan 6 ay kadar sonra bilinen bir yapımcı firmadan geldiler, albüm yapalım diye...

H.A- Piyasa Kazım furyasından yararlanmak istiyor?
Yararlandılar da, albümler patladı. Biliyorsun egoların yüksek, tatlı olduğu bir dünya. Ben de 23-24 yaşlarındayım. Niye böyle bir şey yaptın deseler de kızamazdı kimse bana.

H.A- Harun, şimdi eğri oturup doğru konuşalım, Kazımdan sonra birileri onun izinden bir şey yapacaksa bunlardan biri de sen olurdun. Birlikte sahne almışsın, vokal yapıyorsun, horon oynuyorsun...
O noktada ince bir çizgi yürüyor, X firması albüm yapalım dediğinde, tamam yapalım ama ne yapacağımı bilmiyorum ki dedim. Nasıl bir albüm yapacağız ? E.. repertuar oluşturalım falan... Dedim ne olacak, bunun rengi, tadı, tuzu, tarzı nedir? Bir gün albüm yapmak istersem, kapısını açık bırakalım, ama ben şimdi tüketiyorum dedim. İlk sahneye başladığımda sadece sahneyi öğrenmek istedim, o diyaloglar, kendi öz güvenim, anlatmak istediğim şey, müzisyenlerle tanışma. İstanbul'a gelip Beylikdüzü'nde de çalışıyor olabilirdim. Kazımdan kaynaklı güzel insanlarla temas ettim. Cihangiri O'nun ilişkileri üzerinden tanıdım, oradaki insanlar, o bakış, bu benim için bir şanstı. Neden taklit etmiyorsun diyorsan ben buna çok saygı duyuyorum, bu bir nimet, çok yakınları da uzağındakiler de bu nimetten yararlanıyoruz. Herkes kendi olduğunda o hikaye ortaya çıkıyor.

H.A- Kazım kendi idi böyle bir hikaye ortaya çıktı. Ben de Harun'um kendi hikayem olmalı diyorsun.. bastığım toprak aynı, ama duygum, beğenilerim, sesim farklı...
Evet, O kapı araladı bizlere. O rock seviyordu, ben reggae seviyorum, tınısını, ritmini...

H.A- 2000'li yılların başında Hemşin ezgilerini ▶▶▶

bir albüme dönüştürmek istediğimde nerede ise Kazım dışında bizim ezgileri seslendirebilecek müzisyen yoktu. Şimdi müzik yapan, müzik eğitimi alan epeyce genç var. Bu Hemşin kültürü açısından çok sevindirici bir gelişme, bu vesile ile üreten, icra eden tüm müzisyen dostlara sevgilerimi iletmek istiyorum. Bunlardan üzerinde durmak istediğim iki grup, farklı yönleriyle dikkat çekiyor ve beni de heyecanlandırıyor;

Entu ve Meluses. Çoğu müzisyen arkadaşımız genel Karadeniz müziği ekseninde yol alırken Meluses başka bir şey yaptı; söz ve müzikler kendi üretimleri, ayakları Hemşin coğrafyasına, dağlarına, yaylalarına basıyor, bahçede hıyandır, horte dzidze madzun tiyets, xadulig vb... çocukluğumuzdaki tınılar ve bunu rock soundu ile yaptı. Entu da ise başka bir şey var; siz de klasik çizgiyi takip etmediniz, başka bir mayalanma, kendini bulma çabanız oldu, saygı değer, güzel bir duruş bu. Dostiko albümünüze baktığımızda, bu coğrafyadan, Hemşin dilinden, fonetiğinden beslendiği görülüyor, ama hiçbir ezgi bildiğimiz gibi başlayıp bitmiyor, siz onu parçalamışsınız, bi bakmışsın dağa çıkıyor, bi bakmışsın vosvosa binmiş cihangirde dolaşıyor, bir yandan rock soundu da var, zaman zaman doğaçlamaya kaçıyor, geneline de reggae tınıları hakim. Şimdi biraz dergi dili ile sorayım kafanız mı karışık, yoksa Karadeniz müziğinin reggae ile ne alakası var? Ne yapmaya çalışıyorsunuz, niyetiniz nedir?
Sokak barda çaldığımız dönemde tamamen tüketiyorduk, var olanın aynısını çalıyorduk. Ama evde ben reggae müzik dinliyordum, ondan keyif alıyordum, öyle yaşamayı da seviyordum. Yani reggae müzik yapalım bu eksik, bu tutar gibi bir durum değil... Sen niye reggae müzik yapıyorsun diye kimse bana söylemez, zaten öyleyim, hayata da öyle bakıyorum, bu albüme de yansıdı. Ben biraz da şarkıların Hemşince ya da Karadeniz ezgisi olup olmamasını değil de farklı enstrümanların çakışmasını daha çok önemsiyorum. Trombonlar, trompetler, saksafonlar, perküsyonlar ve tulum yan yana geliyor, bu ritimle İzmir'deki konser daha anlaşılır oluyor, oradaki adam daha kolay yakalıyor durumu.

Şafak Şahin- O zaman sizin söz yaratımından çok müzikal olarak bir şeyler üretip onun alt metnine Hemşinceden ya da kültürden bir şeyler koyma gibi bir tarzınız var.
Alt metin değil, direk beslendiğimiz yer burası, bu coğrafya. Bi de bu albümün parçalarını konserler için yaptık, albüm için yapmadık. Sahnemiz doğaçlamaya çok açık, sahnede bir an geliyor hadi caz yapamaya başlıyorsun. Şarkılar sahnede şekillendi, albüme taşırken de bozmak istemedik.

Ş.Ş- Albümünüzün adı Dostiko. Bunun Hariçten Gazelcilerden Ömür Kılıçarslan'a uzanan bir hikayesi var galiba?
Sokak barda onlar Cuma biz Cumartesi çalıyorduk, ama bir araya gelemiyorduk, uzaktan takip ediyordum. Böyle sakallı, sözleri kendisi yazıyor, derdi var, sözler yıkılıyor.

Ş.Ş- Farklı bir enstrüman deniyordu.
Evet 'Çağlama', kendisi yapmıştı bir arkadaşıyla. Sonra İzmir'de bir festivalde bizim grup gelemedi. Son gün son grubuz, kıvranıyorum... Baktım Ömür, hadi gel doğaçlama yapalım, birlikte çalalım dedi... olur mu, olur... Ömür çıktı sahneye bütün gruplardan ekibi oluşturdu. Ben girdim onlar da arkadan ne yakaladılarsa. Çok eğlendiğimiz bir akşam oldu. Sahneden indikten sonra Ömür ya ben Entu'da çalmak istiyorum dedi. Dedim kurban olayım, ne demek. Gel Entu'da çal diye teklif edemeyeceğim, derviş gibi bir adamdı. Tabii ki seve seve dedim. Birlikte bir iki konser yaptık. Sonra Ömür'ü kaybettik. Ben Ömüre Dostiko diyordum.

H.A- Reggae ile Karadeniz müziği arasında bir köprü kurdun. Nasıl buluyorsun Karadeniz

ritmi ile Reggae ritminin buluşmasını?
Aslında reggae ritmi ile Karadeniz ritmi aynı. Aksak ritimli es'li parçalar çok var her iki müzikte de. Biz zaten reggae yapıyormuşuz, ama kimse bunun farkında değildi. Bence grup olarak müzik yapıyorsan, önce ritmi bozman lazım. Karadeniz müziği için de bu böyle, istediğin akoru değiştir, ritmi değiştirmiyorsan üzerine ne çalarsan, hangi aletle çalarsan çal Karadeniz oluyor... bizim ilk yaptığımız şey ritmi bozmak oldu. Onun dışında ne müziğin melodisini ne tulumun tınısını ne de sözleri bozduk... Tulumun melodisini gitarla aynen çalacaksan gitara ne gerek var. Biz tulumu kullanıp insanlara başka bir şey sunduk. Tulum var, ben de varım, vokal olarak Karadenizliyim, eksik olan başka bir dünya, biz onu katmaya çalıştık müziğimize. Derdimiz buydu ...Benim Karadeniz müziğine yön vermek gibi bir derdim yok... benim bu albümle ilgili tek mutluluğum şu olur, ileride gerçekten iyi Reggae müzik yapan birileri çıkar, kurban olayım siz yürüyün der, biz geri çekiliriz.

H.A- Buradan devam edelim. Yolumuz gene Kazım'a çıkıyor. Kazım'la benim de seninkine benzer bir hikayem var. Hemşin ezgilerini derlediğimde niyetim bunları Kazım ile bir albüme dönüştürmekti. 2000'li yılların başında Kazım solo albümü için repertuar oluşturuyordu, Kadıköy'de Lusnika kafede ella ella dahil birkaç Hemşince ezgiyi seslendirdim. Orada Kazım beni dinledikten sonra sanki benim niyetimi anlamış gibi 'Hikmet abi, bu şarkıları Hemşince bilen birinin söylemesi lazım, senin söylemen lazım,' dedi. Haydaaa....Benim aklımda söylemek gibi bir düşünce yok. O zaman anladım ki Kazım zaman ayıramayacak, iş başa düştü.. Ne dersin, bizim yaptıklarımızın önümüzdeki süreçte buralarda üretilecek müzikler üzerine nasıl bir etkisi olur. Boşa mı kürek çekiyoruz, yoksa bir karşılığı var mı?
Buna başka bir örnek vereceğim. Yılı tam hatırlamıyorum, Meluses Maruf ile Koray beni aradılar. Abi dediler bizim elimizde

> Kazımdan kaynaklı güzel insanlarla temas ettim. Cihangiri O'nun ilişkileri üzerinden tanıdım, oradaki insanlar, o bakış, bu benim için bir şanstı.

kendi yazdığımız şarkılar var, sana vermek istiyoruz. Cihangirde bir kafede oturduk, birlikte çay içtik, ben buralardan, alışıldık şeyler bekliyorum... Taktık kulaklıkları dinledik, 7-8 parça. Dedim ki siz bu parçaları niye bana veriyorsunuz? Nasıl dediler. Siz söylemişsiniz, bunu zaten yapmışsınız. Derhal grubu toplayıp Meluses olarak başlayın dedim, şaşırdılar. Olur mu olmaz mı... dedim ki ben de destek olurum. Sonra bizimle ön grup olarak sahneye çıktılar, albümü de bizden önce yaptılar. Bu vesile oluyor işte abi. Şimdi Kemalpaşadan müzik yapan çocuklar arıyor, birlikte müzik yapsak veya yaptığımız parçaları bi dinlesen diye... Kesinlikle karşılığı var ve büyük bir etkisi var. Müzik öyle de güçlü bir şey ki söze ihtiyaç yok. Kazım'ın hiçbir şarkısında devrimci bir sözü yoktur. Ben seni sevduğumi dünyalara bildurdum/ gelevera deresi / kukuliim kukuli... ama herkes onu bilir, devrimcidir, duyarlıdır, onu yaptığı müzikle anlatmıştır.

H.A- Yani bir şey yapınca onun enerjisi

geçiyor insanlara diyorsun?
Ya da başka türlü geçiyor.

H.A- Mota mot geçmesi bir şey değil, mota mot geçiyorsa taklittir zaten... ama onun yaratıcı yansımaları farklı şekillerde etkiler insanı...
Etkilemez olur mu? Mesela Vova albümü, hemen koruma altına almak gerek o albümü, incelemek, üzerine konuşmak gerekiyor. Entu'nun Lazca, Hemşince derdi varla yok arası, ama Meluses öyle değil, Vova öyle değil. Vova müzikal olarak da başka bir yerde duruyor. Etkilenmiş olabilirim. Yıllardır Karadeniz müziği tavernalarda orgla söylenen vasat bir şeydi. Sonra bazı adamlar geldi. Fuat Saka'nın büyük emeği vardır bu konuda, sound olarak, başka bir kafa başka bir anlayış. Volkan Konak gitarı sokmuştur Karadeniz müziğine, Birol Topaloğlu'nun Laz müziğinde otantik boyutu ile çok önemli bir yeri var, hele onun ilk albümü, sonra Vova... Kazım bunu tuttu kitlesel hale getirdi, festival alanlarına taşıdı.

H.A- Popüler alana taşıdı, sahne sunumu ile artistik bir boyut kattı...
Ve bunu o kadar güzel yaptı ki, mesela üniversite öğrencisi söylemeye, tulumla dans etmeye başladı... Bizim problemlerimizden biri bu, biz horon oynatmaya çalışıyoruz, horonu oynayan oynasın, mevzu dans ettirmekte... herkesi içine kat.. Kazım bunu yaptı...

H.A- Entu deyince Harun Topaloğlunu biliyoruz. Şu anda sahnede veya albümde bu çalışmaya emek veren arkadaşlardan bahseder misin.
8-9 yıldır Raşit Pekmezci gitar, elektro gitar çalıyor, bas gitarda Ahmet Pekmezci ve tulumda da Aycan Yeter ile birlikteyiz. Son 2-3 yıldır da davulda Bartu Özbatur, perküsyonda Mert Baycan, trombonda Su Doğan, trompet de Nükhet Öztürk'ten oluşuyor grubumuz.

Tulumun melodisini gitarla aynen çalacaksan gitara ne gerek var. Biz tulumu kullanıp insanlara başka bir şey sunduk. Tulum var, ben de varım, vokal olarak Karadenizliyim, eksik olan başka bir dünya, biz onu katmaya çalıştık müziğimize. Derdimiz buydu

H.A- Dostikonun repertuarı daha çok sahnede çaldıklarımızdan oluşuyor dedin, nasıl oluyor repertuar oluşturma süreciniz...
Parçaları ben buluyorum. Birkaç sene önce Artvin, Ardanuç, Şavşat ve Hopa'nın bazı köylerini dolaştım Gürcüce parçalar topladım. Sound da o süreçte oluştu biraz. Ya da müzik varsa söz yazmaya çalışıyorum. Albümde de "haba" yı ben ve Mağruf yazdık... Parçaların çoğunun müzikleri Entu'ya ait, reggae atmanın sözleri anonim. Genelde Raşit'le ana hatları çiziyor grupla da biçimlendiriyoruz.

H.A- Son birkaç yıldır Karadenizli bazı müzisyenler memlekete taşınıyor.. Birol Topaloğlu Arhaviye yerleşti, Marsisten Korhan Özyıldız Fındıklıya taşındı... Birkaç ay önce bi baktık ki Harun da Garci ye Mağara yaylasına dönmüş, zaten saçın sakalınla da mağara adamı gibisin...
Dostiko'nun kapağından belli arç *(ayı).*

H.A- Nedir şehrin insanı tüketmesinden, yormasından mı kaçtın geldin, yoksa buraların senin için başka bir anlamı mı var?
Benim kişisel olarak şükretme gibi bir durumum oluştu. Niye oluştu, bir hırsa kapılamadım, zirveye çıkacağım, para kazanacağım, bilmem neyim olacak gibi... Ama tabi herkesin istediği gibi bir yaşam koşulum da olsun istedim. Bunlardan biri doğa idi. Şu anda 37 yaşındayım 18 yıl yaşadım kentte, kentin artık tadını biliyorum. Buraya 60 yaşında gelmenin bir manası yok.

Şimdi tam zamanı, şarabın hangisi güzel, hangi erik hangi zamanda yenir ya da peynirin tadı. Bir de ailemle vakit geçirmek istedim. Unuttuğum şeyleri tekrar hatırlamak, işte yaylada nasıl oluyordu, peynir nasıl yapılıyordu vs. Bir de İstanbul'da çok yoruldum. Evet bizim yaptığımız müziğin maddi bir karşılığı yok, bu senin kaygın olmuyor, para kazanıyorum, kazanmıyorum... ama insanlar hep bununla ilgili, başka hiçbir şey konuşmaz oldu, bunun bir parçası olurum diye kaygılanmaya başladım.

H.A- Burada olmak seni müzik olar da besler gibime geliyor?
Beslemez olur mu abi?

Ş.Ş- Doğa sağaltıyor insanı.

H.A- Böyle bir ortamda olmak, şuradan bu vadiye bakmak? Bizim Hemşin coğrafyası, sanki insanın ufkunu açıyor, yıkıyor, temizliyor, arındırıyor gibi geliyor bana, abartıyor muyum?
Abartmıyorsun... Bu bizim derhal yapmamız gereken bir şey. Ben bir iki sene sonra bunun keyfini daha iyi çıkaracağım, şimdi henüz tanışıyorum; annemle, babamla, akrabalarımla. Sabah kalkıp burada yarım saat oturmak her şeye bedel. Hem müzikal olarak daha iyi besleniyorum hem de ilişkiler olarak daha sağlıklı...

H.A- Yayla ile ilişkin nasıl, fotoğraflarından biliyorum sizin yaylayı, arkanda heybetli bir dağ, önün olduğu gibi açık, tepeden bakıyorsun, deminde söylediğim gibi sanki ufkunu açıyor insanın.
11 yaşında rakı içmeye başladığım yer yayla... o bulutların üstüne çıktığında başka bi dünya sanki... Çok heybetli... Birileri mesaj atıyor gelelim, yoga yapalım, bilmem ne yapalım diye.

H.A- Seni gene o bilinen kentli ilişkilerin içine çekici şeyler bunlar?
Ha yoga yapmıyorlar geldiklerinde, çünkü gerek duymuyorlar. Git otur diyorum orada, ille de bacağını şöyle yapmana gerek yok, orada oturman yeterli, o dere sesi, o dağlar... Bizim yaylanın özelliği; düz değil bizim yayla, 2400 metrede, 360 derece bir manzara...

H.A- Buradasın müziğin içindesin, inzivaya çekilme halın yok, ne yapmayı düşünüyorsun, önümüzdeki süreçte nasıl bir yaşam veya müzikle ilgili nasıl bir yol alacaksın...

Ha yoga yapmıyorlar geldiklerinde, çünkü gerek duymuyorlar. Git otur diyorum orada, ille de bacağını şöyle yapmana gerek yok, orada oturman yeterli, o dere sesi, o dağlar...

7 ay oldu geleli, biraz kendimle ilgilenmek istiyorum, kafamdaki İstanbul'u atıp, tamamen konuların değiştiği bir süreç yaşamak, buna fırsat vermek istiyorum, acele etmek istemiyorum, çünkü süreç kendiliğinden bir şeye evrilecektir diye düşünüyorum. Köylerde, daha içerilerde biraz sosyalleşmek istiyorum, oradan bir şey çıkacaktır... Hiç bir şey de çıkmaya bilir, bu da bir şeydir. Belki çok iyi çay toplayan biri olduğum ortaya çıkacaktır. Belki müzik yapmamam gerektiği ortaya çıkacak. Çünkü Dostiko kendime ait, ama müziğe girişim kendi irademle değildi, şimdi kendimi görmek istiyorum...

Dediğim gibi bir süre daha böyle gidecek, önce hem psikolojik, hem de fiziksel olarak buraya yerleşmek istiyorum. Grup arkadaşlarımın da gelebileceği, onları ağırlayabileceğim, muhabbet edebileceğimiz, müzik yapa bileceğimiz, kayıt alabileceğimiz bir ortam sağlamaya çalışıyorum. Belki albümü ful burada kaydetme imkanı olur, akustik olarak, makas sesi, kuş sesi, dere sesi gelsin... yakın projem bu. Bir albüm istiyoruz, ama albüm için önce böyle bir alt yapı oluşturmak istiyorum. ■

“Eski köye yeni mizah”

Sene 965. Çat’ten aşaği eniyorum, ben oğde katir arkade. Katira vurmişim yaği peyniri, benum yerum yok. Çamlihemşen’un dibinde Lazun birina rasladum. Kolinde çakir gözli bi kuş oturmiş, yokari doğri gelur.

İbrahim Karaca

O Turkiyi Ariyorum

Hiç unutmem, sene 69, Tahirun Sedri ile bal sağmaya gidiyoruz, elumde bakır getoğ, içi lazut godvoni doli. Eronebayir'un irmakte ayağum kaydi, lup deina suya düştum. Peteğun yanina gelduk, islak godvonler yanmaz. Yanmayince, arileri kafaya almak içun söyleduğumuz 'dobi yavri dobi dobi' ninnisi da işe yaramiyor tabii. Petekte çok bal var, ariler bali kapturmak istemiyor, işumuz zor. Sedri Dayi dedi ki ‘olo arileri da kizdurduk, şimdi boki yeduk, canini seven kaçsun’. Ben hemen can acisi ile bir turkiya başladum, ariler peteğun yuzinde toplanmağa başladi. Toplanti bitince biz zati alacağumuzi almiştuk. Şimdi düşuniyorum, yau o acikli turki hangisiydi.

Son Dakika

Dün gece Umeipos’a giren bir domuzoğli domuz surisi çok sayida lazuta zarar verdi, bahçeyi baturdi. Allahinden bezmiş muhabirumuz Abuzer’un bildurduğina göre, Gemukçi Fazli’ya ait patatisluğun durumi da hiç eyi deil. Sayin vali Kazim Parlak dikenli tellere domuz tarafinden takilan pusulayi alarak bir demeç verdi. Pusulada “üzulma Fazli, bostani baturdum ama yaz gelince zararug ne ise parasini verurum, çok zor durumum varidi, mecbur kaldum” şeklinde bişe yaziyordi. Hasar tespit için muhtara ulaşmaya çalişiyoruz ama Ayder tarafina baluk yemağa gitmiş.

Koyasen Dağden Yokari

Sene 965. Çat'ten aşaği eniyorum, ben soğde katir arkade. Katira vurmişim yaği peyniri, benum yerum yok. Çamlihemşen'un dibinde Lazun birina rasladum. Kolinde çakir gözli bi kuş oturmiş, yokari doğri gelur.
'Selaamunaleikum' dedum ama gozum hep kuşte. Olo bu nasi uysal bi kuştur deina duşunurken Laz anladi.
'Yayladaan mi geliursin?' dedi.
Hee dedum, nasi anladun.
-E ben ne bileyim daa, yuki vurdun katire kendun gidiursin tabanvay ilen.
'Olo hemşerim' dedum, 'habu koluga oturen kuş nedur, başka dal bulamadi mi?'
Uuu dedi, sen hiç bozkara cormeduun mi?
-Ne kara?
-Bozkara daa, atmaca, atmaca. Buni saliveriursin buldurcinun peşine, buldurcini tutup ceturiyur sana. Buldurcinleri sataarsin, haftade bi gadel yağ parasi kazanursin
-Do ne dersen? Habu kuşi katir ilen değişelum
-Ama katirung ilen baraber peynirleri da alurum
-Koyasen dağden yokari. Akşam evde oğul uşak muhlamayi peynirsuz mi yiyelum.
(Laz kolindeki kuşun kulağina eğilup dedi ki "coriyuur misin koduumun Hemşinlisini, kandurmek istiur beni". Zannetti ki duymadum ama duydum)

Tutacak Nabiz Kalmadi

Lukmon mokuarumden geliyorum, Gamioğ'de Akif'a rastladum. Barakanun başina "Aşiyan" yazmiş, ne demak olduğini sormadum. Sorsam nasil bir cevap alacağumi biliirdum. Bana bir çay doldurdi. "Ne oliyor Abuzer; seçimler bitti, herkesun nabzini tuttun, bundan sonra ne tutmayi düşuniyorsun, oy senun kereginugun..." diyordi ki, lafini biturmağa fursat vermeden onun da nabzini yakaladum. "Olo berak" dedi, "tamam söz, bir daha demiyeceğim".
Hazir gelmişken bir bardak daha çay doldurdum ve yeni padişaluk devri ile ilgili yorumlar yaptum. Arada bir bana gene bir miktar soğdi ama çok memnun oldi. Baktum ki demlukte çay kalmadi, bari ben da ufak ufak kalkayim dedum. "Peki Abuzer" dedi, "ne yapmami öneriyorsun, durumlar neriya doğri gidiyor, padişaha yakin kaynaklardan bişe duydun mi?". Vallai emice dedum, "yapacak tek şey var, yarun sabahten itibaren hiç bir şey yapma. Baksana biz ampuli çikaralum derken herif avizeyi takti ve balkon konuşmasinde 'Tesettürler Türkiye' dedi. En iyisi gel sana helal sut emmiş bir kari bulalum, evlen". (Burada bana bir laf dedi ama yazarsam ritük olaya el koyar). Hayde bana eyvallah, tutacak nabiz kalmadi, dükkani şimdiluk kapatiyorum.

Seçime Doğri

Meraba ben Abuzer. Bu köyun muhabiri olarak ara sira seyahata çikup, seçim yoklamasi yapiyorum ve halkumuzun nabizini tutiyorum. Bir torba lazuti omuzlayup değirmene göturdukten sonra, Bogina, Avromit, Hoçkun üçgeninde kisa bir seyahat yaptum. Bu bolgede iktidar partisi için durum vahim sayin seyirciler. Milletun cebinde beş kuruş yok, gençler işsuz. Koniştuğum bir delikanli dedi ki kimsenun yuzina bakamiyorum, telefonumde kontur kalmaduğini anliyabilurler deina ödum patliyor. "Geçen seçimdeki gibi gene sayin başbakana mi vereceksin emice" diye sorduğum herkes inkar etti. Otekina sordum vermemiş, botekina sordum vermemiş, kimse vermemiş. Geçen sefer vermiyen bu sefer hiç vermez. Umeroğli Muharem emiceye durumi anlattum. Zahide Hala'dan furça yemişti, kafasi bozulmişti. Ben vermedum diyen herkesa dumduz gittukten sonra, "Kimse vermedi ise bu .şeini ben mi bela ettum" şeklinde bir açiklama yapti. Bazi yerlere mecburen nokta koydum ve köyde nabiz tutmaya devam ettum. Kapida aptes almakta olan Sofioğli Nazim emiceye "sayin Karaca, gel bide senun nabzugi tuteim" deyince, "sen benum .kumi tut .muna .duumun çeplaği" diyerek elindeki baker kukmayi bana doğri firlatti, beni nerde bulursen.
Şu anda çok meşgulim ve kisa kesiyorum. Anket yaparak seçim çalişmasina devam ediyorum. Acil bir gelişme olursa came operlasinden anos yaparum.
Sayin Köyliler,
Beni tanirsiz, ben Derebaşli Mebusi. Bol keseden vaat ederek bir seçim çalişmasi yapiyor herkes. O, Bu, Şu, Oteki ve Boteki isimli partilerun hepisi ayni partiyedendur. Bunlara inanmayun. Haçapit 2. bolge bağimsiz mebus adayi olarak oylarunuzi Mebusi'ya verun, lazim olduği zaman gene gelup alursiz. Ötekilere verilen oylar kayip olur ve ara ki bulesiz. Kimse benum kadar iyi fiyat (pardon, vaat) veremez. Benum 10 adet çok çilgin pirojem var, Lukmon mokuarum ile beraber yaptuk:

01- Hamilelik 9 aydan 4 aya inecek.
02- Erkekler de çocuk doğurabilecek.
03- AB'ye girmek istemiyoruz, AB bize girerse girsun.
04- Beyazlar daha beyaz, renkliler daha parlak olacak.
05- Basamakta dursan bile otomatik kapı çarpmiyacak.
06- 4 korner 1 penaltı olacak.
07- Para vermiyen da cibul çalabilecek ayrica kimse tumbun dibine duşmiyecek.
08- Yüzde on baraj kalkacak, katilan herkese hoş geldun bonusi olarak minci verilecek.
09- Yazlar çakal yağmurli geçecek, kişin sicak kalaş geçecek.
10- Daha ne olsun?

(Not: Hepisi10 numara piroje fakat 10 numaralisi vaat değil yanliş anlama ve soğra dema ki hani bu vaat nerde kaldi)

Seçim Ekrani

Haçapit TV seçim ekrani içun millet ile konişiyorum. Bazi vatandaşlar çekinup konişmiyor ilerde kaset masetum çikabilur deina. "Olo korkma emiceoğli, ben oyle bir adam miyim" diyerek banta aliyorum. Bazi defa da onlar beni makaraya aliyor, makaraya alinduğumi eve gelince anliyorum. Dün sabah yokarki Gemukçi'nun arabayi tuteyim dedum ama tutamadum çunki amortiyi tek rakam ile kaçurdum ve cepte para yoğidi. Ben da mecburen değirmenden arakladuğum yarum torba lazuti yakit olarak katirun sirtina vurdum ve Cabat - Hunar tarafina doğri kisa bir seyahat yaptum.
Pirumun Sirt'i geçerken kizun biri dedi ki Abuzer dayi senun araba ne mali?
Oteki kiz cevap verdi, Alman mali.
Yok kizum dedum benum araba klimali.
Arkasinden, Mecit Mokuar sordi orjinal midur, değişen parça var mi?
Veysel Emice ise, yavrum bu katir seni taşimaz biraz kilo ver dedi.
Ooo emice dedum benum kilo vermem içun kirk furun ekmek yemem lazim. İyi o zaman dedi, teşekkür ederim, yolun açik olsun.
Cabat alimyerinde katiri felamura bağladum ve kantarci Sabri'den seçim tahmini aldum (bu akşam "Elekçinun Eleği" porograminden soğra seyredun).
Pazar'a gitmakten son dakika alt yazi haberi gibi vaz geçtum çunki ehliyeti evde unutmişim ve polis çevururse katiri bağliyabilurdi.
Kantarun ustina otururken uyku basturdi biraz kesturdum. Kantarci Sabri suratuma su vurup uyandurdi, kalayi bastum. O da dedi ki ben uykusi derin olan adami kafasina su dokerek uyandururum çünku suyun kaldurma kuveti vardur
Şimdiluk bu kadar sayin seyirciler. Seçimden evel milletun nabizini tuteceim deina açlukten geberdum, kimse demedi ki al buni da sen ye. Karnum aç, katirun lazuti da bitti, acil eve donmem lazim.

Lukmon Emice'ye Soru 1

Lukmon Emice naaber ben musafir sanatçi Turut.... Sayun Hocam. Hocasun daa, yanliş yeri aramaduk. Ha bak şindi saa ne diirum. Piyasaya hoca moca kalmadi yau. Ula bu iş ne iştu anlamairum. Gittum askoroz dereden yukari baluğa, bi baktum dere bolanuk akai. Ula ne etunuz dereye, noolii dedum bi baktum, buum! Odum bokuma karişti. Dereye inşaat yapailer. Hes dedukleri ne ise bilmiirum oni, ondan yapailer. Kaç katli, kaç odali olduğuni da bilmiirum. Baktum bize bu dereden baluk yok, vurdum endum kahveye iftara kadar kesturdum. Ne ise mesele o deildur.
Sayun hocam. Biraz evel benum kayinçolan tartişiidum. Bişe daa dese, kafa goz birbirine girecuuk. Kanalun birinde kameralar iki kilometre uzunluğinde bi iftar sofrasi gosterdi. Kainço dedi ki, 'ula ne beyuk sevap aldiler'. Gerçi iftar sofrasini Guines rekor kitabina girmek içun kurmişler. Şindi noolii, sevaplar katlanii mi?.
Gavurun kitabina giriisun iki kilometreluk iftar sofrasinlan. Kainço dedi 'sevap ikiye katlanur', ben dedum 'dorde'.
İkiye, dorde, ikiye, dorde derken bi vuravur gittuk birbirine. İkumuz da sari kart gorduk. Cezali duruma duşmemek içun sorairum. Kaça katlanur?
Askoroz'a yolun duşerse bi alo de baa Lukmon Emice, bi baluk yedureyim saa.

Lukmon Emice'ye Son Soru

Lukmon Emice maraba ben altiyonki Dursun. İzmir Bornova'deki dayioğli Ali, askerluk şubesinde taniştuğum arkadaş rizmon ve 53 bin Haçapitli içun bir soru da ben sormak istiorum.
Habu bizum geçmişi Potomyali, anayasa yerleşturma sinavinde yirimalti tone soru sormiş, bir tone cevap isteir, u da evet!
Soru kitapçuğini bi karişturdum uçinci sorude kafom karişti.
Birinci sorude deir ki, kontur lazim mi?
Çok guzel bir soru. Buğa evet demiyen enayidur.
İkici soride deir ki telefonuga model atlatmami istiormisen?
Kim istemez, buğa da eveet!
Uçinci soru tam yerleşturma sorisi.
Deir ki anog guzel mi?
Bu soruya, "senuki?" şeklinde bir sori ilen cevap vermak istiorum ama yer yok. Ben bu sori içun hangi muhuri vureim? ■

anı-anlatı GOR

Dad's u Yes

Maktabin gayid elluşes medis ça. Vets daragane maktabin geba hana. Emmen ağçkena dağa garmi postali hekiyame uni takidum. Yes al unim. Vor baremer çkidim, garmi bespaxtoğ meg postalme aradzunir im dade.

Nursel Çakmak Ataman

Tak tak tak tak tsen kukar vordağe, tsene usti kukar çkide. Genime arayin 'Hey gidi delikanlı annen baban var mı acaba?' gaser. Tsenes hone çigare. Çkider mar çune, hing hadig dağa une, genig une. Meg araime stene kenat, hedev martume 'bana yardım et' asuşe imatsi. İndzi vegalneguni takidum... Meçes medav varan hede 'oyyy' enel gartsi. Emedeni varteyin intsi, 'yaşıyor, yaşıyor' aselov terçaduşi geban. Maga yes meradzim deyi indzi morge tenoğen. Tsenes ta elleroç morgin temroğ, aman mernoğe. Doxtorniye kelxus varan megdağvetsan. Haz ayin haz ayin, hemşaran ayri haz aav. Xastaxanain epeyi bargetsa. Hemşiren arayin kukar hazgener indzi, tun şad erand dalikanlies gaser.

Şad bidzigutinas inçig medis ça. Borçxaiver kyoçetsag an medisa. İmdade andağ otel unir. Araç im marn u Merem ablan kenaadzeni, imdade indzi maktabin gaid enuşin oxtin darav. Minibusan inçak, mardivannivar inçak, dunniyus medak. Uruş aşxar kenaadze, indzi aman kukar. Emmen şe indzi çaşit kukar, merağ gene, anlamiş elluşi tadegu. "Mereme uva ?" asats im dade. İm marn al "furunniyusa, hats arnoğa" asats. Furune inçiner çkide, hats epuşi dağer takidum. Entiniyus putayi caman, hing vets dabağa biname gar, kez andağa ta furune asti. Putgenim ana medz kures eyev. An hatsin hode ter mednas elleçi.

Maktabin gayid elluşes medis ça. Vets daragane maktabin geba hana. Emmen ağçkena dağa garmi postali hekiyame uni takidum. Yes al unim. Vor baremer çkidim, garmi bespaxtoğ meg postalme aradzunir im dade. An kişere yastoğis dage teyi zartetsa putayi dağnata diye, ali bargatsa, zartetsa putayi, ali bargetsa. Hakvan viyela xelog haka. Arayin meme im dade, im morn u kurous otele aveluş u serpuşi hama danigur, yes al gerta hedvin. Bededuşe hazgene, himi al hazgenim, entame gebadze. Otele açvetses şad medz kukar. Axkadutin kaşadzçunim açvetss u

serdis geştanutine andiya takidum. Emmen baremi, divitin pazen gumaş garnen, bitunis şabikniye ayni gellir. An semtnine açvis kağtsadz menaadzer.

Meg hakvaname im dade ponnuus tuselav, bi yaim hedev teve like hatsov yed eyev. Vaxviyadzer, inç ağav asadz imare inkn al vaxviyelov. Darbe ağadza turnuus turs elluşe yasağa asats im dade. Darben inçbes inçimener xerkes aravoç. Kerus dune campun varaner. Keruz axçige Eylemove terone dzagan sergenaki vaxelov, askerniye rap rap rap gertan kukani. Emmen hakvan verkelle compan kelle, kağan egoğ arabeniye hamregu. Temal emicayin barave anunes polis tiyadzuner parkes yeşila deyi. Yes 2. sinifniyus ertale im mare kağnive kyoçig, yes hazayioç hoza ginuşe asats. Kenatsak kağniver. Kauner takidum. Tux lastigniyove maktab kukani kağin dağake, araç dzidzağegu, hedev yes al uzetsi, yes al tux lastig haka. Tux onluğ, onluğin gumaşan çanta, cedous a cermag yaka gabakigu. Mezi soyutinius danoğe an cermag yakaluğe elloğer. Yiek sınıf meg dağ gartuşnis medisa. Hakveniye gafalti enele zeytine yiek çors danumin tamnetsek, tatsan aek gaser im dade. Oyla anuşer u şad şad uduş kuzaki.

Kelox vegalnuşes govu hoyiv ellele gebav, ardin inçug igun kula, yes hoyivçim gase. İsa paniyes indzi pan çin gase. Done paniye al soy kukani indzi. Araç çay kağuşi geba hana şad tatregu. İm dade varigur, tun nist kiçme gaser. İlk maktabe tomnetsav ana im dade indzi gartesnuşi niyat çunir. Yes gartuşe xerkes tiyadzune. Adem emican Gülay'in gayid enuş danigur Dibakukar'in Orta Maktabn i var. Budige ablan indzi para devets, anots hede kenatsi, yes indzi gaid ağa orta maktabnivar. İm dadin hedev asti maktabin gaid elluşes, putaav ta yes gararliyim inçig asel çgarats. Maktabe gebav hana hedes eyev im dade. Meg furunme gar maktabin mode, tsorogvantsu hatse andağ gude. İm dade martotse asats, ındzi cançetsuts. Andağ giyats hatsin u helvayin home peynisa ter. Kağin şad para bidanaçer. Havgit donaguki bakkal Hemdi emicayin gudaki, biskivit, lokum garnaki. Bakkalnuus mednaki hana an hode kenties guttar. An arayin yatılı maktab patsvetsav imtianov garneni, im dadove imtian mednuş kenatsak Borçxa i ver. Sozlian osniçgartsi, im dadin zengin desan. Tarnale campu ceketniva pesxadzune an mednas elleçi. Ergu amis Dibakukarin maktabnivar kenatsi. Heruer, otkentsi gerta kuka. Fehmi emican, kağin meg hokime meradzer cenazenive egadzer. İndzi varetsav işğadig campa inçug yep ertoğ egoğes asats, im dadin ikna aav, indzi Murğul iver darav.

Kağan ali kenaadze. Andi hedev kağin şad gatsioç. Nor meg aşxarme kenaadze. Şad amçegu, hats udele arayin xaxtegu şidag. Dzume gebçuşi oxtin im dade eyev. Şad garadintsadze, dağis dzum perneldami asats emicayin. Arayin meme kukar modtsive. Liseyin u gebçoğe eyev, maktaban gayides arav. Müdürin soz devets gartesnoğum asats. Engerdakes Borçxai Ticaret Lisen ertoğun deyi

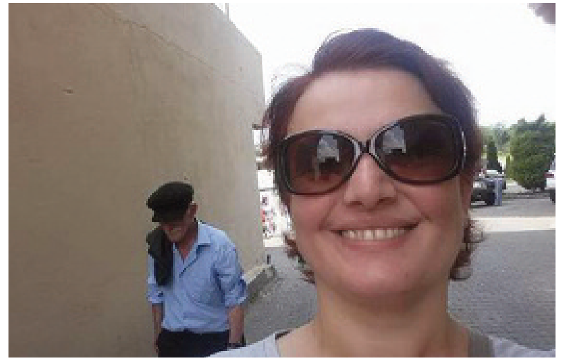

yes al andağ gartuş uzetsi. Eniştas Şener abitsove kenatsak gayid elluş. Himi pişmanim andağ gartuşis. Lisein gebak hana an darin yiek enger hedra gatsak. An tsemer şad tsun eyev. İm dade ali otel unir Borçxai, Cankurtarane xepvadza, Erzurumu egoğ yolciniye otele letsvadz, andağ gatsadzin. İm dadin xelke xarevadza, indzi ali heru kidaadza u "im Nursele vordağa, tsune campedike xepoğ, xaxtoğa dağan" astadz luşi gebadza. Hedev vaamedi egadza ta yes al Borçxaiyim. Haknuşi şe arnele pantolon arneldalçer. Fehmi amican arnutoğ gaser. Maziyes ergentseneçe. Entame kuafor çgar ta çkidim imdade indzi martotse berbernius donigur. Martike monça ta gaseni dzidzağeguni. İm marove enuşes bidaadz inç u gar im dadove gene. Gartuşes uzeçer ali hedtser. Lisen tomnetsav ana al gartoğçes asats. Yes şad latsi. İndzi keloxed xepa, altun arnoğum, şad şe arnoğum, isa ▶▶▶

enoğum, ina enoğum gaser, gondurmiş enuş kuzer. Ça asti tun inç bes u indzi gartesneçes, al yes al maziyes xepoğçim asti. Tsezi hama şad normal desevigaa, indzi ama golayiçer. Kağin mer sulalayin lise gartoğ u maze pats emmen u araçi ağçige yesim. İsa panis yes im gamatsiver devrim ağadzunim.

Al gartoğçe, kağine, kağin panoun xarevadze. Meg orme kenatsi staj desats dağes poni hama muracaat ayi. Emmen or xabar bedgene. Govoun axpe geyuşi hama gor aav im mare. Engersa egadzer. "Yes govun kake lertes arnuçim" asti. An al "Nursele giyeçi yes al giyoğçim" asats. "Tun kides hedev im marn al tsezi engeruş kalçi" asti. Hedev giyets. İmdade hem gartesneçer hem al isa xabarniyes imanar hana 'avukat elluşed bidir' gaser. Meg orme tsaxudan mağunun hama pooki kutug giyetsak. İnçug igvan kapes inç u eyev asti, latsi latsi... Şad tatradze, dunnivaa lertis şalagov egi. İm dade terane gungadzer, dzidzağelov ida ku lertid edisoği şalagda asats. Yes kidatsi xelok, intsi pone aradzunen. Şalage lertas vartsketsi, hazenuşes inçbes asim tsezi çkidim. Borçxa'i dun pernetsak. Ponin geba. İm dade modes ginagur. Hakveniye verkeller gafalti harzegur aman zartesnegur. An oriye mides kan hana sirdes gayi. As oras yed tarnaki u an oriye kani, yes ali im dadin xağats ağçige elle. İndzi gorçegur, gorçadzin çak al haz gener.

Garkevadze, berbukin varan xots elav im dadin. Ameliyat ağav Boçxa'i, mode gatsi. Hem anu putgene, hem al arayin megal hivandnoun putgene, engiyegu. Meg martme eyev im dadın 'inçbes soy ağçig medzentsutsadzunis, emmenokets engiyets' asats. İm dadin açveniye liktsan, gururlanmış ağav. Yağmur'in unnatsi hedev panin geba ana, dağan kağnive dari, andağ putayin. İm dade pooknun modnan 'kençxun aek' gaser, Yağmur'na andi sorvadzer 'yes al kençxun kuzim çoni' gaser kuroçes Sonnur'in. Kiçme medzentsav ana pookniyove Erzurumive gertar im dade. Anive kenaadzaki, poroknun meçkedağe bededegur, vaxeçer mağvenoun, im dadna hazgener. Kanime darvu hedev ponan ela. İzmit'iva egi. Hoza dun şinetsak meg ğatme, arçevna bidzig adzvets dağme unim. Soy abrigum u haz eneçim İzmite. Arçina kağan paxçuş kuze, himi xerkes kağina bitun. Gaad menaadzim me hoğoun. Meg darime im dade eyev im dunnuus. Araç İstanbul i tus kenaadzer. İstanbul hing dun ta

unna kezi guda, isa dunes kuze asats, ağadig haz aav, im uzadzis besa asats. Çarşin modig, ama kaği bes dun. Martes 'adzuke porelçi, inçig torxel u dengeçi' asats, indzma dard vatets. 'İm emmenu soy ağçkane aradzunes al inç kuzes xosimi' asats, şad dzidzağetsak. An ore ali desetsuts indzi şad hazenuşe. Mem al asats ta 'dasnuergu ağçig unim bitunad a raziyim, yaar hed şad soy şarvekuk, tsezi vasiyet genim bitun isman ağik' asats. 'Voyit keloxe tsavi, megale mode popigu, orti mernim hanaa isman ağig' asats.

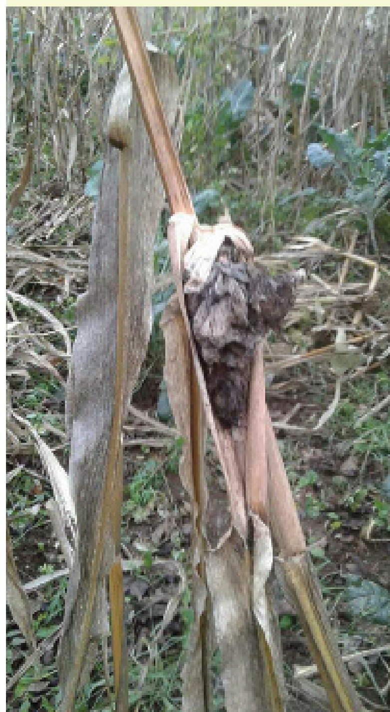
Şad lemanigum im dadin, inç u enoğum emedeni enim kuzim, ertuşis dağnuke araç yes gertam, sabr ene çigaim. Nağim ana şad xabrigum, ergentsenigum xabare gungiçim. İm dade inçğadig xuy uni, yes al unim. Meme kağin paniye hazeneçim anine kaşvadzçim im dadin. Soge peynina, şad sogmiş gena, 'doxtornin izin devin, tağ xememi, sogmişaa astin' gasa. Meg orme kerus ağçige Eyleme 'Helim emica emmen hokets sogmiş genes, im morn al sogmişaer ta kez' deyi hartsuts. İm dade tartsav 'as aşxeris emmen hokets sogmiş ayi, ku mare vor aşxariyer' asats, dzidzağelov engak. Kanime dari araç İstanbul damar ameliyati ağav. Cedan ağune entskubi kişnur u xerkes paxtsenoğe ternu. Şad lemaniguk anama yaar inçig imats ene çigayik. Eressuus inçig aseçi hedetiyas 'anarşist' gasa. Sirde tula, vari gu, bazi naği ana anksi gelli haman şade, cermag maziyove, çaxal açveniyove papulig bab u besa.

İnçğadig gorçesna gorça, sart aği, yes ku sirdet kidim, loğin hede kulas, dzidzağoğin hed dzidzağisku. Emmen ijer indzi haz ağadzunis, modes gungadzes, tevad inç u egadza ağadz unis, aman elliroç ana yes himi ispan uyine otkin varan gungoğ, uyine pane inke enoğ, inknutine ammur genig elli çigare. As aşxaris isman soy put ene çigare. Tun gonnatsi u indzi gorça, anarşist asa, koy sogmiş aa u tağ kağnive kam hana açveniyet liknan, ali siya, ali siya, yes inçag gonnam, tun al ağadig gonnas, im dad, Helim dad. ■

Lazdi Barav

İslam Gümüşkaya

Mek şad bidzigaki, im mares, emmen okets maroon bes, kaynane dağe ezrevarin u adzukin laust, tentum, lobiya, lilik, xiyar tiradzunir. Ali uuş şeer al tiradz gunnar u himi mezi bidatsadzniye isa kiradznersin. Kaynan egadz çaxe, tibadz arakage, hoğn i var torxevadz inç u go, dzeletsutsadz gellir. Kaynane tamnusknine, amarin seftaku orie, aner al dzeletsan medzentsan, lazute ergentsav puskuldetsav lazud devets, tentume şibe ergentsuts tentum devets, lobiyan xuçkain varan i ver elav xuçkain varan lobiya eet, lilige çaragdetsav garmir garmir lilik devets, xiyarnin araç dzağigderetsan, hedev dzağignere macur ağan, macure medzentsav xiyar ağav.

Mek al bidzilig, kiçm al xelar dağaak. Seftaku maktabe gertak, maktaban kak ana govoun hoyiv gertak. Arain goviye paxçegun, tergitsnun adzuknivar, ezrevarnivar mednegun. Meg orme dalmiş aadzik xağaguk engerdatsmiyove. Andi put genik ana goviye çgon. Paxadzin, uruşi ezrevar, adzuk medadzin. Xelok edetvenun terak, adzukan hanetsak, adzukin dire me edetvenus terav. Goviye arçetin mek edetin adzukin dirn al me edetvenus terçik gu.

Hedev adzukin dire kenats im more, im dadin asats. Dunniyus vaxelov vaxelov kukak. Dune kak ana pire udoğuk. Edisoğe dune egak, adzukin dire merotse astadz uni u astadz uni. Goviye Lauste giadz unin, lilige giadz unin, tentume giadz unin tamnadz unin deyi. İm dade pire hazradzuni, mezi tevoğa. An kişere soy me pire giak. Hakvan ağav ali maktabe kenatsak. Maktabe tamnetsav dunn i us egak. Ali goviye keşetsak gağnudniver.

İgvan ellir ana goviye keşak piyak, kume tenak, gabaguki. Hedev al, oog desnelu emmen ije kağdutsila ezrevarn i var lilig, xiyar joğvuş gertak, ezrevin nestak gudaki. Meme mer ezrevare ça, polores tergitsnoon ezrevarnun u adzuknun al merzağe gudaki. Dağa aki dağautin genaki, essev dağa elluş! Meg or me, ergu or, yerek or asele, mezi ezrevain pernetsin, lilig, xiyar udele. İm mares, im mame geban gorçuşi ; "İsa oxtis erzevis inç genek? Ezrevarnuke lazdi barav go, neketu kağin dağime pernadzuni, anguce kaşadzuni, kinte xadzadz uni. Dağin anguce kinte ter şidgadz ça, dağan vaxutinan dutar ağadza. Ter ala xocatsayi xoca bededetsenin gu... Tuk al an dağin bes elluş kuzek ta? Tsezi al perna hana an dağin bes angucveniyed kaşa gu, kentiyed xadza gu, vov kida al inçer gena? Tuk tsezi ezrevarnukn i var mednu mik, mezi astek. Mek tsez hama, inç u kuzek ezrevatsas, adzukas kaşik peyiguk."

Angucvenoos kaşelov mezi dunniver darin. Hedev hedev medzentsak xelkiyes gedrets hana, hasgentsak. Mezi vaxetsenuşi hamarer gorçuşniye. İm morn u im mamun patpatuşniye liligin u xiyarin merzağe dakoç deyie. ■

Govu Hovutin

Sarin medz oğanme varan ellaki hana mer Kekeç oğogine meme xexencargu meme xexencargu tsağudin emmen dağ künt keller. Kides ta tsağudin abroğ hokovorniye bitunn al inç ağav deyi kelğeniye vergalnen polornuke putgeneni.

Yusuff Vayiç

Mariyes mezi unnale bituns al latsak. Hedev gamats gamats medzenale voe luşiyes keşetsutsak voe kiç kiç dzidzağelov voyn al xaxalov incikteme sorvelov medzenuşi gebak. Seftaku maktab ertale hovutin al aak. Anu ama hovutinis varan himi hozza kiroğum.

Giyagi oriye maktab gonnalçer. An oriye poloris tergitsnoon dağotsmiyove goviye yarats xarnak hoyiv gertaki. Maktabniva kenatsadz orern al hakveniye cinceğvenun hede vekellak aranç goviye handnive ver genak, kukak maktab gertak igveniye maktaban kukak handnive ver ağadz govoun mankuş gertak kednakuk dunn i var piyaguki.

Govoun kednul ç'garnaki hana düne kukak medzvornous gasaki. Medzvorniyes kanim hoki joğveven, mek al hedvin mankuş gertaki. Aranç al mankatsadz elluşnus soağ tatrats hokveniyes eladz gellir. Ali al medzvornun hede goviye mankuş gertaki. Medzvorniyove goviye mankuş ertale ore metnadz gellir. Hedvenus potlika garnaki, unnoğn al fenar, alentirik daneguni. An oğtunake alentirike nor eladzer. Sarin medz oğanme varan ellaki hana mer Kekeç oğogine meme xexencargu meme xexencargu tsağudin emmen dağ künt keller. Kides ta tsağudin abroğ hokovorniye bitunn al inç ağav deyi kelğeniye vergalnen polornuke putgeneni. Kides ta, Kekec oğogine yes kukam arçer tuk pağik mer goovoun udemik asuş kuzer. Mek al gorçedaguki bolokaguki oğoginin bes xexencuşi tadakuki medoğum tsağude lusiyoves tseniyoves patsvedirgu.

Meçe meçe şunç arnuşners al gungetsenakuki. Govoon zangagniye anguç tenaguki. Zangagi tsene ustiyu kar an dağnitus gertak. Zanketsutin imanakiyoç hana noritus u ver ağadz unik hana an dağnuknitus medorelov tarmin enelov mankuş gertaki. Xexencuşe gorçuşe bolokuşe bagas enelçaki. Goviye meg aver dağme perevadz gelin ya da bargadz gellin deyi govoun anunniyove tsengudaki. Goviye marous tseniye soy cançeguni. Mariyes, "aha Şadena aha" aseni hana goviye bargadz dağnan yed gaşen, perevadz dağnan marous tsenin hed gorçedegun. Bazi al tsenin hed kelxenin jajeni hana cedoun zangagnin zankegur mek al gertak kednaguki goviye. Kednak ana mek al haz genaki, govern al haz ağadzi bes tsen kellen maaa muuu gorçedengu.

Kednakioç hana, Hekust megal or ali mankuş gertaki. Bazi kednaguki goviye, bazi al govun arçe giyadz gunnar u laşe kednaguki. Arçe giyadz govun zangage kagakuki lalov lalov dunniva gertaki.

Memal memal hartsenin hana halivores, "ağpar im tsin merav" gasa. Engerdakn al; "da Hemid darded ida elli, Aspadz ali kezi meg tsi me guda" gasin. Entame Hemide gasa ta, "yes al kidim guda, lok im kidaadz Aspadze indzma san pongonot arnelu indzi daçi" gasa

Amran maktap çkonnatsadz oğtunake, Emmenije tergetsvenun dağotsmiyove hoyiv gertaki. Goviye tergitsnoun goviyove yarats hede ver enuşnous vore yarats hede hoyiv ertuşnus soağ yarats sovor gelleni. Goviye yarats sovor elluşnun soağ yarats taçeni. Kidek ta çkidim. Yarats sovor çelloğ goviye yarats mod popadz oğtunake aranç yarats hede tibnugun. Voe voyin ağta hana ağtevadze gove ağtadz govun edetiyan campa gertar. Aşğari pan vov umu açvi ağtesna anu kaş piyagu.
İnç ağav kidek ta? Yes aselu tuk usti kidanoğek u. Mer kağin avale gavurin şinats campun varan Çolin Farizin gove arçe giyadzunir. Mek al konim or u hedev an campanive govoun darak hoyiv kenatsak. Arçun gove giyadz dağnu popetsak, goviye geban gorçeduşi bolokuşi. Campan, otkiyove, kentiyove borunkdelov poyigun, boçiye vegalnun tserelov ağpigun. Arçe giyadz govun hama kides ta kov genin. Goviye gov iken meradz govun varuş kidanagun. Aye u paxlimi. Govoos mernuşe kirele, avale tsiyu mernuşin varan ağadz panm al keyim.
Şadme avale im kağin Kaşoğlun rametli Hemidin tsin halivortsadza hivanttsadz sadgadza. Halivore inç ener an oğtunake veteriner ç'gar. Uyinke inçu carer kider an cariye ağadzuni ali u tsin meradza. Halivore tsiyun şad hazgena. Himi çift kabin araban inçves u panetsenigun avaln al tsiyun çift kabin arabayi dağ panetseneguni. Halivornu tsin yarats engeri bes gellin. Tsin sadgadza hedev halivores tsiyun şad varadza. Upat oriye upatniva gerta keloğe gax tsiyun medorigu. Halivoris engerdake desnugun emmenije keloxe gax emmenije sirede gax hana, Da Hemid inç ağav inçi keloxed gaxa gasin. Hamides xosiçi. Ali hartsenigun ali xosiçi. Memal memal hartsenin hana halivores, "ağpar im tsin merav" gasa. Engerdakn al; "da Hemid darded ida elli, Aspadz ali kezi meg tsi me guda" gasin. Entame Hemide gasa ta, "yes al kidim guda, lok im kidaadz Aspadze indzma san pongonot arnelu indzi daçi" gasa.
Axkad mena hovutinin, hoğpadenitsan hede gaval şinaguki peçeçer. Kukaki im dadin şinelgudaki entame peçegur. Meg oğtim al im dade dziyapnan hede laşetsan şinvats garculig gavalme aradzunir indzi hama. Eranda tsen unir. An gavalove gaval peçuşe sorvuşi gebadze. Hoyiv ertale hedvenus lazdi kurp hats, vaznad memal sox amnaguki. Voe arayin madzun amnaguki, madzunin hede kedal danuşe moliyadz ellaki hana voe laşetse deeban voe dzevağnetse deeban an al çgonnar ana maşmeketse deeben hede kedali bes inçime genaki madzune anove gudaki.
Mem al avale gavuran egadz mezi tergits baravme gar, "galin" gasen, an al arayin mezi hed hoyiv kukar. Hede çur xemuşi hama şuşe

piyegur. Hovutinin hats udele ağporin mode nestaguki. Rametlin, çay'ove hats uduşi bes meg pertuçme hats piyane tener, gumm al çur xemegur şuşetsan. Baraver basmalum, rendakniye tsavirgu, çor hatse arants çur guldevuşe tejar gellir. Govoun hed sirde eller hana govoun "xoz oğli xozer" gaser. Uinke gavurın meçnan egadzer hana ebbedi "gavur oğli gavur" aseçer. Şad soy baraver.
Hoyiv ertale Kekece mezi ağud dağnuke xarat gudar. Nafarluğin anpolore siyoğ gonnagu. Gatmağut gonnagu. Goviyes as or nafarluğnive darek gaser. Nafarluğe inçina kidanoğ gonnagu hama yes ç'kidanoğnun hama keyim. Avale Caniye, sarin bidzik oğnuke don me dağ dzar puş inç u go çarten gogegun. Daliyove bidzig golibame şinen şirde ergentsenen kişere lüküsove cincux perneguni. İspan cincux pernuşi hama şinvadz dağnuke "Nafarluğ" gasaki. Himi Canoun oog isa panes gena ta ç'kidim.
Meg ore goviye nafarluğnive donaki hana, megal or Aptsilaxin sarnitus daek gaser. Aptsilaxe Cani kağa himi Esen kıyıya anune. Aptsilağin sare mer sarin sınora. Sarin megal semtin al Kotana gasaki. Kotananiva arakage tsoegvan hedev kukar. İnçug tsorog tsurd gelir, mesaguki.
Kotanattsan inatnitus, Makriyalitus ertuşi campa gar. An campanive himigu yansiticiyin polornive goviye donaguki. Sarin arabin campan ergu hadig gelli, an dağ avale Almann harbin oğtan menatsadz tank go, tag andağ gasnaki. Tankin polore erand maxavor gonnagur. Goviye ardzele mek al maxavor gudaki. Ağkad an saroun şad anuş bağ ağporni gan.
Aşnan hoyivutinin vayi dzevağ udelov baderaguki şidag. Hovutinan dunniva ertale voe tsoğ voe martağ inçime gedrak usel danaguki. Kaynan lobiyi xuçka şinak danaguki. İnçig donekioç hana medziye angucvenis kaşeguni. İsa kiyadznis xerk unnoğnun ağadz panernin. Memal daği xerkov ağadz paner unik.
Hovutinin goviye voe ardzelov voe bargelov metnesnegun. Mek dağakes inçbes metnesnaguki? Mek hoyivnis cilika terçelov igvan genaki. Cilikan inçina kidek a. Arcetse varanive kellaki, dalin varaniva tsadze kişnaki, dalin dzayran pernak erginke kellaki. Bazi al betsxi dalan cilika geneki. Meg dalan bitunsa yaar hed gax kengak, dale godrir mek mezi hoğin vaan kednaguki. Kentiyes pelçigur, peynenis, eresvenis hoğ gellir. Bazi al takçecuci

Yiyek çors axpar betsxi dzayre kellaki. Hedvenus percu gunnaki. Percutsove hast daliye gedrak nesteldağ şinakuki. Varanine al molod daliye tenak şekanots genaki.

xağaguki. Eben inçug haur hamregur, megal okes takçaguki. Hamroğe hamruşe tamner hana takçoğnun mankukar. Megin kednur megalin kednuroç hana; kedevadznin kedevadz çelloğnun, 'xendzor asim aye dandz asim kami' gasen. Basmalum dağaki, sanki takadznun imatsadze mankoğe imanalçer!
Gavurin şinadz susayin varan takçecuci xaxale, susayin cotin medz barxme kedak. Barxin meçnitus meg dağotses keloxe mednuşi çag dzagme gar. Dzagan hede bağ ervagun kukar. Kez çermuğa ta inçina astak. Egak dane medzous astak çermuğ ça astin. Andi hedev şok oriye antus hoyiv ertaki hana an dzagan hede hov garnaki. Andi tus susanuke hovutin ağadz oğtunake susayin varan suruk xağaguki. Dağaaki ta xelaraki ta çkidim. Yiyek çors axpar betsxi dzayre kellaki. Hedvenus percu gunnaki. Percutsove hast daliye gedrak nesteldağ şinakuki. Varanine al molod daliye tenak şekanots genaki. Dzarine varan çagayi bes inçime gellir. Meçe bargak kun gellaki. Viyellaki hana goviye aşxaras eladz gelleni. Gepçakuki gov mankuşi. Ağkad mena; meg cangis meçxedağniva tektsenakuki. Megal tevoros cegutin misod semte tekunin varaniva şepetsenakuki. Tekunin şade noyitusu ertar goviye antus kenatsadzın gasaki. Voe an dağnitus kednakuki, voe uruş dağnuk kednakuki. Hedev zibu şinakuki. Madğaş uduğpiyin u maşmeketse piran hede. Bidzik tenagove uduğpiyin (maşmeketse) gecebe olervun olervun socaguki. Hedev masra puşin puşove olervun dağnuke yarats pernetsenakuki. Gavali bes madiyes xaxtsenuşin dağnuke şinakuki. Peynan hedn al bidzik zibume dağvortsenakuki. Gepçakigu gavali bes peçuşi. Hoğpadenetsan şilağtic şinakuki. Hoğpadenin ergu tizi çag gedraguki. Meçi cermag papulige ambur pirovme hanaguki. Arçetin helunme dağvortsenakuki. Şilağticin çak ergen padm al şiankuki, şilağticin dzagnine ertuş eguşin

güvayi geneaki. Padin dzâre karime varan dzedzakuki. Şilağtiçin dzagnine ulusdale şunç pağtsenaoç deyi. Arçetin helunin dzage madiyoves penelov şilağtiçin meçniva çur lellakuki. Dzâre dzedzvadz pire edetiyan ulustdale şilağtiçin meçi çure helunin dzagnine dase dasnu hing metro heru gertar. Şilağtiçove yarats megali tatvelov xaxakuki. İgvan düne kaki hana medzvorniyes; has or çahğ eyev ta inçi tatvadzek gaseni, angucveniyes şoğtseneguni.
Pokşiç; pokşiçn al şilağtiçin bes hoğpadenetsan şinakuki. Pokşiçin arçeve porçumayi tsilan amburme dağvortsenakuki. Edetin al uruş porçumayi tsila tenaguki. Dzayre dzedzvadz pire edediyan emmedena uluts daki hana, şunçin nağuşan hede arçetu porçuman pokşelov dase metro heru tusterçirgu. Pokşiçove yarats megali tsvanuş xaxakuki. İnç elloğer haba dağutine xaxutina. Dağutine xaxalov antsav aman medzentsak aselçigayim. Xaxuşn al aak, hovutin al aak, taduş al aak. Meçe meçe meg dağakes yarats hede tibnakuki. Yarats taki hana; tevvadz elloğe tevoğin, ooooğğğ yes nor pontol unim, tun çunis, gasaki. Tevoğn al; inç enim nor pontol unis, yes al im dadin gasim indzi hama al garnu gaser. Memal vorsu pir giyadz unik megalin; tun im turniva var gasnis entame desnus ku gasaki; megaln al var asnimoç hana inç enoğes, gaser...
Himi meg inçim al keyim. Yes ter dzidzağigum tuk al kiçme dzidzağetsek. Meg yarats tergitsniyes yarats hede hoyiv gertak hana, mezi bes uruş tergitser al yarats hede hoyiv gertan. Meçe meçe megal hoyivniyove yarats tem gellik. Meg hakvaname karoun oğane varan ali uruş hoyivniyove tem egadzik. Anots goviye intus mer goviye istus mağvedetsan. KaroUn varan nestak yarats hede xabrikuk. Megal hoyivnoron hede meghadik jemgan ağçikme go hede bidzik mança ağporoçe piyadzuni. Meg yarats hede xabrele, meg hadik engeres Campun dage, Maşmeketse dagnan kides ta mağu vazagu asats. Kenatsak put aak hana mağu ça budzeg a. Aptarak ergen molod hast gobal piriye, budzegin punniva şunç arnelu şepetsenikuk u şepetsenikuk. Budzegniye xerdatsin, meg pağak, herevantsma karabas genik. Budzegniye umu kednun xadzigun. Put aak hana an ağçgane ağpare bolokuşi gebav; oooyyyy ...... bidzige pitiles xadzedz. Dağan budzeg aseçigaa. Bidzige gasa. Ağçige mezma amçuşan, da tsened gedra ayiba bolokemi gasa, dağin hakun vardike hanelçigaa, inç ena ağçige. Meg ağçige mezi tevoğa deyi teme kentoos dagnine piğ piğ dzidzağuşan poriyes tsavigu teme pağçikuk. Essev hovutin, karsun dayi aranç ağadz hovutinan medis menaadzniye iserin, moliyadznis molervetsav kenats.
Maktab çgonnatsadz oğtunake dağutin aak, hovutin aak, hama govoun pane meg hovutinove tamnilçi. Ter lerine posin pore xadzuşe go, tsemran baruşe go, aşnan mol geuşe, tsemran tsunin varan dzevağni geuşe go. Go u go. Haaaa, adz u oçxaran hovutine moliyetsa kidanakoç. Yes oçxaron hovutin ağadzçunim. Anu hama oçxaran hovutin ağadz indzma medz engerme keda, anu xabretsutsi, himi isxadig heyika, oçxaron hovinn al megal campu keyigum. ■

Antranik Zabunyan

Antranik Zabunyan'dan Maniler

Antranik Zabunyan, Abhazya'da yaşayan Hıristiyan Hemşinli bir kemençecidir. Bu sayımızda Zabunyan'ın kemençe eşliğinde, düğünlerde çalıp söylediği manilerden bazı örnekleri yayınlıyoruz. Vahan Menakatsi'nin Hemşin'in Ruhu adlı kitabında Hristiyan Hemşinlilerin konuştuğu Hemşin ağzı ile ve Ermenice harflerle yayınlanmış olan manileri, Mahir Özkan GOR için latin harflerine çevirdi. Ayrıca karşılaştırma için manilerin Hopa Hemşin ağzı ile yazılışlarını da ekledi. Bold yazılanlar Abhazya Hemşin Ağzı, normal yazılmış olanlar ise Hopa Hemşin Ağzı'dır.

Ay kamança kamança
Hokud mernim kamança
Imın irgun haysnetsnun
Zlvılas gu kamança
Ay kamança kamança
Hokud mernim kamança
Emmen igun harsnetsnun
Selvelas gu kamança

Ay kamança kamança
Parag tsnov xosis gu
Kasum axçig vor desnus
Corov barı kaşis gu
Ay kamança kamança
Paag tsenov xosis gu
Erant ağçig u desnus
Corov xağe kaşes gu

İsa keğin axçgının
Zor gapin gu laçagnin
Yosma dığa vor desnun
Xağtsının gu açvının
İsa kağis ağçgenin
Zor gabin gu laçagnin
Yosma dağa u desnun
Xağtsenin gu açvenin

Ari gnik par xağonk
Barin nesı sus ginonk
Sus ginoşı xas pon a
Geradzıt çri ton a
Aye genik xağ xağak
Xağin meçe sus ginak
Sus ginuşe xas pan a
Giadzet çei tan a

Ay zırıngun kamança
Voydex haysnig tun hunis
Axçigney nor payn ellin
Indzmın urax tun gıllis
Ay selvelagun kamança
Vordağ harsnik tun hunes
Ağçignern u pay ellin
Indzman memnun tun gellis

Dunı eştuş yes guzim
Tsir nes ginuş çim uzil
Dıha bici dığa ek
Xelkeyd elluş çim uzil
Dune ertuş yes kuzim
Tser meç ginuş uzel çim
Ter bidzig dağa ek
Xelkad elluş uzel çim

Çala kamança çal a
Gaba telıd gıdretsav
Haysın para uzuşas
Takvenı garmıretsav
Peça kamança peça
Gaba telet gedretsav
Harsan para uzuşas
Medzie garmietsav

Tsadze boyis mi aşil
Tez mı ılloğ dığa im
İski kının vaxil çim
İnçkan al goras ğayim
Tsadze boyis aşe mi
Tez me elloğ dağa im
Yes kina vaxel çim
Inç xadik al bolokes na

İm kamançin poregı
Inkzni a ıngızni
Haysın kurerun megı
Kamançacun mitk uni
Im kamançin pore
Gagleni a gagleni
Harsin kurerun mege
Kamançacun mitk uni

Dığak cebeyt xarnetsek
Kamançacun hargetsek
Bici dığa unekn a
Kalik aşun garketsek
Dağak cebiyet xarnetsek
Kamançacun hargetsek
Bidzi dağa unekn a
Kal aşuni garketsek

Kamançacun aşetsek
Derı barı kaşetsek
Ama para çunekn a
Vırın nusxa gaştıtsek
Kamançacun aşetsek
Deri xağe kaşetsek
Ama paa çunekn a
Vaan nusxa gartatsek

İna verti sarerun
Ongoç tırek kalerun
Avci şnerın vor desnun
Bahvıdin gu dzagnerun
İna veti sarerun
Anguç tiek kalerun
Avci şenoun u desnun
Bahvedin gu dzagnerun

Avarais avara
Cebeyıt likn a para
Vıdzırtguşıt inçın a
Kamançacun dur para
Avaraes avara
Cebiyet likn a paa
Vezvesuşet inçan a
Kamançacun du paa

Yes haysnig mı kınatsi
Kiç mı ergın mınatsi
Axçgınerun sytatsın
Haysnetsın eştal çaytsi
Yes harsnik me kenatsi
Kiç me ergen menatsi
Ağçgenerun siratsan
Harsentsun ertal çgartsi

Yes kemença çalelıs
Kommor telı gdretsav
Garşus mını asoğı
Hersın futbol gdretsav
Yes kemençe peçele
Kommor tele gedretsav
Garşis mani asoğe
Harsan futbol gedretsav

Lafonten

Kayle Hoyiv Ağadza

İnç bes ağadza ana kaylme
Arnul çgartsadza oçxarme polornun malan
Kaxtsenutinan antsadza xelke
İnç enim inç ç'enim asele
Takçem hoyiv elle astadzuni malime...
As xelkes, soy xelk egadza inkn uine
Tilkiin gaşetsan hed gocuğme antsutsadzuni lerte
Apt aradzuni medz gobalme
Gavalm al xotadzuni meçe
Ağadza hoyiv uinnu mena
Apnan ta kar ternu kiyoğ gelli şakvain cagdin
"Anunes Şaban , yesim tser çobann"
Asman halave umiş piyadz,
Gavale meçun, gobale apun, kaladza gamats gamats
Şabane, esas hoyive malin
Ergentsadz bargadz gelli lerine gortin,
Şunn al meg açvin xup, megalin canc genkvaga gu posin
Oçxarnin yaar xotvadz kermes ağadzin şokan
Konime hadign al gardzin hoza huna...
Aner bargele inatin
Kayle kala modginagu malin
Meg oçxare gedreçi u havase
Kez inç enim u kan gasa oçxarnin hedes...
"Tsen dalu elli çi" gasa... ana, xarevigu pane
Tsendam asele hoyivin bes
Bolokunan yaar tskagu ked u sar
Hoyiv, şun, oçxar
Menagu ta an tsenan zartelu ook
An hengamein meç inç ena kayle
Lertin gocuğove oç paxçil gartsadz
Oç al bahe gartsadza inkn uine
Şalagme pir lertin godradza
Ergu oçxar udim asele

Amana işta, inçxadig bain baintoğ
Saxtekarnun meg dağmine pose kengi erese
Kayles taa kayl mena
Emmenu soye ana, kelxut pan gelli megale...

Hemşince Çeviri: Hikmet Akçiçek

Cem Yayınevi Sabahattin Eyuboğlu Türkçe çevirisinden...

Cihan Şahin

Şiirlerden seçme...

Meg kir me kidim,
kervi çi.
Meg campa me kidim,
ertevi çi.
Meg dağ me kidim,
desevi çi.
Ta kidim gorsutsak;
meçvenus meçi mezigi.
Ça na ter bidzig aki.

---

vor dağes himi
inç genes
bargadzes ta
kalegus ta
vov go moded
um hed dzidzağis gu
yes vor dağim
tun vor dağes
mek vor dağik

Bayram emican tope gedrets.
Biliyatsan engak,
dzungies tsavetsav.
Maktabin campan tamnetsav.
Molietsak lerin gortin vaan kiluş e,
tsiun edetiyan terçuş e.
Molietsak astağnie hormuş e.

Tenakatsan araba aak,
tele terav.
Kyoçe campun menats.
Telveliç aak,
terak terak tatretsak.
Terçuşan vaz antsak,
telveliçe gungetsav.
Pikabin gax engak,
heru dağnuke kenatsak.
Kişer ağav,
mek kişeran vaxetsak.
Momun pattevetsak.
Mome kenats,
babe latsav.

Mek al ta kidim medzentsak…

Terçis ana tatris gu
Kales ana uş menas gu
Obol enes ana mankukas
Mankas ana kednu çes
Yed tarnas kilis gu
Ku las, ku las ama mole(r)i çes
Mole(r)i çes haz genim asoğin al, obol enoğ ertoğin al…

Bülent Haberal

Bir dere sefası

Tarladan gelduk eve/ Saat öğle zamani
Sanki göğe vuriyi/ Sirtumuzun dumani

Bol naneli lobiya/ Ne da güzel kokayi
Sicak misir ekmeği/ Yan taraftan bakayi

Doyduk elhamdulillah/ Oyle bir ağirluk var
İzleri yara etmiş/ Sirtumda arkaluklar

Çayluk diye derenun/ Yolina bakayirum
Kalbum küt küt atayi/ Çamura yatayirum

Ellerumi yikadum/ Kapiyi açacağum
Kimse görmeden beni/ Firt diye kaçacağum

Emicem bakti göğe/ Kizlar bulaşuk yikar
Bir yere kaybolmayun/ Belki bir iş miş çikar

İndum köyün duzina/ Yok Allahun bir kuli
Gitmişler Punipos'a/ Ben kalmişim kukuli

Koş olo ne durursun/ Yollarda yetişursun
Yiyeceğun sopayi/ Akşama duşunursun

Hem koşar hem korkarum/ Sağı soli kollarum
Bir yerden bişe çiksa/ Ne tarafa dalarum

Kurdi kuşi yilani/ Bahçe kocakarisi
Bir ufak aklum vardi/ Gitti onun yarisi

Çayirlukten çaylukten/ İki üç tumbi birden
Nefes almadan geçtum/ Doksan ile Tesas'ten

Sarmişler Punipos'i/ Apaçiler ta baştan
Can geldi boğazuma/ Gidiyorum esasten

Lastiklerum aşinmiş/ Kaybana hemen durmez
Beni halletmeleri/ İki saniye sürmez

Can havliyle sarildum/ Bir çayun tomlisina
Kaybana elum gitmiş/ Marsi dikenlisina

Dereyi daşuriyi/ Bu Elekçi surisi
Eyivah gördi beni/ Gagla gözli birisi

Uzatti parmağini/ Bildi durduğum yeri
Aha uşaklar dedi/ Yakaladuk Hozger'i

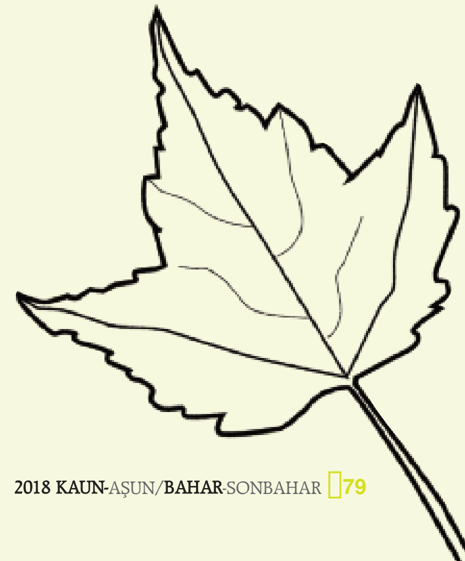
Öyle yapişmişim ki / Oldum çayun tomlisi
Bir dayak da evde var/ Odur en önemlisi

Bilmem nasi olacak/ Habu benum hallarum
Dedum en öndekine/ Gelma fena yaparum

Öyle bağirmişim ki/ Geri durdi ikisi
Sanki bir yere gitti/ Derenun hişirtisi

Fursattan istifade/ Kemerumi bağladum
Beni nerde bulursun/ Tabanlari yağladum

Haçapit Köyü/ Pazar (Haziran 2006)

Entin, Astis İnçer Go İnçer!

Hemşincede tek başına kullanmadığımız ama yaygın bir şekilde birleşik kelimelerde kullandığımız sözcüklerimiz var. Daha önceki sayılarda bunlardan birini yazmıştım. Aşuş: bakmak kelimesini tek başına kullanmıyoruz ancak nen aşuş, ver aşuş, var aşuş şeklinde yaygın bir şekilde kullanıyoruz.

Mahir Özkan

Bu kelimelere bir örnek de 'ti' kelimesidir. 'ti' kelimesi akla ilk önce 'kürek' kelimesini getirecektir. Ancak bizim konu edeceğimiz kelime o değil. Ermeniceye baktığımızda bizim konu edeceğimiz 'ti-դի' şeklinde yazılırken kürek olan 'ti-թի' farklı bir 't' harfi ile yazılır. İki 't' arasındaki fark bizde neredeyse kaybolduğu için bu iki kelime sesdeş olmuş bizim için. Bir de 'tenuş-tenel -դնել: koymak' fiilinin emir kipindeki çekimi olan ti:koy var tabi. O da bu yazının konusu değil.

Şimdi yazımızın konusu olan 'ti' ye gelebiliriz. Tek başına kullanılmasa da 'ti:taraf, yan' anlamında yaygın bir şekilde kullanılan saklı bir kelimedir. 'Taraf' ya da 'yan' kelimesinin Hemşincede nasıl söylendiğini düşünürsek karşımıza 'semt' kelimesi çıkar. Ama yan kelimesinin yönünü belirtmek istersek, 'taraf, yan' kelimesi anlamında karşımıza 'ti' kelimesi çıkar. 'İm dune astis menats: benim evim bu yanda/tarafta kaldı' cümlesindeki 'astis' kelimesini inceleyelim. as+ti+s: bu+yan+as tan dolayı 's' eki. 'İm dune entin menats: benim evim o yanda/tarafta (karşıda) kaldı.' en(an)+ti+n: o+yan+an dan dolayı 'n' eki. 'İm dune attit menats: benim evim şu yanda/tarafta kaldı.' at+ti+t: şu+yan+ at tan dolayı 't' eki.

'ti'nin işaret sıfatlarıyla kullanımının farklı versiyonları da bulunur. astis, asti-isti, istus-astus(as+ti+us): bu yanda, bu yandan, bu yana; entin, andi-indi, enti, intus-antus(an+ti+us), entu: o yanda, o yandan, o yandaki, o yana, o yandaki(karşıdaki); attit, atti-itti, ittus-attus: şu yanda, şu yandan, şu yana

Yön bildiren başka kelimelerde de 'ti' karşımıza çıkar. arçetin (arçev+ti+n): ön tarafta, (h)edetin ((h)edev+ti+n): arka tarafta, vetin (ver+ti+n):yukarı tarafta, neketin(nekev+ti+n): aşağı tarafta

Porgabutin e kez inçina?

Hemşince kelimeleri araştırırken ister istemez Ermenice sözlük taramaları yapıyorum. Öyle kelimelerle karşılaşıyorum ki biz bunu niye kullanmıyoruz diyorum. Çünkü kelime anlam dünyamıza tamamen uygun oluyor. Muhtemelen atalarımızın kullandığı ama bizim zamanla vazgeçtiğimiz, unuttuğumuz kelimelerden. Mesela porgabutin kelimesi. Kelimeyi parça parça incelediğimizde ortalama hemşince bilen herkes anlamının ne olduğunu anlayacaktır. Por kelimesinin anlamını çoğumuz biliriz. Po(r)es tsavi gu: karnım ağırıyor. Por: karın. Gab kelimesinin anlamını da biliriz. Çvone gabetsi: ipi bağladım. Gab: bağ. Utin ekini de çok yaygın kullanıyoruz. ergen+utin, garc+utin, mart+utin, erant:utin vb. Şimdi birleştiriyoruz. Por+gab+utin ne olabilir? Karın+bağ+utin eki. Yani karın bağlanması. Yani kabız. Eğer düşünce kabızı değilsek bu ilişki hemencecik kendini gösterecektir. Bizim bu kelimeleri kullanmadığımız halde anlamamız, Ermenicenin anlam dünyası ile Hemşincenin anlam dünyasının aynı sözcüklerden beslenmesinden kaynaklandığı ortada değil mi?

Çapavorutin e muhim a?

Porgabutin gibi tanıdık gelen ama kullanmadığımız bir kelime de 'çapavorutin: itidal, ölçülülük' kelimesidir. 'Çap: ölçü', 'çapuş: ölçmek' kelimelerini Hemşinliler yaygın olarak kullanırlar. '-vor' eki de Hemşincede sık kullanılan eklerden biridir. 'Xelkvor: akıllı', 'kelxevor: ileri gelen', 'tsiavor: atlı' gibi örneklerde kullandığımız bu ek, bir özelliği taşıma anlamı katar kelimeye. Kelimemize dönersek 'çapavor: ölçülü' anlamına gelir. '-utin' eki yukarıda da gördüğümüz gibi yaygın kullanılan isimden isim yapan bir ektir. Böylece 'çapavorutin: ölçülülük, itidal' anlamında bir kelime olarak karşımıza çıkar. ■

Mağ

isa aşxares egadz emmen hoki merni gu
tun al mernoğes ama menenag mernoğes
inç bes u menenag abris gu
inç bes u menenag gançes gu
aman al menenag mernoğes

meradzin vaan i var sud dağe gançel mi kukku
mernoğes, tun al mernoğes, serdis meçe petoğes

put aa! haz ağadzed şimin vaan nestadza
as inç asuşa tun al kides…
kukku! meradz oret harsnik gelli indzi hama

"mağov çur gervil çi" gasin ana,
yes ku harsnikit mağov çur gioğum
tun al an desnoğes...

Gürkan Aydın/ Mart2018

Umutsuz Bir Şarkı

Bir gün gideceksin buralardan
Yaz yağmuru gibi süzüleceksin
Ve ben
Her kuzu kesilişte
Başını yana yıkıp senin
Hüzünlenişini göreceğim
Ve çam kokan puşiyi sararken başıma sabahları
Horon çevirdiğimiz günü anacağım
Gözlerim acıyarak

Çıkmam ki ben
Çıkmam ki ben sabaha
Gün açar mı
Gün doğar mı bilmem ki
Bir daha

Bir gün gideceksin buralardan
Pırıl pırıl ışıklı bir istasyonda
Kalkarken yedi onbeş treni
Tüm yorgunluğunu unutmuş
Elinde ufacık valizin, kitapların
Ve göklerle baş başa bırakıp
Beni

İbrahim Karaca/ Ağustos1984 Hemşin

"Türklük Sözleşmesi" ve Biz "Sözleşme"sizler...

"Halk"ın, eğitim, laiklik, sağlık, hayat tarzı, geçim gibi birçok sorunu için mücadele edenlerin, o "halk"ın bir parçasının anadili, kültürel hakları gibi sorunları için herhangi bir şey yapmaması nasıl açıklanabilir?

Cemil Aksu

Önce bir iki anı ile başlamak istiyorum.

2014 Yerel seçimleri sürecinde Hopa'da bütün solu kapsayan bir yerel platform kurduk. Uzun süredir bir araya gelmeyen bireyler, yapılar platform çatısı altında bir araya geldi ve epey bir mesai yaptılar ve bence güzel bir deneyim de oldu. Başladığı gibi devam etseydi iyi olacaktı ama olmadı.

Niye olmadığı değil anlatmaya niyetlendiğim. Platform uzun bir zaman işleyiş, tüzük ve program üzerine çalıştı. Program tartışmasında harareti arttıran bölümü "çok dilli belediyecilik" maddesi oldu. Sırf bu maddenin engellenmesi için platform toplantısına katılanlar bile olmuştu. Telefonla arayıp, "çok dilli belediyecilik" ilkesinin gerçekçi bulmadığını dile getirenler de oldu.

"Çok dilli belediyecilik" ilkesine karşı çıkanların gerekçesi, bildiğimiz bir şeydi: bu tür şeyler "mikro milliyetçiliktir"! Sanki Lazlık, Hemşinlilik vb. kimlik bilinci yokmuş da, (yokmuş da hepimiz Türkmüşüz de) "çok dilli belediyecilik" kapsamında örneğin bazı tabelaların, sokak isimlerinin Lazca, Hemşince vd. dillerde yazılması, anadil kursları düzenlenmesi gibi faaliyetler "bölücülük", "mikro milliyetçilik" yaratırmış!

"Mikro milliyetçilik"in, dil ve kültürdeki asimilasyona karşı yapılan bütün çalışmalara mesafe koymak, ilgisiz kalmak, hatta karşı çıkmak için sıkça dile getirildiğini biliyoruz. Sol, "mikro milliyetçilik" yaftasını, genel olarak milliyetçilik karşıtlığı üzerinden işleme koyarak meşrulaştırıyor genelde. Fakat "mikro-milliyetçilik" yaftası üzerinde çok düşünülmüş de değildir.

Mantıken, "milliyetçiliğe karşı olmak", yani burjuvazinin, egemenliğini kazandığı ülkede tek dil, tek kimlik, tek din vb. temelinde millet/ulus inşa projesine karşı çıkmak, bu sürecin asimilasyoncu uygulamalarına ve sonuçlarına karşı çıkmak anlamına (da) gelmesi gerekmez mi? Ama durum tam tersidir, bırakın kendilerine bu tür sorunları dert edinmeyi, genellikle sol tedrisatlı kişilerin kılı kırk yararak yürüttükleri çalışmalar bilhassa sol-sosyalist çevrelerde lakayt karşılanır. "Halk"ın, eğitim, laiklik, sağlık, hayat tarzı, geçim gibi birçok sorunu için mücadele edenlerin, o "halk"ın bir parçasının anadili, kültürel hakları gibi sorunları için herhangi bir şey yapmaması nasıl açıklanabilir?

Diğer taraftan, başta dil ve kültürel haklar ve asimilasyon karşıtı çalışmalar en çok da o kimliğin üyeleri tarafından tepki ile karşılanır. "Ne gerek var şimdi bunları dile getirmeye", "öğrensek ne olacak, artık devir değişti" gibi mülayim yaklaşımlardan daha fazla da, "biz Türk'üz" ya da "Lazlar/Hemşinliler vd. Türk'tür, aksini söyleyen vatan haini, ajan vb.dir" gibi kraldan çok kralcı histeriye varan tepkilerdir bunlar.

Bütün bunlar bizim bildiğimiz, başımıza gelen şeyler. Bizlerin yani hasbelkader dilimizi, kültürümüzü korumaya ve geliştirmeye çalışan, bunu yaparken de bizimle hemhal olanlarla dayanışma içinde olanların "normal" görmediği birçok şeyin başkalarınca "normal" sayılmasını, dert edinilmemesini, bilakis doğru ve hakikat sayılmasını, Barış Ünlü "Türklük Sözleşmesi" adını verdiği, tarihsel olarak inşa edilmiş bir mekanizmaya bağlıyor.

KHK'larla ihraç edilen Barış Akademisyenlerinden biri olan Barış Ünlü Türklük Sözleşmesi adlı kitabında, başımıza gelen bütün bu tür şeylerin, bir "sözleşme"nin sonucu olduğunu gösteriyor. Ünlü'nün, Türklük'ten kastettiği; "etnisite, vatandaşlık, ulusal kimlik veya ideolojik

Ünlü, Osmanlı'nın gerileme ve dağılma sürecinde devletin sivil ve askeri kadroları arasında gelişen "devleti nasıl kurtarırız" arayışı doğrultusunda oluşan "üç tarz-ı siyaset"in evrilerek Cumhuriyet'le birlikte kurumsallaşan "Müslümanlık ve Türklük Sözleşmesi"nin üç temel ilkesi olduğunu ileri sürüyor:

aidiyet" olarak değil, "farklı toplumsal sınıflara ve ideolojik aidiyetlere göre farklılaşsa da, sınıflar-üstü ve ideolojiler-üstü ortaklıklar ve benzerlikler gösteren, belli görme/görmeme, duyma/duymama, algılama/algılamama, bilgilenme/bilgilenmeme, ilgilenme/ilgilenmeme, duygulanma/duygulanmama, tavır alma/almama halleri ve biçimleridir." Ünlü, bu "ortaklık ve benzerlikler" belli bir tarihsel süreç içinde, hem ödüllendirme hem cezalandırma mekanizmalarıyla güvence altına alınan bir mekanizma sayesinde nasıl inşa edildiğini ve içselleştirildiğini anlatmaktadır.

Ünlü, Osmanlı'nın gerileme ve dağılma sürecinde devletin sivil ve asker kadroları arasında gelişen "devleti nasıl kurtarırız" arayışı doğrultusunda gelişen "üç tarz-ı siyaset"in evrilerek Cumhuriyet'le birlikte kurumsallaşmış "Müslümanlık ve Türklük Sözleşmesi"nin üç temel ilkesi olduğunu ileri sürüyor: Birincisi, "Türkiye'de imtiyazlı ve güvenli yaşayabilmek, toplumsal hiyerarşde üst katmanlara çıkabilmek ya da çıkabilme potansiyelini sürdürebilmek için Müslüman ve Türk olmak gerekmektedir. İkinci olarak, Osmanlı ve Türkiye'de Gayrimüslimlere yapılan (tehcir, soykırım, gasp, ırkçılık, ayrımcılık, vb.) hakkında doğruyu söylemek, bu gruplarla duygudaşlık kurmak ve bu gruplar lehine siyaset yapmak kesinlikle yasaktır. Üçüncü maddeye göre ise, Türkleşmeye direnen Müslüman gruplara, özellikle de buna kararlı ve güçlü bir şekilde direnebilmiş Kürtlere yapılanlar hakkında doğruyu söylemek, onlarla duygudaşlık kurmak ve onlar lehine siyaset yapmak kesinlikle yasaktır."

Ünlü bu üç maddenin Türkiye'nin yazılı olanlarından daha çok etkili olan esas anayasasının Türklük sözleşmesi olduğunu söylüyor. Türklüğün negatif hallerinin, görmeme, duyma, duymama, algılamama, bilgilenmeme, ilgilenmeme, duygulanmama, tavır almama hallerinin siyaset, diyanet, yargı, medya, üniversite ve aile gibi kurumlarla güvenceye alınmıştır. Öyle ki, aslında öğretilmiş olan bu haller, "suyun içindeki balıkların suyu fark etmemeleri gibi", Türk'e doğal veya normal gelmektedir. Dolayısıyla üzerinde hiç düşünülmez, herkesin böyle olduğu sanılır/bilinir. Bu hal ve davranışların normal/doğal olmadığını ancak kriz yaratan bir durumla karşılaştığında fark edebiliyor.

"Türklük Sözleşmesi"nden elbette en çok sözleşmenin dışında olan gruplar haberdardır, bilgilidir. Sözleşme'ye uymayanlara, bozanlara neler yapıldığını ve yapılacağını da.

Dolayısıyla sözleşmeyi bozan hal ve davranışlara kraldan çok kralcı tepkileri o grubun içinden gelir. Öyle ki, bir Türk açısından sempati ile karşılanabilen bu "sözleşme dışı" hal ve davranışlar, o grubun diğer üyeleri tarafından büyük bir felaket gibi algılanır.

Türklük Sözleşmesi bu ve benzer birçok hal ve davranışı anlamak açısından mutlaka okumamız gerekiyor. Biz her ne kadar sözleşme dışı sayılsak da, başka ötekilere karşı düşünüş ve davranışlarımızın yine de "sözleşme" tarafından belirlenmiş olabilir mi? Bunu kitabı okumadan cevaplamanız zor. Çünkü, Ünlü'nün gösterdiği gibi, Türklük Sözleşmesi, herkesin aktif olarak Türklük yapmasını, onu yüceltmesini gerektirmiyor. Türklük Sözleşmesi'nin yasakladığı belli konulara hiç girmeyerek, o konularla ilgilenmeyerek, bilgilenmeyerek, duygulanmayarak da "sözleşme"nin emrini yerine getirmiş olursunuz. Genellikle olan da budur. ■

Türklük Sözleşmesi –Oluşumu, İşleyişi ve Krizi
Barış Ünlü/Dipnot Yayınları

Lazca üzerine çalışma ve yayınlarıyla tanıdığımız Hasan Uzunhasanoğlu geçtiğimiz aylarda Titer Hemşin Türkçesi Sözlüğü adıyla batı Hemşin bölgesinde günlük dilde kullanılan kelimeleri incelediği bir sözlük yayımladı. Biz de GOR dergisi olarak Hasan Uzunhasanoğlu ile bu çalışma üzerine bir söyleşi gerçekleştirdik.

Titer HEMŞİN TÜRKÇESİ SÖZLÜĞÜ ÜZERİNE HASAN UZUNHASANOĞLU İLE SÖYLEŞİ

Söyleşi: Hikmet Akçiçek

Hemşin dili ve kültürü alanında yayın yapan bir dergi olarak, Osman Kuyumcu'nun Türkçenin Hemşin Ağzı[1] ve Ayşenur Kolivar'ın Karaağaç ve Çeşmeli Ağızlarının Betimlenmesi ve Yöntemsel Sesbilimsel İncelemesi[2] adlı yüksek lisans tez çalışmaları ile birlikte Hemşin dili ve ağzı konusunda yapılmış az sayıda çalışmadan biri olan bu anlamlı eserinizden dolayı sizi kutluyoruz. Kitabınızla ilgili aşağıdaki sorularımızı ve ayrıca sizin bu çalışmanız vesilesi ile vardığınız sonuçları bizimle paylaşır mısınız?

1 - Kitabınızın adı 'Hemşin Türkçesi Sözlüğü', kitabınızın kapsamını, bu deyim ile neyi ifade ettiğinizi ve bu tanım ile Hemşince arasındaki bağı açıklar mısınız?

Kitabın önsözünde bu konuyu ayrıntılı bir biçimde açıklamıştım, ama okuyucular için bir açıklama yapmam gerekirse:

Hemşinliler genel olarak üç temel gruba ayrılırlar;

1. Batı Hemşinlileri: Türkiye'nin Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon ve Rize illerinde yaşamaktadırlar. Türkçe konuşurlar. Dinleri Sünni İslâm'dır.

2. Doğu Hemşinlileri: Artvin ilinde, özellikle Hopa-Kemalpaşa ilçeleri ve çevredeki 30 köyde, kısmen de Borçka'da yaşamaktadırlar. Ermenice'nin Hemşin Ağzını konuşurlar. Dinleri Sünni İslam'dır.

3. Kuzey Hemşinlileri: Büyük topluluklar halinde Abhazya'da ve Rusya'nın Krasnodar Bölgesi'nde yaşamaktadırlar. Ermenicenin Hemşin Ağzını Ordu, Canik ve Trabzon şivesiyle konuşmaktadırlar. Rusçaya vakıftırlar. Dinleri Hıristiyan'dır.

Sözlüğün konusu 1. grupta yer alan Hemşinliler'dir. Bilimsel açıdan değerlendirildiğinde anadil olarak Türkçe konuşmaktadırlar. O yüzden de sözlüğün ismini seçerken başlarda her ne kadar Hemşince ifadesi genel geçer yöresel bir tabir olarak daha sıcak geliyorduysa da, sonraları Türkçenin Hemşin ağzıyla (sözlüğün konusu), Ermenice'nin Hemşin ağzını birbirinden ayırmak ve olası bir

anlam karışıklığına mahal vermemek için "Hemşin Türkçesi Sözlüğü" ifadesini kullanmayı doğru buldum. Halk arasında her iki ifadenin yerine "Hemşince" ifadesi kullanılmaktadır.

2 - Sizi Hemşince ya da Hemşin coğrafyasında kullanılan sözcüklerin peşine düşüren ne idi?
Yıllarca Laz dili üzerine derlemeler yaptım. Bu esnada da duyduğum her kelimeyle ilgilenip, araştırmayı bir anlamda huy edindim. Bu merak bölgemizde kullanılan birçok azınlık diline dair bende bir merak uyandırdı ve unutulmakta olduklarını gördükçe, yaşatılabilmeleri için mutlaka kayıt altına alınmaları gerektikleri düşüncesiyle motive oldum. Fındıklı'da yaşayan Hemşinli kardeşlerimizin uyandırdığı merak "Hemşince"yle ilgilenmemi sağladı.
Burada bir örnek vermek isterim. Yaptığım derlemeler esnasında kimi varlıkların bir yerine, iki farklı kelime karşılığının olduğunu gördüm. Farklı köylerde ya da ilçelerde aynı varlık için farklı kelimelerin kullanılması benim için olağandı. Ama özelde tek bir köy içerisinde mesela "maşa" için iki farklı kelimenin bulunması kuşkulanmama sebep oldu. Bunun üzerine gittiğimde kelimelerden birinin etimolojik olarak Lazca ya da Türkçe olmadığını fark ettim. "Agiş" kelimesi (maşa) bunlardan biriydi ve Lazca "Kokari" kelimesi (maşa) ile birlikte aynı köyde kullanılmaktaydı. "Agiş, Egiş" gibi telaffuz farklarından bahsetmediğimi bilmenizi isterim. Bundan sonrası ise çorap söküğü diyelim. Çayeli Babik, Ardeşen Bakoz, Pazar Haçapit derken Trabzon Kizirnos'a uzanan bir yolculuğa çıkmış oldum. Böylece de Hemşin'i ve Hemşinliler'i tanıma ve anlama fırsatım oldu.

3 - Genel olarak Hemşince Lazca ilişkisi, özel olarak da iki dilin birbirinden aldığı kelimeler konusunda ne söyleyebilirsiniz? Bununla bağlantılı olarak Lazca ve Hemşince'ye her iki dil dışındaki dillerden girmiş kelimeler konusunda bir ortaklık veya benzerlikten söz etmek mümkün müdür?
"Hemşince" tabiri ile ilgili düşüncelerimi açıkladım ve iki farklı alt başlıkta değerlendirdiğimi üstte ifade ettim. İlginç bir gözlem olarak şunu söyleyebilirim. Bölgenin batısındaki Hemşinliler Türkçe konuştukları için komşuları Lazlar'da kullandıkları her kelimenin Türkçe olduğu algısı oluşmuş ve Türkçe sandıkları birçok kelimeyi kendi Türkçe ağızlarına katıştırmışlardır.
Yazarlarından biri olduğum Lazca sözlükten bir örnek vereyim. Bu algıya en iyi örneklerden biridir. Ben kendim bizzat 'Komar' kelimesinin Türkçe olduğunu düşünüyordum. Oysa Türkçe'deki karşılığı Latincesiyle birlikte "mor çiçekli orman gülü, alp gülü (*Rwwododendron ponticum*, Ericaceae familyası)" biçimindedir. Yörede kimse "alp gülü" ya da "mor çiçekli orman gülü" ifadelerini kullanmaz. Lazca sözlükte önce Lazcası, sonra Türkçe tercümesi verilmiş, şöyle: Mşkeri dadala. *Komar* çiçeği. Bunun gibi birçok örnek verilebilir. Yani Lazlar ve Hemşinlilerin on yıllardır komşu olmaları karşılıklı olarak birbirleriyle ilgili algılarını etkilemiştir. Lazların Türkçeye ve Hemşinliye dair algılarında Türkçenin Hemşin ağzı'nın etkisi olmuştur.
Bölgenin doğusunda Lazlar ve Hemşinliler arasında ise "öteki" algısı, karşılıklı olarak iki farklı dilin konuşuluyor olmasından dolayı daha belirgin olmuştur.
Lazlar ve Hemşinliler, hem her iki dilsel algının etkisi ve katkısıyla, hem de komşu coğrafyalarda yaşıyor olmaları sebebiyle kurdukları üretim ilişkileri neticesinde ortak yaşam biçimlerine ait birçok kelime birbirlerinden ödünçlemişlerdir. Her iki "dil"in dışarıdan ödünçledikleri ortak kelimeler ise endüstrileşme üzerinden olmuştur. Televizyon, telefon, roket vb. kelimeler böylece ödünçlenmiştir.

4 - Çalışmanızda aynı kelimenin farklı köylerde farklı kullanımlarına yer vermiş ve kelimeler üzerinden sürdüğünüz iz ile bir nevi coğrafya içindeki yer değiştirmelerin de haritasını çıkarmışsınız. Buradan hareketle;
- Kelimelerin köyden köye farklı kullanımlarının bireysel bir telaffuz mu yoksa köyün, bölgenin ortak kullanımı mı olduğunu teyit etme imkanınız oldu mu?
- Hopa Hemşinlilerinin Hemşin-Çamlıhemşin

bölgesinden göç ettiklerini düşünürsek, Hopa'da konuşulan Hemşince'nin, günümüzde Hemşin- Çamlıhemşin bölgesinde neden konuşulamadığına dair bir tespit ya da değerlendirmeniz oldu mu?
Öncelikle, Pazar Zuğa'da karşıma çıkan bir kelime benzer bir telaffuzla ve aynı anlamda mesela Fındıklı Beydere köyünde karşıma çıkmışsa ve eğer bunu sözlü anlatımlarla teyit edip destekleyebilmişsem, o zaman bölge içindeki demografik hareketliliği de 'dikkate değer' bulduğumu söylemek istediğimi belirtmeliyim. Yoksa haritasını çıkarmak iddialı bir sözdür. Bunun için çokça dilsel materyalin ve sözlü anlatımın derlenmesi gerekir.
- Mesela Fındıklı Yaylacılar köyünde bir kelime tespit ettiğim zaman elbette ki bunu aynı köyden farklı birkaç kişiye sordum ancak teyitlerini yapmak sanıldığı kadar kolay olmadı. Eğer bu farklı kişiler farklı telaffuzlar zikretmişlerse (ağiş, egiş gibi) bunları da yazmaktan çekinmedim. Çünkü bölgesel dillerde veya ağızlarda bir standardizasyondan bahsedemeyiz. Kaldı ki standardize olmuş dillerde bile hiçbir zaman yüzde yüzlük bir oran söz konusu değildir. "Sarımsak" (ya da sarmısak) veya Hüthüt (Çavuş Kuşu, İbibik) buna iyi birer örnektir. Bu açıklamayı, ister bireysel telaffuz, ister bölgesel kullanım olsun, her söyleyiş biçiminin mutlaka kayıt altına alınması gerektiğini ve değerli olduğunu belirtmek için yapıyorum.
Sorunuza gelirsek; yaptığım çalışma bütün Hemşin köylerini değil, sadece belli Hemşin köylerini kapsıyor. Bu anlamda, derlenmiş olan bir kelimenin bölgenin ortak kullanımı olduğunu kesin olarak söyleyebilmek için alan çalışmasının farklı köy ve vadilerde genişletilerek devam ettirilmesi gerekir.
- Hemşin- Çamlıhemin bölgesinden kalkıp, Hopa köylerine göç etmiş Hemşinliler dillerini korudukları halde, Hemşin – Çamlıhemşin bölgesi Hemşinlileri dillerini neden koruyamadılar?" diye soruyorsanız, şimdilik aklıma gelen şudur: Hemşin - Çamlıhemşin bölgesi farklı etnik gruplarla gönüllü ya da gönülsüz kaynaşmış, bu kaynaşma da geçmişte bu bölgede konuşulduğu izlenimi veren "Hemşince"nin hafızalardan silinmesini hızlandırmış olabilir. Bölgesel ve azınlık dilleri için uygulanan asimilasyon politikalarının da etkili olduğunu elbette görmezden gelemeyiz. Ancak aynı uygulamaların, benzer şekilde coğrafi olarak yalıtılmış olan Hopa'nın köyleri için de geçerli olduğunu unutmamalıyız. Aksi taktirde her iki bölgenin de aynı uygulamalara farklı bir refleks geliştirmiş olmasını ve birinde dilin korunmuş olduğu halde diğerinde ağız'a özel kelimeler biçiminde varlığının izlerini günümüze taşımış olmasını açıklayamayız.
Son olarak söylemek istediğim şudur: Ben bir dilbilimci değilim. Yaptığım çalışmaları bütün insanlığın kardeş olduğuna inandığım için samimi ve amatör duygularla yaptım. Amacım temelde, bölgemizde kullanılan azınlık dillerinin varlığını sürdürebilmesidir. Hemşin kültürüne ve Hemşinli kardeşlerime bir nebze de olsa katkı sunabildim ve imecenizde yer alabildimse, ne mutlu bana! Yaptığınız çalışmaların meyvesi olan Gor dergisine uzun soluklu bir yayın hayatı diliyorum. Tüm Gor dergisi emekçilerine selamlar. ■

---

[1] Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü- 2006
[2] Boğaziçi Üniversitesi Yayımlanmamış Yüksek Lisana tezi-2005

Neşe Kaya
Songül Gündoğdu

Hemşincede Zamirler ve Zamirlerin Hal Çekimleri

Bu dersimizde karşılaştırma ve pekiştirme sıfatları ile ortaçları işleyeceğiz. Hemşincede isa, ida ve ina işaret zamirleri işaret ettikleri varlık söylem için yeni ise kullanılır. Yani konuşan "İsa im dağan a." dediğinde o çocuktan söylem bağlamında daha önce bahsedilmemiş olması gerekmektedir.

İşaret zamirleri cümlede ismin yerini tutan, konuşanın hangi varlıktan bahsettiğini gösteren ve bu varlıkları diğerinden ayırt eden gösterimsel kelimelerdir. İşaret zamirleri genellikle konumsal gösterim için kullanılırlar. Fakat söylem düzeyinde sadece somut nesneleri göstermekle sınırlı olmayıp kelimeleri, ifadeleri ya da önermeleri de göstermek için kullanılırlar.

Hemşince' de işaret zamirleri üçlü gösterim sisteminden oluşmaktadır.

a. Konuşan kişiye yakın olan varlıkları gösteren -s- çekimindeki işaret zamirleri
b. Dinleyen kişiye yakın olan varlıkları gösteren -d- çekimindeki işaret zamirleri
c. Hem konuşana hem de dinleyiciye uzak olan varlıkları gösteren -n- çekimindeki işaret zamirleri

(1) a. **İsa** im gadun a. (Kedi konuşana yakın)
Bu benim kedim.

b. **İda** im gadun a. (Kedi dinleyiciye yakın)
Şu benim kedim.

c. **İna** im gadun a. (Kedi hem konuşana hem dinleyiciye uzak)
O benim kedim.

Hemşincede *isa, ida* ve *ina* işaret zamirleri işaret ettikleri varlık söylem için yeni ise kullanılır. Yani konuşan *"İsa im dağan a."* dediğinde o çocuktan söylem bağlamında daha önce bahsedilmemiş olması gerekmektedir. İşaret edilen varlık bağlam içinde belirli bir varlıksa, yani o varlıktan daha önce bahsedilmişse işaret zamiri olarak as, ad veya an kullanılmaktadır.

(2) Moti: An kağin garmi meg dun me desa.
Moti: O köyde kırmızı bir ev gördüm.

Ali: **An** im dunn a.
Ali: O benim evim.

(Evden daha önce bahsedilmiş. Hangi ev olduğunu hem konuşan hem de dinleyici biliyor.)

Hemşince'de işaret zamirleri -er çoğul eki eklenmesi yoluyla çoğul yapılır. Bu durumda belirsiz işaret zamirlerinin sonundaki "a" sesi düşer. ▶▶▶

isa-iser as-er
ida-ider ad-er
ina-iner an-er

(3) **İser** im gaduniyen in.
Bunlar benim kedilerim.

Hemşincede işaret zamirleri işaret sıfatları olarak da kullanılır. İşaret sıfatları isimlerden önce gelirler ve varlıkları ya da nesneleri işaret yoluyla belirtirler.

(4) **İsa** dunes şad bidzig a.
Bu ev çok küçük.

(5) **İna** kağe şad medz a.
O köy çok büyük.

Aşağıda örnek (6)'da *isa, ida, ina* işaret sıfatları *axçig* ismini konuşana veya dinleyiciye yakınlığı veya uzaklığına göre işaret yoluyla belirtmektedir.

(6) a. **İsa axçiges** soy a.
Bu kız iyidir.

b. **İda axçiged** soy a.
Şu kız iyidir.

c. **İna axçige** soy a.
O kız iyidir.

Eğer hem konuşan hem de dinleyen hangi kız olduğunu biliyorsa, yani söz konusu bağlamda daha önce o kızdan bahsedilmişse işaret sıfatı olarak as, ad veya an kullanılır.

(7) a. **As axçiges** soy a.
Bu kız iyidir.

b. **Ad axçiged** soy a.
Şu kız iyidir.

c. **An axçige** soy a.
O kız iyidir.

İsmin yerini tutan işaret zamirleri, tıpkı isimler gibi cümledeki yerleri ve görevlerine bağlı olarak ismin hal ekleri ile çekimlenebilirler.

(8)a. **İsa** taduşe hazeneçi. (Nominatif)
'Bu çalışmayı sevmiyor.'

b. Compun **inu** desa. (Akuzatif)
'Yolda onu gördüm.'

c. **İsu** gove şad gat guda. (Genitif)
'Bunun ineği çok süt veriyor.'

d. Yes igune **isu** engietsi. (Datif)
'Ben akşam buna yardım ettim.'

e. Yes hatse **isti** ari. (Ablatif)
'Ben ekmeği bundan aldım.'

f. **İsotsmov** kena. (Birliktelik)
'Onlarla git.

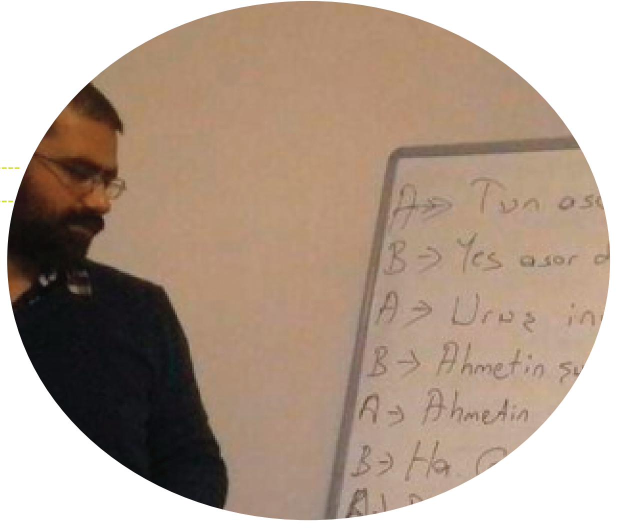
Hemşince'de işaret zamirleri aşağıdaki tabloda verildiği şekilde ismin halleri ile çekimlenebilirler.

	Bu (konuşana yakın)	**Şu (Dinleyiciye yakın)**	**O (Konuşan ve dinleyiciye uzak)**
Nom	isa/as	ida/ad	ina/an
Ak	isu/as	idu/ad	inu/anu
Gen	isu/asu	idu/adu	inu/anu
Dat	isu/asu	idu/adu	inu/anu
Abl	isti/asti	idti/adti	indi/andi
Inst	isov/ismov/asov	idov/adov	inov/anov
	Bunlar	**Şunlar**	**Onlar**
Nom	iser/aser	ider/ader	iner/aner
Ak	isots/asots	idots/adots	inots/anots
Gen	isots/asots	idots/adots	inots/anots
Dat	isots/asots	idots/adots	inots/anots
Abl	isotsman/asotsman	idotsman/adodtsman	inotsman/anotsman
Inst	isotsmov/asotsmov	idotsmov/adotsmov	inotsmov/anotsmov

Mahir Özkan

DERS 7

"Bu dersimizde karşılaştırma ve pekiştirme sıfatları ile ortaçları işleyeceğiz..."

ŞİMDİKİ ZAMAN ORTACI

Şimdiki zaman ortacı -oğ, Hemşincede bütün fiillerde şimdiki zaman köküne getirilir. Fiile -en/-an anlamı verir; yan cümleleri ana cümlelere bağlamaya yarayan ilgi zamirlerinin işlevini de görür.

Hemşince fiil	Hemşince	Türkçe
krel / keuş	kioğ	yazan
sorvil / sorvuş	sorvoğ	öğrenen
xağal / xağuş	xağoğ	oynayan
unnal /unnuş	unnoğ	sahip olan

Örnekler:
egoğe kir kioğ dağan er: gelen yazı yazan çocuktu
hamşetsnag sorvoğ ağçige şad eranda: hemşince öğrenen kız çok güzel
xoran xağoğ marte: horon oynayan adam
baroğ ağçige: dans eden kız (barel / baruş: dans etmek)
çay uzoğ go ta?: çay isteyen var mı?

GEÇMİŞ ZAMAN ORTACI

Ortaçlar, aynı anda fiil ve sıfat özellikleri gösteren cümle öğeleridir. Fiil özelliği nedeniyle tümleç alarak yan cümle kurarlar; sıfat özelliği nedeniyle de varlıkları niteler ya da belirtirler. Okuduğun kitabı biliyorum ya da çürümüş ev ifadelerinde 'okuduğun' ve 'çürümüş' sözcükleri geçmiş zaman ortacıdır. Hemşincedeki geçmiş zaman ortacını Türkçeye -miş ve -dik ekleriyle türetilen ortaçlarla çevirebiliriz. Ancak, geçmiş zaman ortacı Türkçeye çevrildiğinde her zaman geçmiş zaman anlamı taşımayabilir.

Geçmiş Zaman Ortacının Yapılışı

-el ve -il bitimli düzenli fiillerin şimdiki zaman köküne -adz eki getirilir. -al bitimli düzenli fiillerde ise
-adz eki fiilin geçmiş zaman köküne getirilir. Yani fiil köküne -atsadz eki getirilmiş olur. Düzensiz fiillerde ise -adz eki fiilin geçmiş zaman köküne getirilir.

Hemşince fiil	Hemşince	Türkçe
krel / keuş	kiadz	yazdığı/yazmış
sorvil / sorvuş	sorvadz	öğrendiği/öğrenmiş
xağal / xağuş	xağ(a)tsadz	oynadığı/oynamış
gartal / gartuş	gartatsadz	okuduğu/okumuş
udel / uduş	ge(r)adz	yediği/yemiş
ertal / ertuş	kenatsadz	gittiği/gitmiş
enel /enuş	a(r)adz	yaptığı/yapmış

Geçmiş Zaman Ortacının Kullanımı

a) Yan cümlecikleri bağlar:
nor egadz hakusdes vor dağ a: yeni gelen giysim nerede?
eeg xergadz tuğtet eyev: dün gönderdiğin mektubun geldi
im siradz artises merav: benim sevdiğim oyuncu öldü
anu egadz oxtin yes turs ela: onun geldiği zaman ben dışarı çıktım

b) sıfat olarak kullanılabilir:
tatradz marte emmedeni kun ağav: yorgun (yorulmuş) adam hemen uyudu
vaxadz dağan tsene gedrets: korkmuş çocuk sustu

c) isim olarak kullanıldığında belirli tanımlama edatı, iyelik ekleri ve 'ç' olumsuzluk eki alabilir, ismin hallerinde çekilebilir:
çuzadzit çak /çap: istemediğin kadar
desadznus vaan xosil guzim: gördüklerim hakkında konuşmak istiyorum
egadze im tuğtn a: gelen benim mektubumdur

KARŞILAŞTIRMA

A. Üstünlük Durumu
Türkçede olduğu gibi ismin -den haliyle yapılır. Cümleye aveli (fazla) veya al (daha) sözcüğü de eklenebilir:
as ağçiges at dağvat xelkvor a: bu kız o oğlandan akıllıdır
as ağçiges at dağvat aveli xelkvor a: bu kız o oğlandan fazla akıllıdır
im mazes ku mazat ergen a: benim saçım senin saçından uzun
im mazes ku mazat al ergen a: benim saçım senin saçından daha uzundur

B. Aşağılık Durumu
Aşağılık durumunu ifade etmek için kiç (az) kelimesi kullanılır. Kiç (az) kelimesinin önüne al (daha) sözcüğü de eklenebilir.
as ağçiges at dağvat kiç xelkvor a: bu kız o oğlandan az akıllıdır
as ağçiges at dağvat al kiç xelkvor a: bu kız o oğlandan daha az akıllıdır
im mazes ku mazat kiç ergen a: benim saçım senin saçından az uzundur
im mazes ku mazat al kiç ergen a: benim saçım senin saçından daha az uzundur

C. Eşitlik Durumu
Eşitlik durumu bes (gibi) ve çak (kadar-ölçüsünde)sözcükleri ismin -in haliyle birlikte kullanılarak yapılabilir. 'Çak' sözcüğü Ermenicedeki 'çap' sözcüğüdür. 'Çapel/ çapuş' fiili Hemşincede de aynı şekilde kullanıldığı halde eşitlik durumunu ifade eden cümle yapılarında bu sözcük 'çak' halini almaktadır:

as ağçiges at dağit çak / çap xelkvor a: bu kız o oğlan kadar(ölçüsünde) akıllıdır
as ağçiges at dağit bes xelkvor a: bu kız o oğlan gibi akıllıdır
im mazes ku mazit çak/çap ergen a: benim saçım senin saçın kadar (ölçüsünde) uzundur
im mazes ku mazit bes ergen a: benim saçım senin saçın gibi uzundur

D. En Üstünlük Durumu

İki şekilde en üstünlük durumunu ifade etmek mümkündür.
a) emmenu (Ermenice: amena, Türkçe: en) sözcüğü sıfatın önüne getirilir:
emmenu xor: en derin
emmenu soy: en iyi
emmenu modig hivantnotse vor dağ a: en yakın hastane neresdedir?
as ağçiges emmenu xelkvorn a: bu kız en akıllısıdır.

b) emmenan (Ermenice: amenen, Türkçe: hepsinden) sözcüğü kullanılır:
emmenan medz: hepsinden büyük
emmenan medze im dunn a: hepsinden büyüğü benim evim
as ağçiges emmenan xelkvorn a: bu kız hepsinden akıllısıdır

PEKİŞTİRME SIFATLARI

a) Anlam pekiştirme:
Türkçede olduğu gibi Ermenicede ve Hemşincede de 'p', 's' ve 'm' sesleri kullanılır:
letsun: dolu; lepletsun: dopdolu
sev: kara; sepsev: kapkara
kak: bok; kamkak: bombok
medoğum: karanlık; mesmedoğum: kapkaranlık
menag: yalnız; mesmenag: yapayalnız

b) Sayısı belli olmayan çokluk bildirme:
dun dun joğov gena: ev ev dileniyor
kağ kağ bededetsi: köy köy dolaştım

c) Olumsuz anlam pekiştirme Türkçede olduğu gibi 'm' ile yapılır:
yes kirk mirk garta çim: ben kitap mitap okumam
Sözcük zaten 'm' ile başlıyorsa seslisi değişir
kelxus maz muz menats oç: kafamda saç maç kalmadı.

d) İkilemelerle zarf yapılabilir:
gamats gamats: yavaş yavaş
dağ dağ: yer yer
meg meg: tek tek / bir bir

HEMŞİNCE YAZMANIN ABC'Sİ

GOR dergisi olarak, Hemşince için bugüne kadar önerilen alfabeler ve International Phonetic Alphabet (IPA) kriterlerini veri alarak, aşağıdaki harflerden oluşan, mümkün olduğunca sade bir alfabeyi kullanmayı tercih ettik. GOR'da yer alacak yazılar aşağıdaki harf ve yazım kurallarına göre tashih edilecektir.

HARFLER			ÖRNEK KELİMELER
A	*1 a	:	arç "ayı", aver "bozuk', ali "yine", an "o", aman˜oman "kap", aman "öyle"
B	b	:	bağ "soğuk", bedenuş "beklemek", bidzig "küçük", budzeg "yaban arısı"
C	c	:	caxkuş "yarmak", cermag "beyaz", cicu "solucan", cor "çamur", cut "salkım"
Ç	ç	:	çapuş "ölçmek", çepuşke "yaranın kabarması", çinçxaluş "ip yumağının dolanması",
D	d	:	dandz˜dondz "armut, deşgar "dışkapı", diz "kene", dodig "sepet ayağı"
E	e	:	egi "geldim", elluş "çıkmak", enguş "düşmek", ergink "gökyüzü"
F	f	:	ferengul ˜ farsunka "ambar kilidi, kilit" ferferuş "hızla esmek"
G	*2 g	:	gargeduş "yamamak", genig "kadın", geyiç "taşıyıcı", giv "sakız",
Ğ	ğ	:	ğarat "çabuk", ğolopa "ham-olgunlaşmamış yeşil kabuklu ceviz"
H	h	:	hats "ekmek", helun "boncuk", hivand "hasta", hort "dana", hund "tohum"
I	ı	:	Hemşince'de /ı/ sesi yoktur, Türkçeden geçen kelimelerde nadir olarak kullanılır.
İ	i	:	igun "akşam", im "benim", inatin "ötede", isatis "beride"
J	j	:	jajuş "hareket ettirmek", jemnuş "yetişmek", joğvuş "toplamak"
K	*3 k	:	kar "taş" , kal "kurt", kar "kuzu", kelox "kafa", ked "dere" , kint "burun"
L	l	:	lag "köpek yalı", ler "yayla", lizu "dil", lobiya "fasülye", luş "ağlamak",
M	m	:	mart "adam", mernuş "ölmek", mina "bizden", mozi "düve", mux "duman"
N	n	:	nağ "dar", neşan "nişan", niyaz "rüya", nor "yeni", nuzul "felç"
O	o	:	obol "bırak", odk "bacak", omar˜amar "yaz", or "gün"
Ö	ö	:	/ö/ sesi Hemşince'de yoktur, Türkçeden geçen kelimelerde nadir olarak kullanılır.
P	p	:	pats "açık", peşok "ufantı", piyan "ağız", pos "düz alan", putenuş "bakmak"
R	r	:	ertuş "gitmek", cortuş "yolmak" /r/ sesi Hemşincede kelime başlarında nadir yer alır.
S	s	:	sar "dağ", serpuş "silmek", siyoğ "bir cins geniş yapraklı ot", sorvuş "öğrenmek"
Ş	ş	:	şaş "şapşal, aptal", şebesnuş "vurmak", şim "kapı eşiği", şoğvuş "yoğurmak",
T	t	:	tat "pençe", tetu "ekşi", tiz "karış", tuxulig "esmer", tandzre "katı-yoğun"
U	u	:	uduş "yemek", urpat "cuma", usti "nereden", uzuş "istemek"
Ü	ü	:	/ü/ sesi Hemşincede yoktur, Türkçeden geçen kelimelerde nadir olarak kullanılır.
V	v	:	var "acı", ver "yukarı", vijiğ "bir koyun cinsi", vordağ "nerede",
Y	y	:	yaşiğ "tahta sandık", yes "ben", yixme "eğrelti otu", yux "böğürtlen"
Z	z	:	zate "hiç", zermax "bir cins ot", zibil "kırıntı", zongag "çan",
X	*4 x	:	xavağ "üzüm", xağ "oyun", xelk "akıl", xiyar "salatalık", xod "ot"
TS	*5 ts	:	tsak "yavru", tsen "ses", tsi "at", tsun "kar", tsoyn "buğday"
DZ	*6 dz	:	dzag "delik", dzepuş "tıkamak", dzidzağuş "gülmek", dzov "deniz", dzung "diz"

*1- Hemşincede /a/ harfi, biri arç "ayı" aver " bozuk" kelimelerindeki gibi telaffuz edilen, diğeri de ali "yine", andi " ondan" kelimelerindeki gibi daha yumuşak telaffuz edilen "a" olmak üzere iki şekilde telaffuz edilmektedir.

*2- Hemşincede "g" harfi, biri geyiç "taşıyıcı", gargud "dolu" kelimelerindeki gibi telaffuz edilen, diğeri de özellikle /g/ harfinden sonra /e/ harfi geldiğinde genig "kadın", gedric" erkek" kelimelerindeki gibi daha kalınca telaffuz edilen "g" olmak üzere iki şekilde telaffuz edilmektedir.

*3- Hemşincede /k/ harfi, biri kar" taş", ked " dere" kelimelerindeki gibi telaffuz edilen, diğeri de özellikle /k/ harfinden sonra /e/ harfi geldiğinde kelox " kafa", kedal "kaşık" kelimelerindeki gibi daha kalınca telaffuz edilen /k/ olmak üzere iki şekilde telaffuz edilmektedir.

*4- Hemşincede işlek olan ve genizden gelen hırıltılı (art damaksıl,sürtünmeli) ses karşılığı (üzüm, akıl, toprak, oyun kelimelerinin Hemşince karşılıklarının ilk sesi) hangi işaretin kullanılacağı konusunda tereddüt vardır. Türkiye Türkçesinden gelen alışkanlıkla bu ses karşılığı genellikle "ğh" harf ikilisi kullanılmaktadır. Ancak IPA'da genizden gelen bu hırıltılı ses karşılığı /x/ işaretinin (xavağ: üzüm, xelk: akıl, xod: ot, xağ: oyun) kullanılması gerekmektedir. Bu akademik kriterden hareketle /x/ işareti, Türk Dilleri Ortak Alfabesi Farsça-Arapça (Transkripsiyonda) , Azerice, Lazca ve Kürtçe'de bahsedilen sesi karşılar. GOR yazarının özellikle /ğh/ harf ikilisini kullanmayı tercih ettiği yazılarda, yazarının tercih ettiği şekli yayımlayacaktır, diğer yazılarda bu ses karşılığı /x/ işareti kullanılacaktır.

*5-*6- Bu iki ses için Latin Alfabesinde tek işaret bulunmadığı işin /ts/ ve /dz/ harf ikilileri kullanılmaktadır.

GOR

KİDKİDATSİ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
1																
2																
3																
4																4
5																5
6																6
7																7
8																8
9																9
10																10
11																11
12																12
13																13
14																14
15																15
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	

SAĞAN SOLE 1- a) Tsiyun kelxun gabe, b) Tsiyun lertin hakniçe, c) Tsiyun das ana liskagu. 2- a) Tsin ta uda mernigu, b) Türkçedeki cık cuk eklerinin hemşincesi, had..., gen..., 3- Bazi piyan gasik bazi al....., b) Tsin panan ka ana kernikan mesioç deyi varan tskiguk, c) Ammur ça, 4- a) Yes, tun, ..., b) Zayif ça, c) Tarse, Martun .... baderetsav, 5- a)THY' in sefernun anunin baş harfiye, b) Tarse, kedin varan şinigun varanine nen gasnis, c) Avale banıre ne goxen, turşin anu meç tenegun, 6- a)Xaği nota b) Tsiyun posin gabuşi u per partsenuşi ama ergen çvon, c) Turkça "gelmektir"in Hamşesnake, 7- a) İnçov kalesgu, b) Lerine hoğov dzadzug dun, 8- a) İm, ku, ..., b)Sahiplik eki, Mommed..., Usein..., Xatice..., c) babun gese, 9- a) Tağin Turkçan, b)At yükü, 10- a)Tsiyu palan gauşi ama medz asağ, b) Dağin inçimame heru pernuşi ama gasik, c) Hamşetsu lizuin meg şen şadentsenuşi gab, ağçgen..., dağak..., d) Türkçedeki yerken, giderken, gelirken kelimelerindeki "ken" in Hemşincede ki karşılığı, 11- a) Tsitun sandre, b) Tarse Tsiyun otke hakniçe 12-a) Tsiyun sandruş u traş enuş, b) Lerine posin gelli govn al guda tsin al. 13- a) Tarse mer "isa" atsadzis Turkçan, b) Arçeve meg harfme ta tenes Turkça genişin Hamşesnage gelli, c) Gov u açar aman tsen hanigun. 14- a) Aşnan arde vegallus u ture piyes vates ana anu gasin, b) Govun, Tsiyun otkine kör ağunke, 15) a) Türkçe "nin" veya "in" ekinin Hemşince karşılıklarından biri b) Ku ça, ... a, c) Keloxe vucudin gabagu, meçnivar giyadznis gerta

VEREVANTS NEKETNİVAR 1-a)Adzuki napir, b) Cermag ça.... a. 2- Govoun uduşi ama yal b) Pertan ya da adzu mazan kordzigun ergu medz göz gunna meçe inçmetke tenes omuzed tskegus. 3- a) Kapak'ın Hamşetsnake, b) Tarse Mavi yemiş/yaban Mersini meyvain Hamşesnake, 4-a) Hemşince ikinci tekil şahısa aidiyet veren ek, otk..., tev..., dun... b) Mer polori Çingenenun anunna c)Tarse Hamşesnak kime, kimin asuşa. 5- a) Ağçgenun tsen dale gasik b) Hayvannun ama tsemrantsu xot, dzağ, 6-a)Üşenmenin Hemşincesi, b)Tersi Hemşince O, 7-a) Arı , b)Şenoun cide tskigun, 8- a)Kiraz, b) Kerun ri'n c) Kürek, d) Kimin/Kime 9-a) Tersi sıcak, b) Tersi bir nota, c) Getir emir kipi 10- a)Omran gelli sebzea, garmi garmi xilagu, b)Meyvain anunin hede tenes ana dzar gena, c) Gov u oçxar ardzuşi xodud, 11- a)Orjin, merkez, Çağtsutse...., arakagutse ...., b) Dişi, govun horte ..... ta, c) Gendotse tsen dale gasık, 12- a)Herg enuşi edevat, b) Done isa ina meçe tenuşi torba, ya da tsiyannun per partsenuşi ama ergu semtnivar gax engoğ torba, 13- a)Tersi Hemşince eğer, b)Govu dun, c)Tarse h'n engadz hin. 14- a)Yeme eylemi mastar hali, b) Alla .... versun, c)Meg tevin hing hadig go, 15- a)Yeşile varan gagal, b)Aykırlık

Kidkidatsiyi çocuğunla, torununla, yeğeninle, kuzeninle doldur, İbrahim Karaca'nın yaptığı rengarenk dzibullardan hediye edelim. Hem çocuk hemşince birkaç kelime öğrensin hem de çocukluğumuzun oyuncağı ile müzik zefki gelişsin...

BAHAR
SONBAHAR
2018
FİYATI 20 TL

8/9

GOR